T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ SİYASİ İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ
(1951- 2005)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat Kılıç

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

Ankara- 2006

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ..... 1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU(AET) İLİŞKİLERİ

1.1 AET ÖNCESİ TÜRKİYE-AVRUPA İLİŞKİLERİ..... 4

1.1.1 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İlişkiler..... .. 4

1.1.2 Cumhuriyet Dönemi İlişkiler..... 7

1.1.1.1 Atatürk Dönemi İlişkiler..... 7

1.1.1.2 İkinci Dünya Savaşı Sonrası İlişkiler..... 8

1.2 AET DÖNEMİ İLİŞKİLER..... ……..……..... 10

1.2.1 Avrupa Topluluklarının Kuruluşu.....……. 10

1.2.2 Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 13

1.2.2.1 AET'ye Başvuru 13

1.2.2.2 Ankara Antlaşması..... 16

1.2.2.3 Katma Protokol.....21

1.2.2.4 Tam Üyelik Başvurusu.....26

1.2.2.5 Gümrük Birliği..... 30

1.2.2.5.1 Amacı..... 30

1.2.2.5.2 Faydaları.....32

1.2.2.5.3 Zararları……. 34

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

2.1 AVRUPA TOPLULUKLARINDAN AVRUPA BİRLİĞİNE GİDEN YOL.

2.1.1 Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelişimi……..... 37

2.2.2 Avrupa Ekonomik Topluluğunu Genişleme Süreci.....42

2.2 AT/AB ZİRVELERİ.....43

2.2.1 21-22 Haziran 1993 Avrupa Topluluğu Kopenhag Zirvesi……....43

2.2.2 10-11 Aralık 1993 Avrupa Topluluğu Brüksel Zirvesi…….....43

2.2.3 24-25 Haziran 1994 Avrupa Topluluğu Korfu Zirvesi……...43

2.2.4 9-10 Aralık 1994 Avrupa Topluluğu Essen Zirvesi…….....44

2.2.5 26-27 Haziran 1995 Avrupa Birliği Cannes Zirvesi……. 45
2.2.6 15-16 Aralık 1995 Avrupa Birliği Madrid Zirvesi…… 45
2.2.7 21-22 Haziran 1996 Avrupa Birliği Florensa Zirvesi…….....47
2.2.8 13-14 Aralık 1996 Avrupa Birliği Dublin Zirvesi……..... 47
2.2.9 16-17 Haziran 1997 Avrupa Birliği Amsterdam Zirvesi…….. 48
2.2.10 12-13 Aralık 1997 Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesi…… ...48
2.2.11 15-16 Haziran 1998 Avrupa Birliği Cardiff Zirvesi…….. ...54
2.2.12 11-12 Aralık 1998 Avrupa Birliği Viyana Zirvesi…….. ...58
2.2.13 3-4 Haziran 1999 Avrupa Birliği Köln Zirvesi…… 58
2.2.14 10-11 aralık1999 Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi…….....59
2.2.15 19-20 Haziran 2000 Avrupa Birliği Santa Maria da Feira Zirvesi…...67
2.2.16 8-9 Aralık 2000 Avrupa Birliği Nice Zirvesi……..67
2.2.17 15-16 Haziran 2001 Avrupa Birliği Göteburg Zirvesi…….....68
2.2.18 14-15 Aralık 2001 Avrupa Birliği Leaken Zirvesi…….....69
2.2.19 21-22 Haziran 2002 AB Sevilla Zirvesi…….. …...69
2.2.20 12-13 Aralık 2002 Avrupa Birliği Kopenhag Zirvesi……. ….....70
2.2.21 19-20 Haziran 2003 Avrupa Birliği Selanik Zirvesi……...72
2.2.22 12-13 Aralık 2003 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi…….....74
2.2.23 17-18 Haziran 2004 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi…….. …... 76
2.2.24 16-17 Aralık 2004 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi…….....78
2.2.25 16-17 Haziran 2005 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi …….....84
2.3 AT/AB İLERLEME RAPORLARI.....85
2.3.1 1998 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu…… 85
2.3.2 1999 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu…… 92
2.3.3 2000 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu…… 96
2.3.4 2001 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu……....105
2.3.5 2002 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu……....108
2.3.6 2003 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu……....110
2.3.7 2004 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu……....113
2.3.8 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Tavsiye Raporu…….....118
2.3.9 Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Etki Değerlendirme Raporu…….....123

2.3.10 Türkiye İçin Yayınlanan İlerleme Raporlarının Siyasi Kriterler Açısından Karşılaştırılması…….....124
2.3.10.1 Parlamento…….....124
2.3.10.2 Yargı Sistemi…….....125
2.3.10.3 Milli Güvenlik Kurulu ve Ordu.....126
2.3.10.4 Medeni ve Siyasi Haklar…….....127
2.3.10.5 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar…….....130
2.3.10.6 Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması…….....131
2.4 AB PARLAMENTOSU KARARLARI…….....…133
2.4.1 15 Aralık 2004 Tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı…….....133
2.4.2 28 Eylül 2005 Tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı……. 136
2.5 KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ..... 138
2.6 ULUSAL PROGRAM VE UYUM YASALARI..... 140
2.6.1 Ulusal Program……. 140
2.6.2 AB Uyum Yasaları……. 143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİ

3.1 MÜZAKERE SÜRECİNİN İŞLEYİŞİ 147
3.2 TÜRKİYE MÜZAKERE ÇERÇEVE BELGESİ…….....150
3.3 AB İLE GERÇEKLEŞTİRLECEK MÜZAKEREDE UYGULANACAK STRATEJİ…….....165
SONUÇ.....168
KAYNAKÇA.....173
TEZ ÖZETİ.....178

GİRİŞ

17 Aralık 2004 tarihinde AB Zirvesi için Brüksel'de bulunan Türkiye Başbakanı Erdoğan, uçağının hazırlanmasını ve Türkiye'ye döneceklerini söylediğinde her şeyin bittiği düşünüldü. Aday ülke olarak müzakere tarihi almak amacı ile Brüksel'e gelen Türk heyetinin görüşmeleri, Güney Kıbrıs Rum tarafının uzlaşmaz tutumu ve Hollanda Dönem Başkanının Türk tarafına kabul edilmesi mümkün olmayan bir taslak metin sunması nedeni ile çıkmaza girmişti. Bunlara ilave olarak, ana muhalefet partisi ve CHP'nin lideri Baykal'da, Türkiye'nin teslim alınmak istendiğini, Başbakanın hemen masadan kalkmasını ve geri dönmesini istemişti.

İşte o anda Avrupalı liderler durumun ciddi olduğunu anladılar. Önce İngiltere Başbakanı Blair, ardından Almanya Başbakanı Schröder ve sonra da İtalyan Başbakanı Berlusconi Türk heyetinin odasına girdiler. Sigara dumanları arasında çetin pazarlıklar yapıldı ve rest çeken Türk Başbakanı uzun pazarlıklar sonucunda ikna edildi. Türkiye istediği metni elde etmişti.

Bu yazılanlar belki gerçek değildi, belki de abartılmıştı, ancak gerçek olan tek husus vardı, o da Türkiye'nin müzakere tarihi almasıydı.

3 Ekim 2005 tarihi yaklaştığında, Türkiye'nin üyeliğini istemeyen Avrupa Birliği üyesi ülkeler bir kez daha ilişkilerin gerginleşmesine yol açtılar. Bu defa baş aktör Avusturya oldu. Avusturya, Daimi Temsilciler Komitesinde Müzakere Çerçeve Belgesine "İmtiyazlı Ortaklık" ifadesinin girmesinde ısrarını sürdürdü. 3 Ekim 2005 tarihi yaklaşmış, ancak herhangi bir orta yol bulunamamıştı. Dönem Başkanı İngiltere Dışişleri Bakanı Avusturya'yı ikna için uğraşıyor, ancak Avusturya geri adım atmıyordu. 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerin uzlaşıya varamadıkları, Lüksemburg'da saat 18.00'da planlanan Hükümetler Arası Konferansın iptal edildiği haberi Ankara'ya bomba gibi düştü. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Lüksemburg'a gidemeyebileceğini, öncelikle taslak Müzakere Çerçeve Belgesini görmek istediklerini, 4 Ekim 2005 tarihinin olamayacağını belirtti. Hemen

17 Aralık 2004 tarihi hatırlandı. O gün de bir uzlaşıya varılamamış, uzun tartışmalar sonucunda bir sonuç alınabilmişti. İşte tam her şeyin bittiği düşünülürken, Abdullah Gül televizyonda kameraların karşısındaydı. Türkiye, taslak Müzakere Çerçeve Belgesini kabul etmişti ve Abdullah Gül Lüksemburg'a gitmek üzere hava alanına gidiyordu. İşte o an, geçmişten günümüze Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerinin nasıl bir yol aldığı düşünüldü. Bugünlere hiç de kolay gelinmemişti..

İşte bu tez ile Türkiye'nin, başlangıçta Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak kurulan, daha sonra ise Avrupa Birliği ismini alan örgüt ile olan ilişkileri incelenmiştir. Bu tezin kapsadığı dönem, asıl olarak 1951 yılı ile başlamakta ve tam üyelik müzakerelerinin başladığı 3 Ekim 2005 tarihinde kadar gelmektedir. Bu tezin amacı, geçmişten günümüze Türkiye-AB siyasi ilişkilerini inceleyerek, zorlu geçecek müzakere sürecine iyi hazırlanmamızı sağlamaktır. Müzakerelerin, diğer aday ülkelerden farklı ve daha zor olacağı Avrupa Birliği yetkili makamları tarafından belirtilmiş, anılan husus, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan raporlarda da birçok kez dile getirilmiştir. Bu kapsamda, iki taraf arasında yapılan Antlaşmalar, AB'nin yayımlamış olduğu İlerleme Raporları, AB Konseyi'nin Zirve kararları ile her iki tarafın açıklamış olduğu diğer belgeler analiz edilmiştir. Ayrıca, bu tez ile Avrupa Birliğinin, hâlihazırda devam eden müzakere sürecinde gündeme getirebileceği konuların dökümü de çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, öncelikle iki taraf arasındaki geçmiş dönem incelenmiş, ancak aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğundan Avrupa Birliğine giden süreç de konunun bir parçası olduğundan dolayı yer almıştır. Daha sonraki bölümlerde ise sırasıyla Ankara Antlaşması ile başlayan, 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile yeni bir ivme kazanan sürecin iki taraf açısından önemli resmi belgeleri incelenmiştir. Böylece, müzakere sürecinde karşımıza çıkarılabilecek konular, okuyucuların belleklerinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise elde edilen veriler ışığında, müzakere sürecinin nasıl işleyeceği, izlenmesi gereken stratejiler belirlenmiştir. Tez hazırlanırken, konu ile ilgili yazılmış eserlerden faydalanmanın yanı sıra, özellikle AB Komisyonunun yayımlamış olduğu İlerleme Raporları, AB Konseyinin almış olduğu Zirve Kararları ile onayladığı Katılım Ortaklığı Belgesi, diğer taraftan ise Türkiye'nin bunlara karşı taahhütlerini ortaya koyduğu Ulusal Program ile TBMM'nin çıkarmış olduğu AB uyum yasaları incelenmiştir. Böylelikle,

yorumdan ziyade, resmi belgeler ile mevcut tablo ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri objektif olarak yorumlamak çok zordur. Türkiye'nin müzakere sürecine başlaması size bir başarı olarak gösterebilir. "Türkiye, Birliğin üyesi olan ve her Birlik üyesi gibi veto hakkı bulunan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'ni tanımadığı halde müzakerelere başlamıştır. Kıbrıs adasında mevcut durum değişmemiştir ve kaybedilen hiçbir şey olmamasına rağmen kazanılan bir müzakere süreci vardır. Türkiye istediği zaman müzakere sürecinden kendi isteği ile çekilebilir." Bunun aksine, gelinen nokta size başarısızlık olarak da anlatabilir. "GKRY ve Yunanistan Türkiye'nin müzakere sürecini özellikle veto etmemiştir. Müzakere süreci, anılan tarafların kendi isteklerini kabul ettirebilecekleri bir zemin olacaktır. Kıbrıs sorunu da AB platformuna taşınacak ve Türkiye'nin aleyhine çözülebilecektir. Müzakere süreci, Türkiye'nin bekleme odasında oyalanmasının başka bir şeklidir. Ancak bu bekleme odasından dışarıya çıkmak, verilecek olan tavizler yüzünden Türkiye'ye pahalıya mal olacaktır." Görüldüğü üzere, her iki görüşün de kendine göre haklı tarafları mevcuttur. Ancak,umuyorum ki, bu tezin sonucunda, okuyucular, en azından iki görüşten birisini seçer duruma geleceklerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (AET) İLİŞKİLERİ

1.1 AET ÖNCESİ TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1.1.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ İLİŞKİLER

Tarihte Türklerin Avrupa'ya bakışı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş ile gerileme ve çöküş dönemleri arasında, kalın çizgilerle ayrılacak kadar büyük farklar göstermektedir.

Türklerin Avrupalılarla karşılaşması ilk olarak cephelerde olmuştur ve Avrupalıların tanıdığı Türk imajı da büyük ölçüde bu atmosfer içinde şekillenmiştir.[1]

1453'te İstanbul'un fethi, Türklerle Avrupalıların ilişkilerinde son derece önemli bir dönüm noktası olmuştur. İstanbul'un fethiyle Türk-Avrupalı çatışmasında Türkler büyük bir üstünlük sağlarken, diğer taraftan da bugün de Avrupa Birliği ile daha ilerilere götürülmeye çalışılan " Batılılaşma" süreci başlatılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde Avrupa karşısında Türklerin üstünlükleri vardır.[2]

Kanuni Sultan Süleyman yönetimi altında, bu üstünlük en üst düzeye ulaşmıştır. O dönemde, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa da dâhil her yerde genişleyen Müslüman bir imparatorluktur. Osmanlı, sadece Arap dünyası olarak nitelendirilen bölgenin büyük bir bölümünü değil, aynı zamanda güneydoğu Avrupa'nın tamamını fethetmiştir. Bu durum, XVII inci yüzyılda, Habsburg İmparatorunun, başarılı bir biçimde Avrupa'nın kalbindeki Viyana'yı ikinci Osmanlı kuşatmasına karşı koyarak koruması ile son bulmuştur.

[1] V.Bozkurt, Türkiye ve Avrupa Birliği, Vipaş Yayınevi, İstanbul, 2001,s.257.
[2] E.Manisalı , İç Yüzü ve Perde Arkası ile Avrupa Çıkmazı, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2002, s.13.

Duraklama dönemini izleyen gerileme ve çöküş dönemleri sırasında Avrupa, üstünlüğü ele geçirmiştir. Özellikle büyük Avrupa ülkelerinin denizaşırı sömürgelerinin yaygınlaşması, Avrupa'nın ekonomik, teknolojik ve kültürel açıdan "dünyanın merkezi" durumuna gelmesinden sonra Türklerin Avrupa'ya bakışı, "Tanzimat anlayışı ve kültürünü" doğurmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu, 1793-1796 yılları arasında Londra, Viyana, Berlin, Paris ve daha sonra diğer başkentlerde kalıcı büyükelçilikler kurmuştur. Hükümetlerini temsil etmenin yanı sıra bu büyükelçiliklerde çalışan görevliler batının teknik ve idari gelişmelerini takip ederek Tanzimat reformlarını daha da ileriye götürmekle görevlendirilmişlerdi.[3]

Osmanlı İmparatorluğu üzerinde ticari, mali, siyasi ve askeri üstünlüğü ellerine geçiren büyük Avrupalı devletleri karşısında Türkler, Avrupa'ya özenen ve ona benzemek için çaba gösteren bir toplum durumuna gelmişlerdir.

Bu bağlamda, Tanzimat dönemi "Avrupalılaşma" çabalarına sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu üzerinde mali, siyasi ve askeri egemenliklerini genişleten büyük Avrupa devletleri, gayrimüslim Osmanlıların kendi korumaları altına alınmalarını sağlamışlar, Avrupa hukukunun ve yönetim biçiminin kabulü için baskı yapmışlardır.

1838 Balta Limanı Anlaşması ile önü açılan, borç anlaşmalarıyla yerleşen ve Gülhane Hattı Hümayunu ile süren Batı'ya bağlanma süreci, on sekiz yıl sonra, Islahat Fermanı adı verilen bir başka "yenileşme programını" ortaya çıkarmıştır. Batılı devletlerin telkin ve zorlamasıyla, Padişah Abdülmecit 18 Şubat 1856'da Bab-ı Ali'de; nazırlar, yüksek dereceli memurlar, şeyhülislam, patrikler, hahambaşı ve etnik toplulukların temsilcileri önünde, Islahat Fermanı adı verilen bir "program" açıklamıştır. Bu açıklama hiç zaman yitirilmeden, istenilenleri yerine getirmenin göstergesi olarak; sürmekte olan Paris Anlaşması görüşmelerinde büyük devletlerin bilgisine sunulmuştur.

Islahat Fermanı Batı'ya bağlanma sürecini tamamlayan üçüncü girişim olmuştur. 1838 Ticaret Anlaşması, Osmanlı sanayi ve ticaretini Avrupa'nın denetimi altına sokmuş, 1854'de başlayan borçlanma süreci aynı işi mali alanda yapmıştır.

[3] W. Halle, Türk Dış Politikası 1774-2000, İstanbul, 2003, Mozaik Yayınları, s.7.

Şimdi, idari ve hukuksal düzenlemeler yapılacak ve Osmanlı İmparatorluğu tam olarak yarı-sömürge haline getirilecektir.

Islahat Fermanı'yla batılılara verilen sözlere göre: Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Hıristiyan uyruklara, Fatih Sultan Mehmet zamanında tanınmış olan eski hak ve ayrıcalıklar yeniden uygulanacak, sosyal haklar, vergi yükümlülüğü, askerlik, eğitim ve devlet memurluğuna atanma gibi konularda, Hıristiyan tebaaya onları Müslümanlarla eşit kılan yeni haklar tanınacaktır. Bu haklar ek bir fermanla ilan edilecektir.

Islahat Fermanı'nın kaçınılmaz sonucu, İmparatorluk içinde yaşayan Müslüman olmayan uyruklar içinde, milliyetçi hareketlerin yükselmesi olmuştur. Türkler, kendi ülkelerinde ekonomik ve sosyal yetmezlik içinde ümmet olarak yaşarken, ekonomik ve kültürel gelişkinlik içindeki azınlık milliyetleri adeta bir "anayasaya" kavuşmuşlardır. Değişik etnik ve dinsel unsurları "Osmanlılık" ideolojisi çerçevesinde birleştirmeyi amaçlayan Ferman, İmparatorluğu değil, azınlık milliyetleri kendi içinde birleştirmiştir.

Osmanlı Hıristiyanları, her geçen gün güçlenip daha ayrıcalıklı duruma gelirken, Türk halkı, yoksulluğun ve ezilmişliğin ağır baskısı altına girmiştir.

1838 Türk-İngiliz Serbest Ticaret anlaşmasıyla başlayan Tanzimat dönemi ülkeyi mahvetmiştir.[4]

1890'larda Avrupalı devletler Osmanlı İmparatorluğu ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye başlamışlardır. Özellikle Almanya ile İmparatorluk arasında ticaret artmış, Almanya, Osmanlı ordusunun yenileştirilme çalışmalarında önemli roller oynamaya başlamıştır. Ancak, bu arada İmparatorluğun yüz yüze geldiği en büyük sorun hala Balkanlarda yükselen milliyetçilik ve Avrupalı güçlerin bu olaylarla olan ilişkisidir. Balkan Savaşları sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu Batı'daki topraklarını kaybetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşına Almanya'nın yanında girmiş ve 30 Ekim 1918'de Limni Adasının Mondros limanında demirli HMS Agamemnon İngiliz savaş gemisinde ateşkes imzalaması ile sonuçlanmıştır.[5] Bu ateşkes antlaşması sonucunda, Avrupalılar Osmanlı

[4] M.Aydoğan, Türkiye Üzerine Notlar 1923-2005, Umay Yayınları, İzmir, 2005,s.
[5] W.Halle, a.g.e., s.28.

İmparatorluğunu işgal etmişler, böylece yeni ve zorlu bir dönemi başlamıştır. Bu zorlu dönemde, Avrupalılar ile yoğun bir mücadele gerçekleşmiş ve sonuçta süreç Atatürk'ün önderliğindeki Türk milletinin zaferi sonucunda Lozan Antlaşmasına kadar gelmiştir. Lozan'a Avrupalı ülkelerden İngiltere, Fransa, İtalya, Romanya, Yunanistan da davet edilmişlerdir. Lozan Antlaşması sonucunda ilişkiler yeni bir sürece girmiştir.

1.1.2. CUMHURİYET DÖNEMİ İLİŞKİLER

1.1.1.1 ATATÜRK DÖNEMİ İLİŞKİLER

Atatürk döneminde, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı ve stratejik konumu dış politikaya belirli bir dünya görüşü ile bakmayı, ilişkilerde sağlam dayanaklar ve antlaşmalara bağlı bir politika takip etmeyi gerekli kılmaktaydı. Bu sebeple Lozan Barışı'ndan sonra, barışçı bir politikanın takibi öngörülmüştü. 1923 yılından 1930'lu yılların ortalarına kadar dış ilişkiler, iç yapılanmanın ön sıraya yerleşmesi nedeniyle geri plana itilmiştir. Girişilen inkılâpların başarılması, kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi yurt ve dünyadaki barış ortamıyla yakından ilgiliydi. Atatürk, bunun bilinciyle tüm devletlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, dostluk antlaşmaları imzalamıştı. Onun barışçılık konusundaki şu sözleri çok önemlidir. "Dünya uluslarının mutluluğuna çalışmak, başka bir yoldan kendi esenlik ve mutluluğuna çalışmak demektir. Beşeriyeti bir vücut ve bir ulusu, onun bir uzvu saymalıdır. Bir vücutta parmağın ucundaki acıdan bütün öbür uzuvlar da acı duyar. Dünyanın şu yerinde bir rahatsızlık varsa, bana ne dememeliyiz. Onunla ilgilenmeliyiz." Atatürk'ün barışçı politikası yalnızca sözde kalmadı. Atatürk, Milletler Cemiyetine katılmamızı sağlamış, Balkan, Akdeniz, Sadabat vb. paktlara bizzat katılıp düşüncelerini anlatmıştır. Ayrıca, savaşı kanundışı sayan "Brıand-Kellog" paktına "Lıtvanof" protokolü ile katılarak savaşı önlemenin ve antlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmenin çarelerini aramıştır. Savaşın söz konusu olduğu anlarda ise bir taraftan önleyici tedbirlere katılırken, diğer taraftan Türkiye dışındaki bir ülkeye karşı savaşı başlatan ülke ile bile dost olmanın yollarını aramaktan geri durmamıştır. Örneğin 30 Ekim 1935'te, İtalya, Habeşistan'a saldırmış ve 9 Mayıs 1936'da bu ülkeyi ilhak etmiştir. Türkiye, İtalya'ya karşı, üyesi bulunduğu Milletler Cemiyeti'nin kararı gereği zorlama tedbirlerinin uygulanmasına katılmıştır. Ama aynı şekilde, Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Aras, 3 Şubat'ta Milano'ya gitmiş ve

Mussolini'nin damadı olan, İtalyan Dışişleri Bakanı Cıano ile "Akdeniz Statükosuna Saygı" antlaşmasını imzalamıştır.

Atatürk'ün dış politikasındaki temel hedef, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırılmasıdır. Bunun için batıya yönelme isteği vardır. Atatürk daha 1923'te bunu şu sözlerle açıklamıştır. "Türkler hep garba doğru gitti. Avrupa Türkiye'si daha doğrusu garba teveccüh etmiş bir Türkiye istiyoruz. Bütün meselemiz Türkiye'de asrî binaenaleyh garbî bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de garba teveccüh etmemiş millet hangisidir?"

Türkiye kuruluşundan itibaren "Batı" ile savaşmasına rağmen, Batıya yönelmiş, Batının yalnız tekniğini değil metodunu da kabul etmiştir. Batıya yönelişin önemli sebeplerden biri de güvenliktir.

Bununla beraber, Atatürk'ün batılılaşma anlayışında taklitçiliğe yer yoktur. O Batıya yönelişimizi açıklarken "Biz batı medeniyetini bir taklitçi yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz." demiştir.[6]

1.1.1.2 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI İLİŞKİLER

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı süresince tarafsız kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında keskinleşen iki bloklu dünyada, Türkiye Batı yanında yer almıştır. Sovyetler Birliği'nde Stalin yönetiminin bulunması, bu tercihte en önemli etken olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın Doğu-Batı bloklarının kesişme noktasında olması da taraf seçmek zorunda kalmamıza neden olmuştur.

1946 yılından itibaren başlayan Marshall yardımı ile Türkiye önceleri ABD'nin etki alanına fiilen girmiştir. 1950'deki iktidar değişimi, "Türkiye küçük bir Amerika olacaktır." anlayışını da güçlendirmiştir. Türkiye'nin NATO'ya katılması ile birlikte halka tamamlanmıştır.[7]

[6] http://farabi.selcuk.edu.tr/suzep/tarih/ders_notlari/bahar_yariyili/bolum_13/ bolum13.html
[7] E.Manisalı, a.g.e., s.16-17.

1950'li yıllar, Türkiye'nin Batı Avrupa'da kurulmakta olan siyasal ekonomik ve kültürel örgütler içinde yer almaya başlaması ile Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerin yavaş yavaş güçlendiği yıllardır. Bu dönemde, güçlü Amerika her şeye rağmen siyasilerin gönlündeki önceliğini korumaktadır.

Bu arada Batı Avrupa da bu dönemde kendini toparlamaya başlamaktadır. Artık Almanya ve Fransa "ortak ekonomik çıkarlarının egemen olduğu" bir Avrupa düzeni gerektiğini kavramışlardır. İki dünya savaşından sonra, büyük bir savaşı hiç kimse bir daha yaşamak istememektedir.

Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerine, 1950'li yıllarda Türk-Yunan ilişkileri de damgasını vurmuştur. Atina'nın, Grivas adlı bir Yunan Subayını 1955'te gizlice Kıbrıs'a çıkararak E.O.K.A yeraltı teşkilatını kurdurması, adanın Yunanistan'a ilhakı için faaliyetlerine başlaması, Ankara'da rahatsızlık yaratmıştır.

Bu gergin dönemlerde, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile görüşmelere Ankara ve Atina hemen hemen aynı tarihlerde başlamışlardır. İki ülke arasında kıyasıya bir rekabet vardır.

Soğuk Savaş bütün şiddeti ile sürmekte, Türkiye'deki füzeler, tamamen Amerika'nın inisiyatifinde konuşlanmaktadır ve sınırdaki ülke Türkiye, Batının bu bölgedeki jandarması konumundadır.

1964'te ABD Başkanı Johnson, Türklerin Kıbrıs'ta katledilmeleri karşısında müdahale etmek isteyen Türkiye'yi tehdit edince, Türkiye'nin o ana kadar müttefik ülkelere olan güveni sarsılmıştır. Bu, Türkiye'nin savaş sonrasında iş birliği yaptığı ülkelere karşı geçirdiği ilk şoktur.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bu dönemde önemli bazı yatırım projeleri için antlaşmalar yapılmıştır. İskenderun demir-çelik tesisleri ve Seydişehir alüminyum tesisleri bunların başlarında gelir.

Ancak yine de içyapı tamamen Batıya bağlıdır. Türkiye'nin iç işlerinde batı egemen durumdadır. Bu arada 1960'lı yıllarda Türk işçileri de Avrupa'nın yolunu tutmaya başlamışlar, bu sayede Türkiye ile Avrupa arasında yeni bir köprü oluşmuştur.[8]

Avrupa kendini toparladıkça, Türkiye'nin Avrupa'ya bakışı da değişmeye başlamıştır. Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya Türkiye'nin ekonomik ilişkilerini geliştirdiği ülkelerin başında gelmeye başlamıştır.

Türkiye'de bir yandan ABD'nin doğrudan etkisi hâkim bulunurken, "Avrupalılık" ya da "Avrupalı gibi olmak" halk arasında çekiciliğini artırmıştır.

Türk halkı için Avrupa, artık arzu edilen bir yerdir ve Avrupa'nın ekonomik ve kültürel etkisi her alanda hissedilmektedir.

1.2 AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (AET) DÖNEMİ İLİŞKİLER:

1.2.1 AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNUN KURULUŞU

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini anlayabilmek için öncelikle Avrupa Ekonomik Topluluğunun neden kurulduğunu ve yapısını anlamak gereklidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan gelişmeler ve soğuk savaşın başlaması ile savaşın yıkıcı etkileri altındaki Batı Avrupa'nın güvenlik kaygıları, onu 4 Nisan 1949 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri ile imzaladığı Atlantik Paktı ile ortak savunmasının temelini atmaya götürmüştü.

Başarı, amaçları belirli alanlara yönelterek psikolojik açıdan istenen etkiyi sağlamak ve giderek daha fazla sorumluluklar alacak olan ortak bir karar verme mekanizması kurulmasına bağlı görülüyordu.

[8] E.Manisalı, a.g.e, s.18-19.

Yaşanan politik açmazın temelinde ise ekonomik bir sorun yatıyordu. Birçok Avrupa ülkesinin çelik kapasitesi muhtemel bir aşırı üretim krizine yol açacaktı. Talep ve fiyatlar düşüyor, üreticilerin rekabeti önlemek amacıyla iki dünya savaşı arasında yaptıkları türden bir kartel oluşturacaklarına dair işaretler alınıyordu. Yeniden yapılandırma sürecinin ortasında Avrupa ekonomilerinin ana sanayilerini spekülasyon veya kasıtlı bir kıtlığa bırakmaları mümkün değildi.

Bugün Avrupa Birliği olarak bilinen yapıyı oluşturan ve üç Topluluktan ilki olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması yönündeki ilk girişim, 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schumann'dan geldi. Avrupa ülkelerine yapılan çağrıda, savaş sanayisinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organın sorumluluğunda yönetilmesi öngörülüyordu.

Bu çağrı ile Fransa, Avrupa'nın diğer ülkelerinin yanı sıra Almanya'ya, Avrupa Federasyonu'nun ilk parçasını oluşturmak üzere, iki ülkedeki kömür ve çelik üretimini yönetecek bir organda eşit şartlar ile yer almasını teklif etmektedir. Çağrıya üç Benelüks (Belçika, Lüksemburg ve Hollanda) ülkesinin yanı sıra, İtalya da olumlu cevap vermiştir. Schumann Planı esas alınarak yapılan görüşmeler sonucunda, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran ve aynı zamanda bugünkü Avrupa Birliğinin temelini oluşturan üç kurucu Antlaşmadan birisi olan antlaşma, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında elli yıl süreyle yürürlükte kalmak üzere, 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te imzalanmış ve 25 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. [9]

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1 Ocak 1973, Yunanistan 1 Ocak 1981, Portekiz ve İspanya 1 Ocak 1986, Finlandiya, İsveç ve Avusturya ise 1 Ocak 1995 tarihinde katılmışlardır.

[9] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Türkiye, Doğuşum Matbaacılık, 2002, s. 9-12.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, yürürlüğe giriş tarihinden itibaren elli yıllık bir süre için yapıldığından, 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir.

Konseyde yapılan tartışmalar sonucunda, 24 Temmuz 2002 tarihinden itibaren Avrupa Topluluğu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun yerini almış ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile üçüncü ülkeler arasında yapılmış olan tüm antlaşmalardan doğan hak ve borçlara halef olmuştur.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun önemli bir sorun yaşamadan çalışması Avrupa Birliği taraftarlarını cesaretlendirmiş ve bu yönde çalışmalarına devam etmelerine yol açmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu, 25 Mart 1957 tarihinde altı Batı Avrupa Devleti (Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya) arasında imzalanan "Roma Antlaşması" ile kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğuna hukuken ve fiilen uluslar üstü bir kuruluş olma niteliğini kazandıran Antlaşma, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun nihai hedefi, Avrupa'nın siyasal bütünlüğüne ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik dengeyi sağlamak üzere, ilk araç olarak üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve iş gücünün serbestçe dolaştığı bir ortak pazar ve Gümrük Birliği kurulması öngörülmüştür. [10]

Paris Antlaşmasını imzalayan altı ülke arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile sınırlı bir alanda başlatılan bütünleşme çabalarını çeşitli alanlara yaygınlaştırma girişimleri kapsamında, diğer bir girişim de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurma girişimidir. Messina'da, 1-2 Haziran 1955 tarihlerinde düzenlenen konferansta Avrupa Ekonomik Topluluğunun yanı sıra, kurulması kararlaştırılan ikinci topluluk olan EURATOM'un kuruluşu uzun süre görüşmeler ve teknik çalışmalardan sonra 25 Mart 1957 tarihinde bu kez Roma'da imzalanan Antlaşma ile sağlanmıştır. EURATOM'un amacı, atom enerjisinin barışçıl amaçlar ile kullanımını geliştirmek olarak belirlenmiştir. EURATOM kurumları, 1967 yılında Avrupa

[10] H.Çakmak, Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri, Platin Yayınları, Ankara, 2005., s.20.

Kömür ve Çelik Topluluğu ile Avrupa Ekonomik Topluluğu ile birleştirilince, EURATOM görünür bir biçimde kendi kimliğinden uzaklaşmıştır. [11]

1.2.2 TÜRKİYE'NİN ORTAK PAZAR MACERASI

1.2.2.1 AET'YE BAŞVURU

Truman Doktrini içinde yer alan, Marshall Yardımına dahil edilen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batıdaki tüm oluşumları yakından izlemekteydi. 1949 yılında kurulan NATO'ya da, daha böyle bir organizasyon fikri ortaya atıldığı zaman bile üye olmak istemiş, bu isteğine ise değişik nedenler yüzünden ancak 1952 yılında kavuşabilmiştir. Bu arada özelikle, Avrupa kıtasındaki birlik hareketlerinin içinde yer almaya özen göstermiş ve 1949 yılında Avrupa Konseyi (Council of Europe)'ne, hem de davet edilerek üye olmuştur.

Fakat, Türkiye, 1950'li yıllarda gittikçe ivme kazanan Batı Avrupa merkezli entegrasyon hareketlerini, birazcık kaygıyla izlemiştir. Mesela, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulması, Türkiye tarafından not edilmiştir, ancak Türkiye'nin ne kömür, ne de çelik sanayi böylesi bir organizasyona katılmak için elverişli değildi.[12]

1950 yılında iktidara gelen Demokratik Parti, Türk dış politikasını Batı'ya daha fazla yaklaştırmaya özen göstermeye başlamıştır. Türkiye, Truman Doktrini ile birlikte Batılılaşma sürecini hızlandırdığı ve Batı Savunma İttifakında (NATO) antlaşmaya dayalı güvenlik garantisi aramaya devam etmektedir.[13]

Altı Batı Avrupa ülkesinin kendi aralarında imzaladıkları Roma Antlaşmasının 1958 yılında yürürlüğe girmesinden sonra, 15 Temmuz 1959 tarihinde Yunanistan, 31 Temmuz 1959 tarihinde ise Türkiye Topluluğa katılmak için müracaat etmişlerdir.[14]

Türkiye'nin ivedilikle Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılmak istemesinin iki önemli nedeni bulunduğu, zamanın Türk yetkililerince açıklanmıştır. Buna göre;

- Türkiye, uzun dönemde Batı Avrupa'da kurulabilecek siyasal bir Birliğin dışında kalmak istememektedir.

[11] D.Dinand, Avrupa Birliği Ansiklopedisi Birinci Cilt A-G, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s.100.
[12] Ş.H.Çalış, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Nobel Yayın, Ankara, Ocak 2006, s.50.
[13] H.Bağcı, Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, İmge Yayınevi, Ankara,1990, s.44
[14] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.295.

- Öte yandan Türkiye, Gümrük Birliği içinde Yunanistan'a verilecek ticari tavizlerden yoksun kalmamak amacındadır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi Yunanistan ve Türkiye'nin ortaklık başvurularını 11 Eylül 1959 tarihinde kabul etmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmeleri 28-30 Eylül 1959 tarihlerinde icra edilmiştir. Buna karşılık Yunanistan ile 1-2 Mart 1960 tarihlerinde Türkiye'den önce müzakereye başlanılmıştır.

Bunun üzerine 17 Mart 1960 tarihinde Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinin Ankara Büyükelçilerine Yunanistan ile müzakerelere başlanırken, Türkiye'nin geri bırakılamayacağını belirten bir memorandum vermiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu, buna karşılık, 21 Nisan 1960 tarihinde, Türkiye'nin Yunanistan gibi ağır yükümlülükler altına giremeyeceğini belirtmiştir.

Türkiye'de ordu, 27 Mayıs 1960 tarihinde yönetime el koymuş, Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkileri dondurulmuştur. Türkiye, kısa bir süre sonra, yani 14 Ekim 1960 tarihinde, en kısa sürede bir antlaşma imzalanması için "tüm yükümlülükleri almaya hazır olduğunu" açıklamış, 27 Mayıs sonrası kurulan yeni hükümet, Avrupa Ekonomik Topluluğundan, Yunanistan ile yapılan antlaşmanın aynısının Türkiye ile yapılmasını talep etmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi, 17 Ekim 1960 tarihinde, beklemeyi daha yararlı bulduğunu açıklamış, tüm görüşmeler ertelenmiştir.

Buna karşılık, Yunanistan-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Antlaşması (Atina Antlaşması) 9 Mart 1961 tarihinde imzalanmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi, 20-21 Mart 1961 tarihinde, Komisyonun önerisini dikkate alarak Türkiye'ye iki seçenekli bir teklifte bulunmuştur. Bu seçeneklerden birincisi 5 yıllık bir "Ticaret Antlaşması" yapılması

ve Türk ekonomisinin istenen seviyeye ulaşması halinde Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanmasını içerirken, ikincisi Yardım Antlaşması yapılmasını öngörmüştür.

Topluluk bir çeşit ticaret antlaşması önerirken, Türkiye ısrarla bir Gümrük Birliği oluşturmak istemiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin;
" ... Biz bir ihdasını istiyor, Müşterek Pazar ise, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların elvermeyeceği mülahazasıyla bunu kabul etmiyordu. Hatta 1962 başından evvel cereyan eden son müzakerelerde, bize bir Gümrük Birliği fikrinden muayyen bir müddet için uzaklaşılması, onun yerine iktisadi, ticari ve mali sahalarda iş birliğini derpiş eden bir nevi ticaret antlaşması yapılması resmen ifade edilmişti.

Hakikat o idi ki, Türkiye'nin durumunun müsait olmaması sebebiyle, Gümrük Birliği'nin derhal tahakkuku gayri kabil olsa dahi, bu birliğin, prensibini muhafaza etmedikçe, batı uyum hareketleri karşısında, seyirci kalmalığımız mukadder olacaktı..."

Erkin'in sözlerinde, Türkiye ile Topluluk arasında henüz ortaklık görüşmeleri sırasında, geleceğe yönelik farklı beklentiler olduğu anlaşılmaktadır.[15]

Türkiye, 21 Ağustos 1961 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi ülkelerinin başkentlerine gönderdiği bir memorandum ile AET'nin Yunanistan ile anlaşmasına rağmen Türkiye ile görüşmelerin başlamamış olmasını protesto etmiş ve Gümrük Birliğinden başka bir modeli kabul etmeyeceğini bildirmiştir.

Türkiye, 4–5 Mart 1962 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğuna bir memorandum vererek, resmi müzakerelere çağırmış ve amacının Gümrük Birliğini gerçekleştirmek olduğunu tekrarlamıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi, 24 Temmuz 1963 tarihinde Türkiye'deki demokratikleşme sürecini desteklemek hedefiyle, Gümrük Birliğine giden bir anlaşma için Türkiye ile resmi görüşmelerin açılmasını kararlaştırmıştır.

[15] B.Dedeoğlu ,a.g.e, s.478.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Bakanlar Konseyi, 9 Mayıs 1963 tarihinde Türkiye'ye 175 milyon Dolarlık kredi açmayı kararlaştırmıştır.

Sonuçta da, Türkiye'nin isteği doğrultusunda, bir Gümrük Birliği oluşturmak üzere, 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

1.2.2.2. ANKARA ANTLAŞMASI

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki görüşmeler zor bir süreç sonunda sonuçlanmış ve 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında " ortaklık " kuran Ankara Antlaşması, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanarak, Topluluk üyesi ülkeler ile T.B.M.M.'de onaylandıktan sonra 1 Aralık 1964 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir[16]

Avrupa Ekonomik Topluluğu, Ankara Antlaşmasını imzalarken, aslında Türkiye'yi Batı bloku içerisinde tutmayı amaçlamıştır.

Bu dönemde, Avrupa Ekonomik Topluluğu yeni kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu bile kendi geleceğini henüz tam olarak görememektedir. Avrupa Ekonomik Topluluğuna göre, bu belirsizlikler içerisinde Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğunun ortak üyeleri yapılmalarında bir sakınca yoktur. Bu antlaşma ile Türkiye içeri alınmıyor, sadece Avrupa Ekonomik Topluluğunun ilgi ve nüfuz alanı içerisine sokuluyordu.

Bu oluşum, Türkiye'de de "Avrupa perspektifinin " canlı tutulmasına yardımcı olacaktır. Öte yandan, Batı Avrupa üzerinde, o tarihlerde büyük etkisi bunun ABD de, Brüksel'in, Türkiye'yi Avrupa himayesi ve şemsiyesi altında tutmasını, stratejik nedenlerle desteklemektedir.

---

[16] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 312.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun Türkiye'ye bakış açısına "soğuk savaş koşulları" tam anlamı ile damgasını vurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa kurumları arasında yer almaya başlayan Türkiye'nin, Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortak üye yapılması, Brüksel açısından bu kapsamda algılanan bir gelişmedir.

Nihayetinde Türkiye ortak üye statüsündedir ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ileriki yıllarda iç ve dış gelişmelere göre, yeni değerlendirmeler yapabilir, Türkiye hakkında kesin kararını ileride verebilecektir.[17]

Ankara Antlaşması'nın, Türkiye'nin Topluluk ile ilişkilerinde uygulanacak genel kuralları tanımlayan sade bir çerçeve Antlaşması (Accord de Cadre) olduğu görülmektedir.[18]

Ankara Antlaşması, Esas Antlaşma (33 Madde), Geçici Protokol (11 Madde), Mali Protokol (9 Madde), Son Senet ve iş gücü konusunda taraflar arasında teati eden mektuplardan oluşmaktadır. Ayrıca, Ankara Antlaşmasına, bir adet Niyet Bildirisi, iki adet Yorum Bildirisi ve Federal Almanya Hükümetine ait iki Bildiri eklenmiştir.

Bu belgeler içinde asıl ağırlık Esas Antlaşmadadır. Antlaşmaya ekli iki protokolde ise, ortaklık ilişkisinin hazırlık döneminde, Avrupa Ekonomik Topluluğunun tek taraflı olarak Türkiye'ye tanıdığı ticari ve mali ayrıcalıkları tanımlanmaktadır.

Geçici protokol, Türkiye için önem taşıyan tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık ile ilgili olarak Avrupa Ekonomik Topluluğunun tanıdığı ayrıcalıklara ilişkin ayrıntılar ile hazırlık döneminden geçiş dönemine geçişi sağlayacak koşul ve süreleri belirlemektedir.

[17] E.Manisalı , a.g.e., s.27.
[18] H.Günuğur, Ankara Antlaşmasının Hukuksal Değerlendirilmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, Özel Sayı, Eylül 1988, s.54.

2 No'lu Protokolü oluşturan Mali Protokol ise, Antlaşmanın üçüncü maddesinde belirtilen ve hazırlık dönemi içerisinde Türk ekonomisinin kuvvetlendirilmesi suretiyle geçiş ve son dönem şartlarını yerine getirmesini teminin, Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi tarafından 9 Mayıs 1963 tarihinde Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılan kredi ile ilgili uygulama esaslarını içermektedir.[19] Esas Antlaşma, birinci kısım "İlkeler", ikinci kısım" Geçiş Döneminin Uygulanmaya Konulması", üçüncü kısım ise "Genel ve Son Hükümler" başlığı altında düzenlenmiştir.

Ankara Antlaşmasının amacı, Esas Antlaşmanın ikinci maddesinde şu şekilde belirtilmektedir:

"Antlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalışma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektedir."

Ankara Antlaşması nihai olarak tam üyeliği öngören bir çerçeve antlaşmasıdır. Ortaklığın gelişmesi ve tam bütünleşmenin sağlanması için bu çerçevenin katma protokoller ve Ortaklık Konseyi Kararları ile doldurulması hedeflenmiştir. Ortaklık Konseyi, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Türkiye'nin eşit olarak bakanlar düzeyinde temsil edildikleri bir kuruluştur.

Ankara Antlaşmasına göre, gümrük birliğine uzanan çizgi, üç kademeli bir süreç olarak tasarlanmıştır.[20] Bunlar;

- Hazırlık dönemi,
- Geçiş dönemi,
- Son dönemdir.

---

[19] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 310-311.

[20] Ş.H.Çalış, a.g.e., s.117.

Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümleri üstlenebilmek için, Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirecektir.

Anılan hazırlık dönemine ve özellikle Topluluğun yardımına ilişkin uygulama usulleri, Antlaşmaya ekli Geçici Protokolde belirtilmiştir.

Geçiş döneminde, Akit Taraflar karşılıklı ve dengeli yükümler esası üzerinden;

- Türkiye ile Topluluk arasında bir Gümrük Birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini,
- Ortaklığın iyi işlemesini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlamaya çalışmakla sorumlu kılınmışlardır.

Bu dönemin süresinin, birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, on iki yılı geçmeyeceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca, bu istisnaların Gümrük Birliğinin makul bir süre içinde kurulup tamamlanmasına engel olmayacağı da belirtilmiştir.

Son dönemin ise Gümrük Birliğine dayandığı ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlenmesini gerektirdiği hükme bağlanmıştır.

Antlaşmanın ilkeleri ise giriş bölümünde sıralanmıştır. Anılan ilkeler;

- Hızlandırılmış bir ekonomik kalkınma ve uyumlu bir biçimde ticaretin artırılması ile Türk ekonomisi ve Topluluk üyesi devletler ekonomileri arasındaki açığı kapatmak,
- Türk halkı ile Avrupa Toplulukları üyesi ülke vatandaşları arasında sıkı bağlar kurmak,
- Türk halkının yaşam seviyesinin yükseltilmesi çabasına destek vermek suretiyle Türkiye'nin ileride Topluluğa "tam üye" olmasını kolaylaştırmak,

- Roma Antlaşmasının esinlendiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekiştirmek olarak belirlenmiştir.

Antlaşmada ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için Akit Tarafların, Antlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunan bir Ortaklık Konseyinde toplanmaları ön görülmüştür.

Antlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, Antlaşmanın öngördüğü hallerde Ortaklık Konseyi'nin karar yetkisi vardır. İki taraftan her biri, verilmiş kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Ortaklık Konseyi yararlı tavsiyelerde de bulunabilir.

Ortaklık Konseyi'nin, Antlaşmanın hedefleri göz önünde tutularak ortaklık rejimi sonuçlarını belli aralıklarla inceleyeceği, bununla beraber, hazırlık dönemi boyunca bu incelemeler bir görüş teatisi sınırları içinde kalacağı belirtilmiştir.

Geçiş döneminin başlaması ile, ortaklık rejiminin gerçekleşmesi yolunda, Antlaşma amaçlarının birine ulaşmak için, Akit tarafların bir ortak davranışı gerekli görüldüğü takdirde, Antlaşma bunun için gerekli davranış yetkisi öngörmese bile, Ortaklık Konseyinin uygun kararları alacağı vurgulanmıştır.

Ayrıca, akit taraflar, bu Antlaşmadan doğan yükümlerin yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbirleri almakla mükelleftirler. Tarafların, Antlaşma hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürebilecek her türlü tedbirden sakınacakları vurgulanmaktadır.

Ankara Antlaşması, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik süreci devam ettikçe gündemde kalacak bir metindir. Uluslararası hukuk açısından bir antlaşmanın sona erişi bazı genel nedenlere bağlıdır. Bunun dışında, antlaşma metninde sona erişle ilgili bir hükmün yer alması durumunda, bu hüküm uyarınca da antlaşma sona erebilir. Ankara Antlaşmasının hiçbir yerinde Antlaşmanın sona ermesine ilişkin bir hüküm yoktur. Dolayısıyla, Antlaşma devletler hukukunun öngördüğü nedenler

dışında sona erdirilemez. Bu bakımdan Avrupa Topluluklarını kuran Roma Antlaşması ile Ankara Antlaşması arasında bir benzerlik kurulabilir. Her iki Antlaşmada geri dönülemez bir entegrasyon süreci başlatmıştır.[21]

Öte yandan, Ankara Antlaşmasının yirmi sekizinci maddesi, geniş bir yorumla Antlaşmanın sona ermesine ilişkin bir fikir verebilir. Zira yirmi sekizinci madde, gerekli koşullar gerçekleştiğinde Türkiye'nin Topluluğa tam üye olabilmesinin zeminini hazırlamaktadır. Bu durumda, Ankara Antlaşmasının Türkiye'nin tam üyeliğine ilişkin "Katılım Antlaşması"nın yürürlüğe girmesiyle sona ereceği söylenebilir.

Gümrük Birliğinde ve AB Zirve Kararlarında sürekli olarak Ankara Antlaşmasına atıfta bulunulması, ayrıca Ankara Antlaşması ile kurulmuş olan Ortaklık Konseyinin Türkiye-AB ilişkilerinin yürütülmesinde en yetkili organ olması,Antlaşmanın yürürlükte bulunduğunun bir kanıtıdır.[22]

1.2.2.3 KATMA PROTOKOL

Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra, 1 Aralık 1964 tarihinde Türkiye- Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Konseyi ilk defa toplanmıştır.

Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlamento Komisyonu ise 16-17 Mayıs 1966 tarihlerinde Brüksel'de toplanmıştır.

Brüksel'de 16 Mayıs 1967 tarihinde toplanan beşinci Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye, Antlaşmanın ikinci dönemine geçmek istediğini açıklamıştır. Ancak, Avrupa Ekonomik Topluluğu sürenin henüz dolmadığını bildirmiştir.

Türkiye, Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığı ikinci dönem çalışmalarının başlatılmasını 5 Nisan 1968 tarihinde tekrar talep etmiştir. Ancak,

[21]T.ARAT, Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliği, A.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi, CXLIV, No1-4 s.591-592.

[22] T.ARAT, Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliği, A.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi, CXLIV, No1-4 s.594-595.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu resmi bir raporla, 29 Nisan 1968 tarihinde, Türkiye'nin ikinci döneme geçmeyip, hazırlık döneminin uzatılmasının daha yararlı olacağı konusunda görüş bildirmiştir.

Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Katma Protokol görüşmeleri 9 Aralık 1968 tarihinde başlamıştır.

Katma Protokol, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 5 Temmuz 1971, Senatoda da, 22 Temmuz 1971 tarihinde onaylandıktan sonra, 1 Eylül 1971 tarihinde kanunlaştırılmış ve Ankara Antlaşması'nda olduğu gibi, 30 Eylül 1971'de GATT (Gümrükler ve Tarifeler Üzerine Hükümetler Arası Antlaşma) sunulmuştur.

Sözü edilen Protokol üye ülke parlamentolarında da onaylandıktan sonra, 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmiştir.

Ancak, protokolün yürürlüğe girmesinin özellikle Topluluğun ilk genişleme süreci de başladığından vakit alacağı anlaşılınca, Türkiye Brüksel'den ek geçici bir antlaşma yapılması talebinde bulunmuştur. Bu talep, haklı görülerek, Katma Protokol'ün ticari hükümleri "geçici antlaşma" ile 1 Eylül 1971 tarihinde yürürlüğe konmuş ve Avrupa Ekonomik Topluluğunun yükümlülükleri bu tarih itibariyle başlatılmıştır.[23]

Katma Protokol, Geçiş Dönemi'nin uygulanmasına ilişkin şartları, usulleri, sıra ve süreleri belirlemektedir.

Protokolün girişinde yer alan ilkeler,

- Akit taraflar arasında karşılıklı ve dengeli yükümlülüklerin esas olması;
- Türkiye ile Topluluk arasında bir Gümrük Birliğinin giderek yerleştirilmesi;
- Ortaklığın iyi işlemesi amacıyla tarafların ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesinin sağlanması olarak sıralanmaktadır.

[23] Ş.H.Çalış, a.g.e., s.190.

Gümrük Birliği esasına dayandırılmış bulunan ve 64 maddeden meydana gelen Katma Protokol, malların serbest dolaşımını gerçekleştirecek usul, sıra ve süreler de dâhil olmak üzere, kişilerin, hizmetlerin, sermayenin serbest dolaşımı; ulaştırma, rekabet, vergileme ve mevzuatın yakınlaştırılması; ekonomi ve ticaret politikalarının uyumlu hale getirilmesi konularını hükme bağlamaktadır.

Katma Protokolün ekonomik, sosyal ve siyasi niteliği Ankara Antlaşması ile paralellik göstermekte ve Protokol, Ankara Antlaşması'nın ekini oluşturmaktadır.

Ankara Antlaşması'nın dördüncü, Geçici Protokolün birinci maddesine dayanılarak hazırlanan Katma Protokol, bir "Uygulama Antlaşması" dır. Zira, Ankara Antlaşması'nın belirlediği genel çerçeve, Katma Protokol ile doldurulmuş ve uygulamaya geçilmiştir.

Katma Protokol, doktrinde "Geçici Antlaşma" (interim agreement) olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede, söz konusu Protokolün tam üyelik öncesi dönemi düzenleyen bir antlaşma olduğu kabul edilmektedir.

Ankara Antlaşması'nın otuzuncu maddesine göre Katma Protokol Ankara Antlaşması'nın "ayrılmaz parçasıdır" ve aynı hukuki değere sahiptirler.

Katma Protokolün yürürlüğe girmesi için sadece Türkiye'nin onaylaması yeterli değildi. Antlaşmasının geçerlilik kazanabilmesi için ilgili tarafların

Türkiye'nin kalkınmasını hızlandırmak amacıyla, Katma Protokol ile birlikte imzalanan İkinci Mali Protokol, Türkiye'ye 195 Milyon ECU'lük[24] bir kredi açmaktadır.

Söz konusu kredinin şartları doğrultusunda, düşük karlı ya da karsız sosyal amaçlı ve uzun vadeli yatırımlar için sekiz yıl ödemesiz otuz yıl vade ve % 2,5 faiz

[24] Üye ülkelerin döviz kurlarındaki dalgalanmalarını en aza indirmek amacı ile oluşturulan ve dolaşımda olmayan para sepetidir. EURO 1999 yılında ECU'nun yerini almıştır.

oranı uygulanacak; normal karlılıktaki projeler için ise, vade ve ödemesiz dönem projeye göre tespit edilecek, faiz oranı ise % 4,5 olacaktır.

Mali Protokolün sekizinci maddesine göre, Avrupa Ekonomik Topluluğu ek bir kredi açma imkânlarını da araştıracaktır.[25]

Katma Protokol, Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliğinin tamamlanmasına ilişkin koşulları belirlemiştir. Bu çerçevede mevzuat uyumu da düzenlenmekte, özellikle malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası, ortak tarım politikasına uyum ve tercihli tarım ürünleri rejimi, gümrüklere ilişkin hükümler, fikri, sınaî ve ticari mülkiyetin korunması, rekabet kuralları, devlet yardımları, tekeller, kamu alımları ve vergilendirme gibi alanlarda Avrupa Ekonomik Topluluğunun mevzuat uyumuna atıf yapılmaktadır.

Katma Protokolün 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanmasının arkasından yapılan seçimler sonucunda, Bülent Ecevit'in CHP'si ile Necmettin Erbakan'ın MSP'si koalisyon hükümeti kurmuşlardır.

Türkiye'nin yoğun olarak kendi iç sorunlarıyla boğuştuğu dönemde, Cunta yönetiminden kurtulmuş olan Yunanistan AET'ye üye olmak için 12 Haziran 1975 tarihinde başvurmuştu. O sırada cunta yönetiminden kurtulan ve demokrasiye yelken açan Yunanistan'a Batı dünyasında büyük sempati vardı.[26]

Yunanistan'ın başvuru yaptığı tarihte, Avrupa Ekonomik Topluluğunda, Türkiye açısından da böyle bir başvuru yapılması ve iki ülkenin birlikte değerlendirilmesi beklentisi vardır. Çünkü Türkiye, zamanın Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Ankara Antlaşmasını Yunanistan'ın ortaklık antlaşmasının hemen arkasından imzalamıştır.

[25] http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/katmapro.htm
[26]Hakkı Uyar, Avrupa Yolunda Kaçırılan Fırsatlar ya da Ecevit'in 1978'de AET Üyeliğini Reddettiği İddiası, Toplumsal Tarih Dergisi, Aralık 2004,

Birinci milliyetçi cephe Hükümeti (Demirel, Erbakan, Türkeş), Ecevit hükümetleri Katma Protokolün altmışıncı maddesine dayanarak, 25 Aralık 1976 tarihinde, Türkiye'nin Topluluğa karşı olan yükümlülükleri konusunda beş yıllık bir erteleme talebinde bulunmuştur. Bu fiili olarak ilişkilerin dondurulması anlamına gelmekteydi.[27]

Bülent Ecevit'in CHP'si ile Necmettin Erbakan'ın MSP'sinin oluşturduğu koalisyon hükümetinin 9 Ekim 1978 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğuna yazdığı, ilişkilerin beş yıl süre ile dondurulması, buna karşılık Türkiye'ye 5 Milyar Dolar tutarında mali yardım yapılması talebinin dondurma kısmına olumlu yanıt alınmış, ancak parasal destek talebi kabul görmemiştir.

1980 yılında Demirel, Erbakan ve Türkeş'in oluşturduğu İkinci Milliyetçi Cephe azınlık hükümeti iktidarda iken, 5 Şubat 1980 tarihinde Brüksel'de Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu, Türkiye'nin katılım sürecini hızlandırmak amacı ile siyasi ve ticari ilişkilerini yeniden canlandırmak yollarını görüşmek için bir araya gelmişlerdir.[28] 30 Haziran 1980 tarihinde zamanın Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Brüksel'de düzenlediği bir basın toplantısında, Türkiye'nin 1980 sonuna kadar resmen Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamış, ancak MSP'nin verdiği ve MHP'nin desteklediği gensoruyla Bakanlıktan düşürülmüştür.

Bu olayların arkasından ülke en büyük ekonomik krizlerden birisinin içine girmiş ve 12 Eylül 1980'de ordunun yönetime el koyması ile Avrupa ile ilişkiler tehlikeye girmiştir.[29]

Avrupa Ekonomik Topluluğu Dışişleri Bakanları Konseyi, 12 Eylül ihtilalinin hemen ardından 16 Eylül 1980 tarihinde aldığı kararında "Askeri yönetime zaman tanındığını ve Türkiye ile iş birliğinin sürdürüleceğini[30]" bildirmiştir.

---

[27] Ş.H.Çalış, a.g.e., s.200.
[28] B. Meltem Müftüler,Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s.37.
[29] N.Bilici , a.g.e,s.80-81.

Avrupa Ekonomik Topluluğu Dışişleri Bakanları, ayrıca, Topluluğun Türkiye ile iş birliğinin, yeni askeri yönetimin üç koşulu yerine getirmesine bağlı olması gerektiği kararını aldılar.

Bunlar;

- Demokratik kurumları hızla yeniden tesis etmek,
- İnsan haklarına saygı göstermek,
- Siyasal mahkumların yaşamlarını garanti altına almaktır.

Ancak Avrupa Parlamentosu, 22 Ocak 1982 tarihinde Türkiye'de genel seçimlerin yapılmasına ve yeni parlamentonun oluşturulmasına kadar Türk ve Avrupa Ekonomik Topluluğu parlamenterlerinden oluşan Karma Parlamento Komisyonu'nun Avrupa kanadının oluşturulmamasına karar vererek ilişkileri fiilen dondurmuştur.

Bu iki karardan, Avrupa Topluluğu'nun o dönemdeki tepkisinin temelinde askeri ihtilal olmakla birlikte, asıl üzerinde durulan konunun insan hakları ihlalleri ve demokrasiye dönüş sürecinin uzaması olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.2.4 TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE SONRASINDA İLİŞKİLER

Dondurulan ilişkiler 16 Eylül 1986 tarihinde Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin toplanması ile tekrar normal seyrine dönmüştür.[31]

Türkiye'de 1980 sonrası askeri rejimin sona ermesi ile birlikte Özal hükümetleri serbest pazar ekonomisine geçiş için önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde yüksek ekonomik büyüme oranları yakalanmış ve Türk ekonomisi belirli sektörlerde rekabet gücünü ciddi anlamda artırmıştır. Ocak 1987'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AHİM) bireysel başvuru hakkını tanımış olma gibi siyasal gelişmeler ile ekonomik alanlarda meydana gelen gelişmeler, Türkiye'yi tam üyeliğe başvurma konusunda cesaretlendirmiştir. Dönemin hükümeti 14 Nisan 1987 tarihinde Devlet Bakanı Ali Bozer aracılığı ile Avrupa Ekonomik Topluluğunu

[30] http://www.ikv.org.tr/pdfs/kronoloji4.pdf
[31] R.Karluk , Avrupa Birliği ve Türkiye, IMKB Borsası Yayınları, İstanbul, 1996, s.686.

kuran Roma Antlaşmasının iki yüz otuz yedinci ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasının doksan sekiz ve EURATOM Antlaşmasının iki yüz beşinci maddelerine istinaden tam üyelik başvurusu yapmıştır.

Konsey, 27 Nisan 1987'de Topluluklar yürütme organı olan Komisyondan, bu hususa yönelik görüşünü hazırlamasını istemiştir.

Başvuruyu uzun süre cevapsız bırakan Avrupa Topluluğu Komisyonu, nihayet 18 Aralık 1989 tarihinde Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki görüşünü açıklamıştır. Bu görüşünde Komisyon, 1993 tarihinden önce Topluluğun kendi içinde gerçekleştireceği İç Pazar hazırlıkları nedeniyle yeni üye kabul edemeyeceklerini bildirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin katılmadan önce insan hakları ve demokratikleşme gibi siyasal alanlarda gelişmesine gereksinim duyulduğunu açıklamıştır. Komisyon Türkiye'ye kapıları tamamen kapamasa da görünür gelecekte bir üyelik için herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ancak başlangıçta daha sert olacağı umulan Komisyon görüşü, çeşitli faktörlerin etkisiyle en azından ret olarak çıkmamıştır. [32]

Bu faktörler arasında Körfez Krizi ile birlikte Avrupa'nın Ortadoğu'daki çıkarları açısından Türkiye'nin öneminin yeniden gündeme gelmesi nedeniyle, ilişkileri yumuşatma yoluna gitme arzusu önemli bir yer tutmuştur.[33]

Dikkat edilirse Komisyonun görüşü, Avrupa Topluluklarının Türkiye ile ilişkilerinde izlediği, Türkiye ile sınırlı ilişki veya "low profile" ilişki şeklinde açıklanan temel politikaları ile örtüşmektedir.

Komisyon Raporunun Türkiye'ye ilişkin üç çekincesi vardır. Bunlar Türk ekonomisinin uyum sürecinin başlatılması için henüz yeterli olmaması, Türkiye'de demokratikleşme ve insan hakları uygulamalarının Avrupa standartlarının çok gerisinde ve Türk-Yunan ilişkilerinin tam üyeliğin önünde engel olmasıdır.[34]

---

[32]http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/TurkiyeninKatilimTalebineKomisyonGorusu20Aralik1989.htm

[33] V.Bozkurt, a.g.e., s.265.

[34] İ D.Dağı, İnsan Hakları ve Demokratikleşme: Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Siyasal Boyut, İmge Yayınları, Ankara, 1997, s.155.

Ancak, Komisyon, Topluluğun, Türkiye ile iş birliğini sürdürmesinin gerekliliğini belirterek, Türkiye ile ilişkilerini derinleştirmesinde ve bu kapsamda Türkiye'nin siyasi ve ekonomik modernleşme sürecini en kısa sürede tamamlamasına yardım etmede temel bir çıkarı bulunduğunu özelikle vurgulamıştır.

Komisyon, görüşünde, Türkiye'nin iki tarafın karşılıklı bağımlılık ve entegrasyonunun güçlendirilmesi imkanını sağlayacak bir seri özlü önlemler alınmasını da tavsiye etmektedir.

Rapor, Türk kamuoyunda, başvurunun, din faktörü ön plana çıkartılarak açıkça hayır denmesi beklentisinin boşa çıkması nedeniyle çok fazla tepki görmemiştir. Muhalefet, açıklanan Raporu bir "başarısızlık" olarak ele almış, iktidar ise Türkiye'nin Avrupa Topluluklarının ile olan ilişkilerinde bir "aşama" olarak değerlendirmiştir. [35]

Burada şunu da eklemek gerekir ki, Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye karşı tavırları kendi aralarında tam olarak uyum içerisinde değildir. Türkiye'yi çevreleyen bölgede, jeopolitik ihtirasları olan devletlerin hükümetleri, bölgesinde önemli bir güç, İslam dünyasında Batının en sağlam müttefiki olan bir büyük ülke ile ilişkileri kesmenin sakıncalarını bildiklerinden Türkiye'yi kendilerine daha fazla bağlayabilmek için uyum talebinde Türkiye ile pazarlık yapmaya hazırdırlar. Ancak parlamentolar ve genel kamuoyu Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına katılımı konusunda oldukça endişelidir.

Avrupa Toplulukları Bakanlar Konseyi, 5 Şubat 1990 tarihinde Komisyonun görüşünü onaylamış ve teklif edilen iş birliği mekanizmasının gerçekleşmesine yönelik olarak somut önerler geliştirilmesini talep etmiştir.

Bunun üzerine Komisyon, 6 Haziran 1990 tarihinde Gümrük Birliğinin tamamlanması, mali işbirliğinin başlatılması ve derinleştirilmesi, sınai ve teknolojik

[35] V.Bozkurt, a.g.e., s.264-65.

iş birliğinin teşvik edilmesi ve siyasi ve kültürel bağların güçlendirilmesi dahil olmak üzere bir dizi öneriyi benimsemiştir. (Matutes Paketi). Ancak, bu paket Konsey tarafından onaylanmamıştır.[36]

Bu gelişmelere paralel olarak, Ortaklık Konseyi 30 Eylül 1991 tarihinde, 1986 yılından sonra ilk kez toplanmıştır.

21 Ocak 1992 tarihinde Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasında bir Teknik İş Birliği Programı imzalanmıştır.

Türkiye-Avrupa Toplulukları Ortaklık Konseyi'nin otuz üçüncü dönem toplantısı 9 Kasım 1992 tarihinde yapılmıştır.

Türkiye-Avrupa Toplulukları ilişkilerinin yürütülmesinde ortaya çıkan ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunların çözümü için kurulmuş olan ve 12 Kasım 1982'den beri toplanamayan Gümrük İş Birliği Komitesi**,** 3 Aralık 1992 tarihinde onuncu dönem toplantısını gerçekleştirmiştir.

9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nde, Gümrük Birliği konusundaki kararlılık teyit edilmiş ve üst düzey siyasal diyalog mekanizması oluşturulmuştur. Ortaklık Komitesi gözetimi altında çalışması kararlaştırılan teknik komitelerden, Gümrük Birliği Alt Komitesi toplantısı 24-25 Şubat 1993 tarihinde Brüksel'de yapılmıştır.

Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin otuz dördüncü dönem toplantısı 8 Kasım 1993 tarihinde Brüksel'de yapılmış ve 12 yıldan bu yana ilk defa siyasi bir karar alınarak Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bütünleşme konusunda, sadece Gümrük Birliği için adım atılmıştır. Taraflar, Gümrük Birliğinin 1995 yılı içinde tamamlanması amacı ile bu yöndeki iradelerini ortaya koyan bir karar metnini kabul etmişlerdir.

[36] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 310-311.

Ortaklık Konseyi'nin 35nci dönem toplantısı ise 19 Aralık 1993 tarihinde yapılmıştır.

Sonunda, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplanarak bir karar almış ve 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan antlaşma, 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesi için AB Parlamentosu tarafından onaylanmıştır.[37]

1.2.2.5 GÜMRÜK BİRLİĞİ

1.2.2.5.1 GÜMRÜK BİRLİĞİNİN AMACI

Gümrük Birliği, malların tek bir gümrük alanı içinde olduğu gibi serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların, üçüncü ülkelerden gelen ithalat için aynı dış tarife ile aynı ticaret politikasını uygulamaları demektir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile imzaladığı Gümrük Birliği, tipik bir Gümrük Birliğinin ötesine gitmektedir. Çünkü söz konusu Gümrük Birliği, rekabet, teknik mevzuatın uyumlulaştırılması, tekellerin kaldırılması ve fikri mülkiyetin korunması gibi ilave bazı konuları içine almaktadır. Bu ilave unsurların amacı, piyasaları daha da bütünleştirmek ve Türkiye'yi Avrupa Birliğine daha çok yaklaştırmak olarak belirlenmiştir.

Avrupa Birliği-Türkiye ortaklığını kuran 1963 Ankara Antlaşması'nda öngörüldüğü gibi, Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Hukuki olarak, bu, 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı bir Ortaklık Konseyi Kararının sonucudur.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında, Türkiye ile Avrupa Toplulukları arasındaki Gümrük Birliğinin tam olarak işlemeye başlaması için, Türkiye'nin gümrükler ve dış ticaret mevzuatı konularında yerine getirmesi gerekli uyum çalışmaları yanında, rekabet hukuku, fikri ve sınaî haklar, sınaî mevzuat alanlarında mevzuatını Avrupa Toplulukları hukuk düzenine yaklaştırması için göz önünde

[37] E.Manisalı, a.g.e., s.14.

tutması gerekli mevzuat da belirtilmektedir. Kararda, Türkiye'nin yukarıda anılan alanlardaki mevzuat yaklaştırmasının önemli bir bölümünü 31 Aralık 1995 tarihine kadar tamamlamak zorunda olduğu vurgulanmıştır. Ortaklık Konseyi Kararı'nın diğer önemli bir bölümü de, Gümrük Birliğinin 1996 yılı ve sonrasında sağlıklı biçimde işlemesi için alınması gerekli tedbirler ile izlenmesi gerekli usulleri tespit etmekte, bu amaçla, ortaklığın kurumsal veçhelerini, özellikle danışma prosedürleri açısından takviye edici yeni düzenlemeler getirmektedir.

6 Mart 1995'de toplanan Ortaklık Konseyinden geçen ikinci metin, "Ortaklık İlişkilerinin Gelişmesine İlişkin" ilke kararıdır. Kararda, ortaklık rejiminin son dönemine ilişkin olarak, Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerinin gelişme yönünü belirleyici konularda yapılacak çalışmaların genel çerçevesi ortaya konmaktadır. Bu çerçevede; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasının kapsamına giren ürünlerin taraflar arasında serbest dolaşımını sağlayacak müzakerelerin ve tarım ürünlerine karşılıklı olarak tanınacak yeni tavizlere ilişkin müzakerelerin 1995 yılında tamamlanması ilke olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, taraflar arasında makroekonomik konularda bilgi ve görüş alış verişinin başlaması kabul edilmekte ve enerji, taşımacılık, telekomünikasyon alanlarında Trans-Avrupa alt yapı projelerine Türkiye'nin katılımı başta olmak üzere, taraflar arasında geniş bir çerçevede iş birliğinin sağlanması amacıyla ortak çalışmalar yapılması düşünülen öncelikli alanlar tespit edilmektedir. Söz konusu öncelikli alanlar arasında sanayi, ulaştırma, enerji, telekomünikasyon, tarım ve çevre gibi sektörlerin yanı sıra, istatistik, adalet ve içişleri, tüketicinin korunması, kültür, enformasyon ve haberleşme gibi konular da bulunmaktadır.

6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısında ele alınan üçüncü metin, Mali İşbirliğine İlişkin Topluluk Bildirisidir. Bildiride Topluluk tarafı, Türkiye ile mali işbirliğine, Gümrük Birliğinin işlemeye başlamasıyla birlikte yeniden başlanacağını ve bu konudaki ayrıntılı düzenlemelerin 1995 yılının ikinci yarısında belirleneceğini taahhüt etmektedir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, ayrıca, işlenmiş tarım ürünleri açısından ithalat rejiminde yeni düzenlemeler yapılmasını da öngörmektedir. Topluluk tanımlamasına göre, işlenmiş tarım ürünleri, bünyesinde tahıl, şeker ve süt bulunduran ürünlerdir. [38]

1.2.2.5.2 GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE'YE FAYDALARI

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile "Gümrük Birliği Antlaşması" yapması, fayda ve zararlarına yönelik olarak birçok soruyu da beraberinde getirmiştir. Gümrük Birliği kimilerine göre "aydınlık ve 2000'li yılların müjdecisi idi"[39]

Gümrük Birliği ile Türkiye, üye ülkelerin uyguladıkları ortak gümrük ve ticaret ile ilgili yasaların gereklerini yerine getireceğini taahhüt etmiştir. Buradaki gümrük ve ticaretle ilgili kuralların uygulanması, Türkiye açısından tam üyelik sürecinde uyulması gereken mevzuatın önceden uyarlanması olarak görülmelidir. Bundan dolayıdır ki, Türkiye'nin tüm tarife ve tarife dışı engelleri kaldırmak suretiyle uygulayacağı liberalizasyon politikaları, sosyal refah üzerinde de gelecekte olumlu etkiler doğuracak bir olgu olarak kabul görmüştür.[40]

Tüketiciler için, Gümrük Birliği, Türk piyasasında artan rekabet nedeniyle, daha yüksek kalite, daha ucuz ürünler ve daha fazla çeşitlilik getirmiştir. Avrupa teknik normları kullanıldıkça tüketicilerin korunması artacaktır. Üreticiler ve sanayi de, istikrarlı ve büyük bir ihracat pazarına erişim yanında, daha ucuz ve daha kaliteli girdilerden yararlanacaklardır. Büyük ve istikrarlı bir pazarın varlığı, 1998 yılındaki ekonomik krizde önemini göstermiştir. O dönemde, Türkiye'nin Avrupa Birliği dışındaki belli başlı pazarlara ihracatı azalırken, Avrupa Birliği Türkiye için başlıca ihracat piyasası olmaya devam etmiş ve krizin olumsuz etkilerini kısmen telafi etmiştir.

Türkiye-Avrupa Birliği ekonomik ilişkileri Gümrük Birliği ile sağlam bir temele oturmuş ve karşılıklı ticaret artmıştır. Türkiye, Avrupa Birliğinin ihracatında yedinci sıraya gelmiş, ithalatında ise on ikinci sırada olmuştur. Avrupa Birliği ise

[38] http://www.die.gov.tr/Projects/Gumruk/ek.html.
[39] M.Ali Birand, Türkiye'nin Gümrük Birliği Macerası 1959-1996, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s.461.

Türkiye'nin hem ihracat hem de ithalatında birinci sırada olmuştur. Temel olarak Gümrük Birliği ile ticarette sağlanan serbestleşme, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ticari ilişkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Ancak, halen bazı alanlarda, tarım ürünlerinde olduğu gibi, karşılıklı ticarette sınırlamalar bulunmaktadır. Mal ticaretine bakıldığında, 2004 yılında Türkiye, ihracatının % 31,1'ini, ithalatının ise % 41,2'sini Avrupa Birliği ile gerçekleştirmiştir. Buna karşılık, Türkiye'nin Avrupa Birliğinin dış ticaretinde payı oldukça düşüktür.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine ihracatında yüksek katma değeri olan ürünlerin ve teknoloji ağırlıklı ürünlerin payı giderek artmaktadır. Özellikle mal ticaretinde makinelerin ve yol araçlarının payı son yıllarda giderek artış göstermiş ve 1998 yılında % 19 iken 2003 yılında % 29'a yükselmiştir. Buna rağmen Türkiye'nin Avrupa Birliğine yaptığı ihracatın % 40'a varan bölümünü (2003 verileriyle) tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Bu oran Avrupa Birliğinin toplam tekstil ithalatının % 13'üdür.

Türkiye, Avrupa Birliği Ortak Rekabet Politikası çerçevesinde "Rekabeti Koruma Yasasını", "Tüketiciyi Koruma Yasasını", "Patent Yasasını", "Kamu İhale Yasasını" ve bu yasalarla ilgili yönetmelikleri yürürlüğe koymuştur. Türkiye teşvik sistemini değiştirerek devlet yardımı ve sübvansiyonları Avrupa Birliğine uyumlu hale getirmiştir.

Birlik içerisinde tarife ve kotaların kaldırılması, yerli üreticileri dış rekabetle karşı karşıya getirecektir. Dış rekabet monopol ve oligopollerin gücünü azaltacaktır. Verimliliği düşük olan ve kalitesiz malları pahalıya üreten firmalar, bu sorunlarını çözemedikleri takdirde, piyasayı terk etmek zorunda kalacaklardır.[41]

Gümrük Birliği Türk sanayini geniş ölçüde dış rekabete açmıştır. Artan rekabet çeşitli sanayi sektörlerinde verimlilik ve kalitenin arttırılması ve bu sektörlerin Gümrük Birliğine uyum yapmasına imkân vermiştir. Bunun en güzel örneği otomotiv sektörüdür. Gümrük Birliğinin uygulamaya girmesi ile zorlanan otomotiv ana ve yan sanayi artan rekabet şartlarına uyum yaparak kalite ve etkinliği arttırmıştır. Bugün

[40] T.Uzun-S.Özen, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, s.263-265.

otomotiv ana ve yan sanayi dünya piyasalarına önemli ölçüde ihracat yapabilmektedir.

1.2.2.5.3 GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE'YE ZARARLARI

Türkiye'nin, Avrupa Birliğine tam üye olmadığı bu aşamada, Gümrük Birliği antlaşmasını imzalamasının zararlarının da çok fazla olduğu kıymetlendirilmektedir.

Başka ülkeler karşısında Türkiye'nin sahip olduğu göreli avantajlar ve Avrupa'daki büyük piyasalara engelsiz ihracat yapma olanağı nedeniyle, Gümrük Birliğinin bir sonucu olarak büyük miktarda yabancı dolaysız yatırım girmesi gerekirken, Türkiye'deki politik ve ekonomik istikrarsızlık, kırtasiyecilik, yolsuzluk ve eksik rekabet yüzünden, bu gerçekleşememiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında kurulan Gümrük Birliğinin kapsamı Tek Avrupa Senedi Antlaşmasının yürürlüğe girmesi ve Avrupa Birliğindeki diğer ekonomik gelişmeler nedeniyle çok genişlemiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği çerçevesinde, Türkiye, Avrupa Birliğine üye ülkelere gümrük vergileri ve kotaları kaldırmak ve üçüncü ülkelere Avrupa Birliği Ortak Gümrük Tarifesini uygulamak yükümlülüğü yanında Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikasını ve Avrupa Birliği Ortak Rekabet Politikasını uygulamayı üstlenmiştir.

Türkiye, Avrupa Birliği Ortak Dış Ticaret Politikası Çerçevesinde İsrail gibi Avrupa Birliğinin serbest ticaret antlaşması yaptığı ülkelerle serbest ticaret antlaşması yapmıştır. Diğer üçüncü ülkelere uyguladığı ve %18 olan ortalama koruma oranını, Avrupa Birliği Ortak Gümrük tarifesi ortalama koruma oranı olan %5'e çekmiştir. Böylece Türk ekonomisi sadece Avrupa Birliğine üye ülkelerin değil, aynı zamanda üçüncü ülkelerin rekabetine de açılmıştır.

Gümrük Birliğinin ticaret saptırıcı ve ticaret yaratıcı etkileri yürürlüğe girdiği ilk yılı olan 1996 yılında beklendiği gibi Avrupa Birliği lehinde olmuştur. 1996 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliğinden yaptığı ithalat bir önceki yıla göre % 34,7 oranında artmıştır. Avrupa Birliğinin toplam ithalat içindeki payı 1995 yılında

[41] T.Uzun –S.Özen ,a.g.e., s.275.

% 47,2'den 1996 yılında % 52,9'a yükselmiştir. 2004 yılında AB'ye ithalat % 31,1, AB'den ithalat ise % 33,5 olmuştur. Bu yıldan sonra Türkiye ile Avrupa Birliği arasında dış ticaret dengeli bir biçimde artmıştır. Ancak, bu noktada Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki dış ticaret hacminin esas alarak Türkiye'nin uyguladığı döviz kuru politikasına ve gerçekleştirilen büyüme hızına bağlı olduğunu belirtmemiz gereklidir. Nitekim, 2001 yılında Türkiye'nin döviz kurunu nominal çapa olarak kullanması sonucunda Türkiye'nin Avrupa Birliğinden ithalatı büyük ölçüde artmıştır. Türk ekonomisinin 2002 yılında durgunluğa girmesi sonucunda ise Avrupa Birliğinden yapılan ithalat gerilemiştir. Türkiye'nin, bundan sonraki yıllarda Avrupa Birliğinden ithalatı yine artışa geçmiştir. Kasım 2004 tarihi itibarıyla 3.914 Milyon Dolar olan ithalat, 2005 yılı kasım ayında 3.962 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.[42]

Gümrük Birliğinin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için dayanışma ilkesi çerçevesinde Avrupa Birliğinin Türkiye'ye mali destek vermesi öngörülmekteydi. Ancak, Türk ekonomisinin boyutu göz önüne alındığında miktarı yeterli olmasa da beş yıl içinde verilmesi öngörülen 4 Milyar Dolarlık mali yardım gerçekleşmemiştir. Özellikle, küçük ve orta-boy firmaların Gümrük Birliğine uyumu açısından önemli olan mali yardımın gerçekleşmemesi, Gümrük Birliğinin etkin işleyişi yönünden olumsuz bir gelişme olmuştur.

Gümrük Birliğinin dinamik bir etkisi olarak doğrudan yabancı yatırımların da artacağı beklenmiştir. Böylece yeni teknolojilerin transferi ve yeni dış pazarlara açılma yönünden gelişmelerin sağlanması ümit edilmekteydi. Ancak, bu beklenti ve ümitler gerçekleşmemiştir.

Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'yi ilgilendiren konularda Türkiye'nin karar mekanizmalarında olmaması, Gümrük Birliğinin işleyişi açısından bir olumsuzluk olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğinin gerçekleşmesinin uzaması bu olumsuzluğu daha da arttırmaktadır.[43]

[42] http://www.dtm.gov.tr/ead/ekolar1/eko05.xls
[43] O. Morgil , Ekonomik Açıdan Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliğinin İşleyişi, TİSK İşveren Dergisi,.Ocak 2003.

Sonuç olarak, tam üye olmayan bir ülkenin, sistemin sadece bir bölümüne monte edilmesi, Türkiye'nin, Avrupa Birliği üst kurumları tarafından yönlendirilen ve idare edilen bir ülke konumuna gelmesine neden olmuştur.[44]

[44] E.Manisalı, a.g.e., s.126.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ (03 EKİM 2005 TARİHİNE KADAR)

2.1 AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNDAN AVRUPA BİRLİĞİNE GİDEN YOL

2.1.1 AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNUN GELİŞİMİ

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve EURATOM'un yürütme organları 1967 yılında birleştirilmiştir. İngiltere, İrlanda ve Danimarka 1972 yılında Topluluğa katılmış, 1974 sonunda ise Devlet ve Hükümet Başkanlarını bir araya getiren bir Avrupa Ekonomik Top0luluğu Konseyi, yılda en az üç kez olmak üzere toplanmaya başlamıştır. 1979 tarihinden itibaren Avrupa Parlamentosu üyeleri, üye ülke vatandaşlarının genel oyu ile seçilmeye başlanmış ve Parlamentonun bütçe konusundaki yetkileri artırılmıştır.

1986 Şubat ayında ise, Avrupa Tek Senedi, Topluluğun yalnızca tek bir pazardan oluşacağını, bu pazarda malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşabileceğini karara bağlamış ve bu hedefin gerçekleşmesi için gereken önlemlerin alınmasını öngörmüştür.

10 Şubat 1991 tarihinde kabul edilen ve 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan antlaşma tek bir Avrupa parasının hayata geçirilmesinin takvim ve koşullarını saptamıştır. Antlaşma da ayrıca, Avrupa Ekonomik Topluluğunun bundan sonra da Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak anılması, ancak Antlaşma ile başlatılan politik entegrasyon süreci vurgulanmak istenildiğinde, söz konusu kavramın Avrupa Birliği olarak ifade edilmesi kararlaştırılmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması olarak da anılan Maastricht Antlaşması, dördüncü kurucu antlaşma olarak kabul edilmektedir.

Maastricht Antlaşmasında, Topluluğu birliğe taşıyan üç alan saptamıştır. Bunlardan birincisi Topluluk politikalarıdır ve büyük ölçüde de "Ekonomik ve

Parasal Birlik" esaslarını kapsamaktadır. Bu alanda anti-damping ilkeleri, bölgesel politikalar, istihdam, istikrar ve büyüme, enerji, rekabet, haberleşme, ortak ticaret ve tarım politikaları düzenlenmiştir. Günümüzde birinci sütun adı verilen ve AET, AKÇT ve EURATOM içerisine dahil olan tüm başlıkları kapsayan bu alan, üye devletlerin ilke olarak nitelikli çoğunlukla karar aldıkları alandır. Diğer bir deyişle, 1958'den beri oluşturulmuş ortaklığın kemikleşmiş yapısına karşılık gelmektedir. Erasmus, Arion, Sokrates gibi eğitim programları, 2006'da reform yapılana kadarki hal ile Ortak Tarım Politikası, üçüncü ülkeler ile yürütülen ithalat-ihracat politikaları bu kapsama dâhil edilmiştir. Diğer iki sütun ise, bunun dışındaki hükümetler arası nitelikteki alanlara işaret etmektedir.

Maastricht Antlaşmasının düzenlediği diğer bir alan ise, ikinci sütun adı verilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikasıdır. Avrupa'nın kendi savunmasını sağlamada Batı Avrupa Birliğinin güçlendirilmesi ve canlandırılmasının yanı sıra, dış politikasını NATO ile birlikte yürütmesi ilke edinilmiştir. Ayrıca, genişleme konusu da bu çerçevede ele alınmaktadır. Maastricht Antlaşması çerçevesinde düzenlenen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası içerisine, Amsterdam Antlaşması ile "Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) da eklenmiştir.

Antlaşmanın üçüncü sütunu ise Adalet ve İçişlerinde İş Birliğidir. Kişilerin serbest dolaşımından, Avrupa vatandaşlığına, terörle mücadeleden, Avrupa Polis Gücü (EUROPOL) oluşturulmasına kadar izlenen süreçler anılan başlık içinde ele alınmaktadır.[45]

Maastricht Antlaşmasının diğer bir özelliği de, iki yeni eylem alanında üç topluluğu tek bir çatı altında toplaması olmuştur. Ancak, gözden kaçırılmaması gereken nokta, söz konusu çatı altında her üç Topluluğun da varlıklarını ve tüzel kişiliklerini aynen korumaya devam etmeleridir.

Maastricht Antlaşmasından çok kısa bir süre sonra, Avrupa Birliği üyeleri yeni bir düzenleme yapılması gereksinimi duymuşlardır. Tek Senet dikkate alındığında,

[45] B.Dedeoğlu, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, Boyut Kitapları, İstanbul, 1993., s.58-59.

1958'den sonra Avrupa, Topluluk aşamasındayken ilk bağlayıcı düzenleme için yaklaşık yirmi beş sene beklendiği görülmektedir. Buna karşılık, Birlik aşamasında ilk değişiklik beş yıl sonra gelmiş ve hatta Nice Antlaşması da Amsterdam Antlaşmasından beş yıl sonra ikinci bir düzenleme zorunluluğundan doğmuştur. Bu durum, büyük ölçüde teknik ve ekonomik konularda karşılıklı bağımlılıklarını düzenlemede sorun çıkarmayan üye devletlerin, siyasi birlik konusunda ulusal çıkarlarını düzenlemede zorlandıklarının bir ifadesi gibidir. [46]

Amsterdam Antlaşması 2 Ekim 1997'de imzalanmış ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma ile yapılan en önemli değişikliklerden birisi, 1957 tarihli Avrupa Toplulukları Antlaşmasının madde numaralarının değiştirilmesi olmuştur. Antlaşma ile kurumsal yapıda, özellikle karar alma mekanizmalarında Avrupa kurumlarının genişleme sonrasında da düzgün işleyişini sağlamak amacıyla gerekli değişikliklerin yapılması amaçlanmakla birlikte, kurumsal yapıda gerçekleştirilmek istenen değişikliklerin Antlaşmaya yansıtılması mümkün olamamıştır.[47]

Amsterdam Antlaşması, daha önceki antlaşmada yer alan Sosyal Politika, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Çevre, Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Politikaları, İstihdam ve Büyüme Paktı, Kırsal Kalkınma, Tüketicinin Korunması, Kamu Sağlığı ve Genişleme İlkeleri konularını somutlaştırmış ve bunlara bazı yenilikler eklemiştir. Örneğin temel hak ve özgürlüklere uymayan üye devletlerin cezalandırılarak, Birlik karar mekanizmalarından çıkarılmaları bu antlaşma ile olanaklı kılınmıştır.

1992 tarihli Petersberg Görevlerini (İnsani yardım, kurtarma, barış misyonları, kriz yönetimi) Avrupa Birliği kapsamına alan Antlaşma ile Konsey Genel Sekreterliği oluşturulmuş ve bu kişinin aynı zamanda Ortak Dış ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi olduğunu ilan etmiştir.

---

[46] B.Dedeoğlu ,a.g.e,s.59-60.
[47] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e. s.13.

Amsterdam Antlaşması daha onaylanmadan, Avrupa Birliği Komisyonu'nun "Ajanda 2000" başlıklı bir belgeyi hazırlamış olması, aslında Antlaşma yürürlüğe girse bile, sorunların çözümünde yetersiz kalacağının baştan bilindiğini göstermiştir.

Ajanda 2000, Avrupa Birliği'nin geleceğini tartışan bir belge özelliği göstermektedir. Bu kapsamda, Avrupa'nın geleceğine ilişkin önemli kararların alınması 2000'li yıllara kalmıştır.[48]

Genişleme ile birlikte Avrupa Birliği'nin demokratik bir yapıda işlemesini sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amacı ile başlatılan yeniden yapılanma süreci, Nice Antlaşmasının hazırlıklarının sürdüğü 2000 yılı Hükümetler arası Konferans sürecinde gündeme gelmiştir. Nice Zirvesinde Kurucu Antlaşmalara getirilmesi gerekli değişiklikler tartışılmış ve kurumsal reformlara ilişkin çeşitli kararlar alınmıştır.

26 Şubat 2001'de, Avrupa Toplulukları ve Avrupa Birliği antlaşmalarını revize eden Nice Antlaşması imzalanmış, ancak Nice Antlaşması 2002 sonuna kadar onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiş ve 1 Şubat 2003'e kadar beklenmesi gerekmiştir. Bununla birlikte, Euro'nun 12 Avrupa Birliği üyesinde (İngiltere, Danimarka ve İsveç hariç) 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmesi ve ulusal paraların tarihe karışması, Avrupa Birliğinin en önemli başarılarından birisi olmuştur. Bağımsız ve özerk yapıdaki Avrupa Merkez Bankası ile birlikte Euro, Avrupa Birliğinin "Europe" simgesi olmuştur.

Nice Antlaşması ile karara bağlanan önemli konular şunlar olmuştur;

- Yeni üye olacak on iki ülke dikkate alınarak, AB kurumlarının kompozisyonunda ve işleyişinde değişiklik yapılmış, kurumlar yirmi yedi üyeli bir AB için yeniden şekillendirilmiştir. Bu şekilde on iki aday ülkeye net bir üyelik perspektifi verilmiş ve bu ülkelerin tam üyelikleri ile ilgili hukuki zemin

[48] B.Dedeoğlu, a.g.e., s.60-61.

oluşturulmuştur. Konsey, Komisyon ve Parlamentonun gelecek on yıla ilişkin yapısı önemli ölçüde belirlenmiştir.

Nice Antlaşmasından günümüze kadar uzanan süreçteki en son aşama AB Anayasası olmuştur.

14 Aralık 2001 tarihli Laeken Zirvesinde alınan karar doğrultusunda, 28 Şubat 2002'de başlayan girişim, 1 Mart 2002'de eski Fransız Devlet Başkanı Valery Giscard d'ESTAING başkanlığındaki harekete geçmiştir.[49]

Avrupa Birliği Anayasası 29 Ekim 2004'te, 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması'nın imzalandığı salonda düzenlenen bir törenle Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile aday ülkelerin liderleri tarafından imzalanmıştır.

Anayasa, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı temsil etmektedir. Anayasa, Avrupa Birliğinin temelini oluşturan kurucu antlaşmaları ve bugüne kadar onları değiştiren ek tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütünleştirmek ve Avrupa Birliğine tüzel bir kişilik kazandırmayı amaçlamıştır.

Anayasanın yürürlüğe girebilmesi için her ülkenin ulusal yasalarına göre iki yıl içerisinde onaylanması öngörülmüştür.

AB Anayasası ilk olarak İspanya'da 22 Şubat 2005'te halkoyuna sunulmuş ve kabul edilmiştir. AB Anayasası'nın Fransa ve Hollanda'daki halk oylamasında reddedilmesi Avrupa Birliğini krize sürüklemiştir. Bunun üzerine, Haziran 2005 tarihindeki AB Zirvesinde, AB Anayasasının onay sürecinin askıya alınması kararlaştırılmıştır.

[49] B.Dedeoğlu, a.g.e, s.62.

2.2.2 AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNUN GENİŞLEME SÜRECİ.

Roma Antlaşmasının 1958 yılı başında yürürlüğe girmesinden sonra, her üç Topluluk (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, EURATOM ve Avrupa Ekonomik Topluluğu) bakımından, özellikle de Roma Antlaşmasının uygulanması açısından başarılı olarak nitelendirilebilecek bir dönem başlamıştır.

Diğer taraftan, 1969 yılında La Haye/Hollanda'da yapılan Zirvede, Topluluklara katılma talebinde bulunan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile konuya ilişkin müzakerelerin başlatılması kabul edilmiştir. İki yıl süren müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka tam üye olarak, 22 Ocak 1972 tarihinde Topluluğa katılmışlar, Norveç'in Katılma Antlaşması ise, adı geçen ülkede yapılan referandum sonucu yürürlüğe girememiştir. 1981 yılında Yunanistan'ın Topluluğa katılması ile üye sayısı on olmuştur. 1 Ocak 1986 tarihinde İspanya ve Portekiz'in katılması ile de Topluluğun üye sayısı on iki ülkeye yükselmiştir.

Topluluğa üye ülkelerin sayısının on iki ülkeye yükselmesi sonrasında, üyelik için başvuruda bulunan ülkelerin sayısında da artış gözlenmiştir. Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmasının ardından, 17 Temmuz 1989 tarihinde Avusturya da müracaatta bulunmuştur. 4 Temmuz 1990'da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 16 Temmuz 1990'da Malta, 1 Temmuz 1991'de İsveç, 18 Mart 1992'de Finlandiya, 20 Mayıs 1992'de İsviçre, 25 Kasım 1992'de Norveç, 31 Mart 1994'te Macaristan, 5 Nisan 1994 tarihinde Polonya, 22 Haziran 1995'te Romanya, 26 Haziran 1995'de Slovakya, 13 Ekim 1995 tarihinde Letonya, 24 Kasım 1995'te Estonya, 8 Aralık 1995'te Litvanya, 14 Aralık 1995 tarihinde Bulgaristan, 17 Ocak 1996'da Çek Cumhuriyeti, 10 Haziran 1996'da Slovenya müracaatta bulunmuşlardır.

1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, Finlandiya ve İsveç Avrupa Birliğine üye olmuşlardır.

1 Mayıs 2004 tarihinde ise 10 ülke daha Avrupa Birliğine üye olmuş ve üye sayısı 25'e çıkmıştır.

Bulgaristan ve Romanya ile Katılım Antlaşmaları imzalanmış olup, onay sürecinin sona ermesinden sonra anılan ülkelerin Avrupa Birliğine üye olmaları beklenmektedir.

3 Ekim 2005 tarihinde ise, Türkiye ve Hırvatistan ile müzakerelere başlanmıştır.

2.2 AT/AB ZİRVLERİ

2.2.1 21-22 Haziran 1993 Avrupa Topluluğu Kopenhag Zirvesi.

Avrupa Topluluğu Kopenhag Zirvesi, 21-22 Haziran 1993 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu Zirvede, Türkiye ile ilişkiler alt başlığında, "AT Zirvesi, Türkiye ile iş birliğinin, bir gümrük birliğinin kurulmasıyla ilgili olduğu ölçüde, 1964 tarihli Ortaklık Antlaşması ve 1970 tarihli Protokolde ön görülen perspektif içinde geliştirilmesi ve yoğunlaştırılması konusunda, Lizbon'da toplanan AT Zirvesi'nde kabul edilen esasların etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanmasını Konsey'den ister." şeklinde bir karar alınmıştır.[50]

2.2.2 10-11 Aralık 1993 Avrupa Topluluğu Brüksel Zirvesi.

Avrupa Topluluğu Brüksel Zirvesi, 10-11 Aralık 1993 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Söz konusu Zirvede,Türkiye Nisan 1994 tarihinde Paris'te icra edilmesi ön görülen Konferansa davet edilmiştir.[51]

2.2.3 24-25 Haziran 1994 Avrupa Topluluğu Korfu Zirvesi.

Avrupa Topluluğu Korfu Zirvesi, 24-25 Haziran 1994 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu Zirvede, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in Avrupa Topluluğuna

[50] European Council in Copenhagen 21-22 June 1993 Conclusıons of the Presıdency,s.12, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf.

[51] European Council in Brusells, 10 and December 1993 Conclusıons of the Presıdency,s.18, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/82736.pdf.

katılmaları ve anılan ülkelerin Devlet ya da Hükümet Başkanlarının, Avrupa Konseyi'nin çalışmalarına iştirak etmelerini öngören antlaşma imzalanmıştır.

Avrupa Konseyi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'nın Avrupa Birliği'ne katılmak için yaptıkları başvurularla ilgili olarak ise kaydedilen önemli gelişmeleri memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ve hazırlık sürecinde önemli bir aşamanın tamamlanmış olarak görülebileceğini kabul etmiştir. Konsey, bu koşullar altında, Birliğin bundan sonraki genişleme aşamasının Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'yı içereceğini kaydetmiştir.[52]

Türkiye ile ilgili olarak, "Konsey, 1964 yılındaki Ortaklık Antlaşmasında öngörülen gümrük birliğinin sağlanması amacıyla AB-Türkiye Ortaklık Konseyinin toplanması not etmektedir" kararı alınmıştır. [53]

2.2.4 9-10 Aralık 1994 Avrupa Topluluğu Essen Zirvesi.

1994 Avrupa Topluluğu Aralık Essen Zirvesi, 9-10 Aralık 1994 tarihlerinde icra edilmiştir. Zirve toplantısında, Avrupa'nın geleceğinin alacağı şekil üzerinde önemli kararlar almıştır. Toplantıya 1995 yılında Topluluğa katılan İsveç, Finlandiya ve Avusturya ile birlikte, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ın devlet ya da hükümet başkanları davet edilmişlerdir. Avrupa Topluluğu ülke liderleri, Zirvede altı aday ülkeye tam üyeliğe en hızlı bir şekilde hazırlamak için yardımcı olacaklarını teyit etmişlerdir. Gümrük Birliği öncesi döneme rastlayan bu Zirveye Türkiye'nin davet edilmemiş olması, o dönemde Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna alınmayacağı şeklinde algılanmıştır. Dolayısıyla henüz imzalanmamış olan Gümrük Birliği kararının, Avrupa ile bütünleştirici değil, dışlayıcı bir işlev göreceği konusunda, Türkiye'de şüphelerin artmasına neden olmuştur.[54]

Essen Zirvesi Sonuç Belgesi'nde Türkiye'den hiçbir şekilde ortak üye olarak bahsedilmemesi, sadece Akdeniz Politikası başlıklı bölümde Türkiye'den "ortak üye"

[52] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 220.
[53] European Councıl at Corfu Presidency Conclusions, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm.

değil de "ticari partner" olarak söz edilmesi ve Türkiye'nin adının aday ülkeler ile değil de Mısır, Cezayir, Ürdün gibi Akdeniz ülkeleri ile birlikte anılması yukarıda sözü edilen şüphelerin kaynağını teşkil etmiştir.

Zirvede, Türkiye ile ilgili olarak, Türkiye ile gümrük birliğinin sağlanması hakkındaki görüşmelerin sonuçlandırılması ve bu ortakla ilişkilerin güçlendirilmesi kararı alınmıştır.[55]

2.2.5 26-27 Haziran 1995 Avrupa Birliği Cannes Zirvesi.

İlk kez 15 üye ülkenin katılımı ile, 26-27 Haziran 1995 tarihleri arasında Cannes'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, Birliğin karşı karşıya bulunduğu güncel sorunlar ele alınmış ve çözüm yolları araştırılmıştır**.**

Zirvenin en önemli özelliklerinden birisi, toplantılara ilk kez üye devletler dışında ülkelerin de davet edilmiş olmasıdır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, Baltık ülkeleri, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta gözlemci olarak çağrıldıkları Zirvede gerek son iki ülke ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması, gerek Merkezi ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerinin Birliğe katılmalarının hızlandırılması yönünde bu ülkelere karşı gösterilen istek ve kararlılık dikkat çekmiştir.

Buna karşılık Birlik, Türkiye ile ilgili olarak sadece Gümrük Birliğinin tamamlanması konusundaki niyetini ve sıkı bağlar nedeni ile memnuniyetini beyan etmekle yetinmiştir. [56]

2.2.6 15-16 Aralık 1995 Avrupa Birliği Madrid Zirvesi.

Gümrük Birliğinin Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmasından çok kısa bir süre sonra, 15-16 Aralık 1995 tarihleri arasında Madrid'de yapılan Avrupa Birliği Zirvesinin ilk gününde Avrupa Birliği üyelerinin kendi aralarında, ikinci gün ise

---

[54] www.turkishweekly.net.
[55] European Council Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen Presidency Conclusions, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm
[56] Cannes European Council 26 and 27 Jule 1995 Presidency Conclusions, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00211-C.EN5.htm.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi muhtemel üye ülkeler ile toplanmaları planlanmıştır.
Türkiye özellikle ikinci gün yapılacak toplantıya, diğer üye ülkelerle hatta onlardan önce çağrılması gerektiğini düşünüyordu. Gümrük Birliğini, seçim kampanyasının en önemli malzemesi olarak kullanan hükümet, bu Zirvede bulunmayı yeni bir iç politika malzemesi olarak çok önemsiyordu. Ancak Türkiye'nin bu arzusu Yunanistan engeline takıldı. Ayrıca diğer üye ülkeler de dönemin Başbakanı Çiller'in bu politik hesapçılığına tepki gösterdiler ve İspanya Dışişleri Bakanlığı nazik bir şekilde Çiller'e gelmemesi mesajını iletti. [57]

Türkiye buna tepki vermekte gecikmedi. Türkiye'nin gösterdiği sert tepkiden sonra Fransa Cumhurbaşkanı'nın girişimleriyle bir ara formül üzerinde anlaşılmıştır.

Buna göre, Türkiye Zirveye katılmayacak, ama Zirvenin tamamlanmasından hemen sonra, Avrupa Birliği Dönem Başkanı, önceki başkan ve sonraki başkandan oluşacak üçlü bir toplantının (Troika) düzenlenmesi ve Türkiye'nin görüşlerinin dinlenmesi sağlanacaktı. Dışişleri Bakanı Baykal'ın karşı çıkmasına rağmen, Başbakan Çiller toplantıya katılmaya karar verdi ve Madrid'e günü birlik bir ziyarette bulundu. Çiller burada Gümrük Birliğinin yeterli olmadığını ve Türkiye'nin ana hedefinin tam üyelik olduğunu vurguladı. Çiller'e göre, Türkiye Gümrük Birliği ile beraber Doğu Avrupa ülkeleri ile Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin önüne geçmiştir. Bu nedenle Türkiye'ye farklı davranılması gerekmektedir. Ayrıca bundan böyle yapılacak Avrupa Birliği Zirveleri ile Hükümetler arası konferansa, bu ülkeler gibi, Türkiye'nin de katılması gerektiğini de belirtmiştir. Ancak Troika, Türkiye'nin öneminin bilincinde olduklarını ve Türkiye ile yakınlaşmaya olumlu baktıklarını belirtmesine rağmen, kesin bir güvence vermekten kaçınmıştır.

Madrid Zirvesi'nin ardından yayımlanan ortak bildiride, Avrupa Birliğinin Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmesine ve Türkiye ile ilişkilerin derinleşmesine verdiği önem vurgulanmış ve Gümrük Birliğinin Türkiye ile ekonomik, siyasi ve güvenlik bağlarının güçlenmesine yol açacağı belirtilmiştir. Demokratikleşme

[57] R.Karluk, a.g.e., s.259.

alanında, Türkiye'de atılan adımlardan memnuniyet duyulduğuna işaret edilmekle birlikte, bu sürecin devam etmesi istenmiştir.[58] Aslında Zirvede, Türkiye için Gümrük Birliğinin ötesinde bir perspektif verilmemeye dikkat edilmiştir.[59]

2.2.7 21-22 Haziran 1996 Avrupa Birliği Floransa Zirvesi.

Hükümetler arası konferans çerçevesinde gerçekleştirilen ikinci Avrupa Konseyi Zirve toplantısı, 21-22 Haziran 1996 tarihlerinde İtalya'nın Floransa kentinde yapılmıştır.

Avrupa Konseyi, Komisyondan, Madrid Konferansında istediği raporlarını, hükümetler arası konferansın tamamlanmasının ardından en kısa süre içerisinde hazırlamasını ve böylece hükümetler arası konferansın tamamlanmasından 6 ay sonra, konferans sonuçları dikkate alınarak, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılacak müzakerelerin ilk aşaması ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta ile başlatılacak müzakerelerin başlangıcının aynı döneme denk getirilmesini istemiştir.[60]

2.2.8 13-14 Aralık 1996 Avrupa Birliği Dublin Zirvesi.

13-14 Aralık 1996 tarihlerinde Dublin'de gerçekleştirilen Zirve Toplantısında, Avrupa Birliğinin gelişiminin devamı için önemli kararlar alınmıştır. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, Baltık ülkeleri ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de toplantıya davet edilmiştir.

Topluluğun genişleme sürecinin Madrid Zirvesinde öngörüldüğü şekilde devam ettiği ve bu konuda ortaya konulmuş olan takvime uyulduğu hususu teyit edilmiştir.

---

[58] Madrid European Council 15 and 16 December 1995 Presidency Conclusions, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00400-C.EN5.htm.
[59] http://www.metu edu.tr/home/wwwstrat/gruplar/yazarlar/arastirmalar/nihatkarademir5.htm.
[60] Florence European Council 21 and 22 June 1996 Presidency Conclusions, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0002.htm.

Ayrıca Konsey, Komisyonun üyelik öncesi strateji uygulamaları ve bu uygulamaların güçlendirilmesi çabalarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.[61]

2.2.9 16-17 Haziran 1997 Avrupa Birliği Amsterdam Zirvesi.

Hükümetler arası konferans süreci, 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Zirvede, Avrupa Birliğinin genişlemesi hedefinin gerçekleşmesine imkan verecek Amsterdam Antlaşması üzerindeki çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmış ve Antlaşmanın 1 Ekim 1997 tarihinden önce imzalanmasını sağlayacak ön çalışmaların ivedilikle sonuçlandırılarak, aday ülkeler ile katılma müzakerelerine 1997 Aralık ayından sonra başlaması kararlaştırılmıştır.

Bu çerçevede, Konseyin, Antlaşmanın mümkün olan en kısa sürede yürürlüğe girmesini sağlayacak tedbirleri alması, Genel İşler Konseyi'nin de Avrupa Birliği Komisyonunun katılma talepleri ile ilgili olarak oluşturacağı görüş üzerinde detaylı bir çalışma yaparak, Aralık ayında Lüksemburg'da gerçekleştirilecek Avrupa Konseyi toplantısına bir rapor sunması ön görülmüştür. Konsey, genişleme sürecinin bütünü ile ilgili kararı bu toplantıda alacaktır.[62]

2.2.10 12-13 Aralık 1997 Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesi.

Avrupa Birliğine üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da bir araya gelmişlerdir.

Zirvenin Türkiye açısından önemi, genişleme sorununun kapsamlı bir şekilde ele alınacak olmasıydı. Türk hükümetinin bu konuda önemli beklentileri vardı.

---

[61] 13 and 14 December 1996 Presidency Conclusions, ttp://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0004.htm.
[62] http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0006.htm.

Zirveden 10 ay önce Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Başvurusunun Statüsü ve Komisyon Tarafından Diğer Adaylar İçin İzlenen Sürecin Analizi" adı ile bir rapor hazırlamış, bu rapor 24 Şubat 1997 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılmıştır.[63]

Anılan Zirvenin en önemli konusu genişleme bölümüne ayrılmıştır. Zirve sonucunda, AB hükümet ve devlet başkanları "Gündem 2000"[64] raporunda yaptığı önerileri benimsemekle birlikte, ülkemiz için bunun ötesine giden içerik taşımamıştır.

Bu Zirve Türkiye'de hayal kırıklığı yaratmıştır. Anılan Zirve Kararları ile ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı 14 Aralık 1997 tarihinde bir açıklama yapmıştır.

Buna göre,

"Hükümetimiz Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı tarafından açıklanan Lüksemburg Zirvesi sonuçlarını incelemiş ve yapılan değerlendirmede Avrupa Birliği ve bazı üye ülkeler yetkililerinin Zirve toplantısı ve varılan sonuçlar bağlamında açıklamalarının da dikkate alındığını" vurgulamıştır.

Açıklama şöyle devam etmektedir: " Türkiye, Avrupa Birliğine tam üyelik için adaylığını 1963 Ankara Antlaşmasından kaynaklanan bir hak olarak görmektedir. Avrupa Birliğinin bu genişleme süreci öncesinde, hükümetimiz, beklentilerini yapıcı bir zihniyetle, makul ve gerçekçi bir çerçevede belirlemiş, muhataplarına açıkça anlatmıştır. Lüksemburg Zirve Bildirisinde, Avrupa Birliğinin genişleme sürecinde Türkiye'ye yer verilmesi, Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılmasına yönelik bir Avrupa stratejisi geliştirilmesi, aday niteliği taşıması şeklinde bazı olumlu unsurlara yer verilmiştir.

---

[63] M.Aydoğan, Avrupa Birliğinin Neresindeyiz, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2003., s.206.

[64] Gündem 2000, AB Komisyonu tarafından 15 Temmuz 1997 tarihinde kabul edilen belgedir. Komisyon, bu belgeyi AB Konseyi tarafından kendisine yöneltilen AB'nin genişlemesi, ortak politikaların reformu, 31 Aralık 1999 tarihinden sonra Avrupa Birliği'nin mali çerçevesinin nasıl olması gerektiği sorularına yanıt olarak hazırlamıştır. Komisyon'un üyelik başvuruları için hazırladığı görüşlerin (avis) de eklendiği belge, XXI. Yüzyılın başında AB'nin gündeminde yer alacak sorunların tümünü kapsamaktadır.

Bununla birlikte, metin Türkiye açısından aşağıdaki nedenlerle kabul edilebilir nitelikte değildir.

Türkiye, öteki aday ülkeler ile aynı çerçevede, aynı niyetli yaklaşımla ve objektif kıstaslara göre değerlendirilmemiştir.

Türkiye'ye yeni ve olumlu unsurlar gibi sunulanların pek çoğu aslında, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye karşı geçmişten üstlendiği ve yıllardır yerine getirmediği yükümlülüklerdir.

Türkiye'nin iç yapısına ve Kıbrıs dahil dış politikasına dair yanlı, ön yargılı ve abartılı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelere, hükümetimiz döneminde gerçekleştirilen iyileştirmeler tümüyle göz ardı edilmiştir.

Bu yanlış yaklaşımlar ile, kabul edilmesi mümkün olmayan art niyetli siyasi koşullar dayatılmak istenmiştir.

Dönem Başkanının beyanları bu yaklaşımın arkasındaki zihniyeti daha da belirginleştirmektedir. Bu yaklaşım ve zihniyet değişmedikçe, ilişkilerimizin yapıcı ve çok yönlü bir diyalog içinde geliştirilmesi beklenemez. Bu durumda, iki tarafı doğrudan ve birlikte ilgilendirmeyen siyasal konuları da kapsayacak bir görüşme ortamı sağlanması mümkün olmayacaktır. Öteden beri olduğu gibi ilişkilerimizde siyasi koşul dayatılmasını reddediyoruz.

Avrupa Birliğinin tutumu sağlam ve güven duyabileceğimiz bir zemin oluşturmaktan uzaktır. Türkiye'nin geleceği ve Avrupa Birliği ile ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin oluşturmaktan uzaktır. Türkiye'nin geleceği ve Avrupa Birliği ile ilişkileri böylesine belirsiz bir zemin üzerine inşa edilemez.

Yukarıdaki hususlar ışığında, hükümetimiz Avrupa Birliği ile var olan ortaklık ilişkilerimizi sürdürecektir. Ancak bu ilişkilerin geliştirilmesi Avrupa Birliğinin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlıdır.

Türkiye her alanda daha gelişerek, büyük Atatürk'ün çizdiği doğrultuda kararlılık ve özgüven içinde yürümeye devam edecektir. Türkiye, Avrupa Birliği ile bütünleşme iradesini Lüksemburg Zirvesinde ortaya konulan tutuma rağmen sürdürecektir. Ancak bunun için Avrupa Birliğinin de yöneldiği hatalı ve sakıncalı yolda ısrar etmeme erdemini göstermesi gerekir. Türkiye'nin yerinin olmayacağı tek Avrupa Topluluğu, kendisini ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük temelinde tanımlayıp sınırlayan bir Avrupa Topluluğudur"[65]

Türkiye Büyük Millet Meclisinin yirminci dönem dördüncü yasama yılında, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1 Ekim 1998 tarihinde Meclis Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada Zirve kararını eleştirmiştir. Demirel konuşmasında şunları belirtmiştir.

"Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler, mevcut konjonktürel sorunlara rağmen, Türkiye'nin dış politika öncelikleri arasında, önemini ve belirleyici yerini işgal etmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik hedefi, iki yüzyıla yaklaşan bir çağdaşlaşma sürecinin neticesi olan kendi özgür tercihidir. Bu çerçevede, milli menfaatlerimiz ve geleceğe yönelik vizyonumuz, Avrupa'yla ilişkilerimizi sağlam bir ortaklık temelinde geliştirmemizi gerektirmektedir. Bu hedef, Türkiye'nin stratejik vizyonunun ayrılmaz bir parçasıdır.

Türkiye, bütünleşmiş demokratik Avrupa idealine bağlılığını kararlılıkla sürdürecektir. Burada vurgulamak istediğim husus, bu ortak ideale bağlılığın, her şeyden önce, Türkiye'nin kendi menfaatlerinin bir gereği olduğudur. Esasen, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olması, Avrupa'nın da kendi menfaatinedir. Zira, tarih, Türkiyesiz bir Avrupa'nın ve Avrupasız bir Türkiye'nin düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Ancak, Lüksemburg Zirvesi kararlarıyla,

[65] 14 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi Hükümet Açıklaması.

Avrupa Birliği, Avrupa tarihinin seyrini değiştirmeye kalkışmıştır. Bu zirvede, tarihe karşı yapılmış olan haksızlık ve Türkiye'ye yönelik ayırımcılık, Türk Halkını incitmiştir. Bu ayırımcılığa karşı, 14 Aralık 1997 tarihli hükümet açıklamasıyla gereken tepki gösterilmiştir. Türkiye, bu tepkisinde yalnız da kalmamıştır. Türkiye'ye karşı haksızlık yapıldığı kanaati, Avrupa'daki dostlarımız tarafından olduğu kadar, Amerika Birleşik Devletleri tarafından da paylaşılmaktadır. Burada gözden kaçırılmaması gereken en önemli husus, Türkiye'nin, Avrupa Birliği bağlamındaki uzun soluklu mücadelesinde yalnız olmadığı gerçeğidir. Türkiye'nin, çoğulculuğu esas alan bir anayasal demokrasiler dayanışması olan Avrupa'da ve dünyada dostları vardır.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin içine girdiği tıkanıklığın sürmesi, tabiatıyla, arzu edilmeyen bir durumdur. Türkiye, Avrupa Birliğiyle olan müktesebatının doğurduğu haklarını sonuna kadar müdafaa edecektir; ancak, bunu yaparken, bir büyük devletten beklenen vakar ve serinkanlılığı sergileyeceği hususunda da kimsenin şüphesinin olmaması gerekir. Türkiye, hisleriyle değil, aklıyla ve sorumluluk duygusu içinde hareket eder. Uzun bir tarihi sürecin doğal sonucu olarak ortaya çıkmış tarihsel bir tercihin, dönemsel dalgalanmalarla değişmesi söz konusu olmaz. Türkiye, haklarını savunarak, paylaşılan değerler zemininde ve ortak gelecek perspektifinde Avrupa'yla beraber yürümeye devam edecektir "[66]

Sonuç olarak, Lüksemburg Zirvesinde Avrupa Birliği, genişleme politikalarını ele almış ve Türkiye dışında daha önce Amsterdam Zirvesi sonrası AB'nin genişleme politikalarına ilişkin olarak yayınlanan Gündem 2000 belgesinde belirtilen on bir ülkeyi, aday ülke olarak açıklamıştır. Zirvede alınan karar ile, zaten inişli-çıkışlı bir seyir izleyen ilişkilerde, yeniden sıfır noktasına dönülmüştür. Bu dışlama, bardağı taşıran son damla olmuş ve dönemin hükümeti AB ile siyasi konuları görüşmeme sadece Ankara Antlaşması, Katma Protokol ve Gümrük Birliği hükümleri çerçevesinde ilişkileri devam ettirme kararı almıştır.

[66] http://www.belgenet.com/arsiv/demirel_tbmm1998-1.html.

Gerek Türkiye açısından öngörülen kapsam ve nitelikten uzaklaşmış olması, gerekse Türkiye için diğer aday ülkelerden farklı "özel siyasi koşullar" öne sürülmesi nedeniyle, anılan Zirve ertesinde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerde bir tıkanık gözlemlenmiştir.

Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz, Zirve sonrasında, Türkiye'yi tatmin eden bir karar alınmadığı takdirde, tam üyelik başvurumuzun geri çekileceğini belirtmiştir.[67]

12 Mart 1998 tarihli Avrupa Konferansının hemen öncesinde Avrupa Komisyonu tarafından 4 Mart 1998 tarihinde "Türkiye için Avrupa Stratejisi" başlıklı bir belge yayımlanmıştır.

Anılan belge, 1997 yılının Temmuz ayında yayımlanan "Bildirim"in ötesine çok geçmemekle birlikte, Türkiye'nin her alanda Avrupa Birliğine yakınlaştırılması suretiyle tam üyeliğe hazırlanmasının önemini vurgulamaktadır. Söz konusu belgenin Türkiye tarafından yetersiz bulunmasının ardından, Türkiye, 22 Temmuz 1998 tarihinde, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin geliştirilmesine dair görüş, talep ve önerilerini içeren mukabil bir "Strateji Belgesini" Avrupa Birliği tarafına iletmiştir.

Strateji Belgesinde, Ortaklık Antlaşmasının nihai amacının, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği olduğu belirtilerek, ortaklık ilişkilerindeki gelişmelerin ancak bu hedef yönünde gerçekleşmesi halinde bir değer taşıyabileceği, bu gerçekleşmenin ise, Avrupa Birliğinin yükümlülüğü olan mali işbirliğinin sağlıklı biçimde işlemesine, Ortaklık Konseyinin etkili ve düzenli çalışmasına ve Türkiye'nin, Gümrük Birliğiyle doğrudan ilgili konularda Avrupa Birliğince alınan kararlar üzerinde etkili olabilmesini sağlayacak mekanizmaların sağlıklı işlemesine bağlı olduğu özellikle vurgulanmıştır.

---

[67] Güngör Mengi, Bağcıyı Dövmek Makalesi, Sabah Gazetesi, 18 Aralık 1997.

Aynı belgede, ayrıca, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin gelişmesi bakımından öncelikle ele alınması gereken hususlar da yapıcı bir anlayışla Topluluk tarafına iletilmiştir.

Türkiye, 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da toplanacak olan Avrupa Konferansına katılmama kararı almıştır. Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin anılan kararı gözden geçirmesine ilişkin bir tavsiye kararı almıştır.[68]

2.2.11 15-16 Haziran 1998 Avrupa Birliği Cardiff Zirvesi

Cardiff'te, 15-16 Haziran 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirvesinin ardından yayımlanan Zirve Sonuç Bildirgesinin Türkiye ile ilgili kısımları, anılan Belgenin "Genişleme" başlığı altında yer almıştır.[69]

Avrupa Birliğinin en kapsamlı genişleme perspektifinin belirlendiği ve önümüzdeki dönemde Avrupa Birliğine katılacak ülkelerin tespit edilerek, bu ülkelere ilişkin katılım stratejilerinin geliştirildiği Lüksemburg Zirvesinin Türkiye'ye ilişkin kısımları ile mukayese edildiğinde, Cardiff Zirvesi sonuçlarının Türkiye'nin konumunda nisbi bir ilerleme sağladığı söylenebilir.

Cardiff Zirvesinde, Avrupa Komisyonunun, diğer aday ülkeler bakımından izlenen yönteme uygun olarak, Türkiye için de Avrupa Birliğine üyelik yönünde sürdürülen çalışmaları izlemek ve bu alandaki gelişmeler hakkında Zirveye düzenli olarak rapor vermekle görevlendirilmesi, Avrupa Birliğinin, Lüksemburg'da aldığı kararın düzeltilmesi açısından olumlu bulunmuştur. Ayrıca, Zirve Sonuç Bildirgesinde "Türkiye için Avrupa Stratejisi"nin olumlu karşılandığı ve bu Stratejinin Türkiye'nin önerileri doğrultusunda geliştirilebileceği ifade edilmiştir. Ancak, Türkiye'nin adaylığının, Lüksemburg Zirvesinde, Türkiye için özel olarak öngörülmüş bulunan bazı siyasi şartlara bağlanmış olması hususunda herhangi bir

[68] Günaydın, AB: Ankara Bir Daha Düşünsün, 19 Aralık 1997.
[69] Cardiff European Council 15 and 16 June Presidency Conclusions,s.24. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/54315.pdf.

değişiklik yapılmaması nedeniyle, Cardiff Zirvesi sonuçları da Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır.

Cardiff Zirvesinde alınan karar uyarınca, Türkiye de diğer adayların dahil olduğu rapor sistemine dahil edilmiş ve Türkiye'nin Kopenhag kriterleri bakımından performansını inceleyen ilk Düzenli İlerleme Raporu 1998 yılında yayımlanmıştır.

Türk Dışişleri Bakanlığı 17 Haziran 1998 tarihinde Zirve Kararlarına ilişkin bir açıklama yapmıştır. Açıklama aşağıda belirtilmiştir:

Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısından bu yana Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz 14 Aralık 1997 tarihli Hükümet açıklamamızda yer alan parametreler çerçevesinde yürütülmektedir. Geçen dönem zarfında gerek kamuoyuna yaptığımız açıklamalarda, gerek Dönem Başkanı İngiltere ve Avrupa Birliğine üye ülkeler ile çeşitli vesilelerle gerçekleştirdiğimiz ikili temaslarda, ölçümüz bu açıklama olmuştur.

Dün Cardiff'te tamamlanan Avrupa Birliği Zirvesini takiben açıklanan Başkanlık Sonuçları Belgesinin Türkiye ile ilgili bölümünde yer verilen hususlar da aynı ölçüye göre değerlendirilmiştir.

İngiltere'nin Dönem Başkanlığı süresince, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin geliştirilmesi için gösterdiği çaba memnunlukla karşılanmıştır.

Sonuç belgesinin tetkikinden, Türkiye'nin Avrupa Birliğinin genişleme sürecindeki konumunda nispi bir gelişmeye yer verildiği anlaşılmaktadır. "Üyelik için ehil" ifadesinden vazgeçilerek, doğrudan "üyelik adayı" tanımlamasının getirilmesi, bu bağlamda bir gösterge oluşturmaktadır.

Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanma durumunu inceleyecek devreyi bir gözden geçirme mekanizmasının, 1963 Ankara Ortaklık Antlaşmasının tam üyeliğimizi ön gören yirmi sekizinci maddesi çerçevesinde harekete geçirilmesinin kararlaştırılması olumlu diğer bir noktayı oluşturmaktadır.

Öte yandan, Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla hazırladığı "Avrupa Stratejisi" belgesinin Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde kabul görmesi de olumlu bir gelişme olarak mütalaa edilmektedir. Ortaklık ilişkilerimizin böylece entegrasyon doğrultusunda da daha da ileriye götürülmesi için en azından hukuki zemin teşekkül ettirilmiş bulunmaktadır. Ancak bu kapsamda önem arz eden husus, geçmişte örnekleri sıkça görüldüğü gibi bu kararın da, kağıt üzerinde kalan bir taahhütten öteye geçmeyen bir noktadan bırakılmamasıdır. Türkiye kendi yönünden müzakereye hazırdır."

Zirve Bildirisinde "Avrupa Stratejisi" için ek mali destek gerektiği bir kez daha ikrar edilmektedir. Somut sonuç içermeyen bu ikrarda mali iş birliği konusunda Türkiye'ye verilmesi gereken fonların önünde duran engellerin Cardiff'te de aşılamadığı kabul edilmiş olmakla birlikte, Komisyonun strateji için mali destek sağlamak üzere uygun çözüm yolları saptayacağının Zirve Sonuç Bildirisinde on beş ülke tarafından dile getirilmesi, en azından Avrupa Birliğinin nihayet ahdi yükümlülüklerini yerine getirmesi gereğinin bilincinde olduğunu göstermesi bakımından anlam ifade etmektedir. Burada da somut adımlar atılması önem taşımaktadır.

Buna karşın, yukarıdaki nisbi gelişme, yeterli düzeyde değildir. Nitekim, Türkiye'ye yapılan ayrımcılığın Cardiff kararlarında da devam ettiği, diğer ülkeler için bir katılma öncesi stratejisi vazedilirken, yukarıda değinildiği veçhile, Türkiye için finansmanı dahi belirsiz olan ve satırbaşı halinde düşüncelerden oluşan bir Avrupa Stratejisi ortaya konmaktadır.

14 Aralık 1997 tarihli hükümet açıklamamızda da ortaya konduğu üzere, ülkemizin adaylığının kabul edilmesinin herhangi bir ilave siyasi koşula bağlanmasını onaylamadığımızı bu vesileyle bir kez daha ifade etmek istiyoruz.

Bu çerçevede 14 Aralık 1997 tarihli hükümet açıklamamızda ortaya konmuş parametreler geçerliliğini sürdürmektedir.

Son gelişmelerden ortaya çıkan bir diğer sonuç, Yunanistan'ın hala engellemelerine devam ettiğidir. Bu tutumun Türk-Yunan ilişkilerine olumsuz katkılarının bu durumda artarak devam edeceği açıktır."

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Büyükelçi Necati Utkan'ın kendisine yöneltilen bir soruya cevabı ise;

" Lüksemburg Zirvesinde ele alınan ve GKRY ile Avrupa Birliği arasında tam üyelik görüşmelerinin başlatılmasına yönelik kararın Kıbrıs'taki çözüm parametrelerini ne ölçüde tahrip ettiği, müzakere sürecini nasıl çıkmaza soktuğu ortadadır." olmuştur.

Cardiff Zirvesinde Avrupa Birliğinin gerçekçi bir değerlendirme yapması ve Kıbrıs adasındaki bölünmüşlüğü her geçen gün daha da kalıcı kılan Lüksemburg kararını gözden geçirmesi ümit edilmekteydi.

Ancak, Avrupa Birliği Yunanistan'ın baskıları sonucu bu siyasi kararlılığı gösterememiş ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafının hiçbir hukuki geçerliliği olmayan tek yanlı müracaatını devam ettirme yoluna gitmiştir.

Anılan Zirve sonrası yapılan açıklamadan Türkiye'nin Zirvenin sonuçlarından memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, Cardiff Zirvesinde, Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine dahil edilmesi yönünde önceki zirvelere göre daha yumuşak bir üslup kullanılmış, önceki dokümanlarda sıkça zikredilen "üyelik için ehil" olduğu ifadesinden vazgeçilerek, üstü örtük bir biçimde "üyelik adayı" tanımlamasının kullanılması dikkat çekici olmuştur.[70]

Bunun pratikteki göstergesi de, Türkiye'nin diğer adaylar gibi screening-gözden geçirme sürecine dahil edilmiş olması olmuştur.

[70] Ş.H.Çalış, a.g.e., s.361-362.

2.2.12 11-12 Aralık 1998 Avrupa Birliği Viyana Zirvesi.

11-12 Aralık 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Viyana Zirvesi neticesinde hazırlanan Zirve Sonuçları Bildirgesinin genişlemeye ilişkin kısmında da, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verildiği belirtilmiş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanması amacına yönelik olarak oluşturulan Avrupa Stratejisinin, Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri sonuçları da dikkate alınarak uygulanmasının taşıdığı önem vurgulanmıştır. Zirve sonuçları, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin teyit edilmesi açısından olumlu olarak değerlendirilse de, herhangi bir yenilik getirmemiştir. Türkiye, bahse konu Zirve sonrasında da, Avrupa Stratejisinin bir katılım stratejisi olarak yetersiz kaldığı ve geliştirilmesi gerektiği yönündeki tutumunu değiştirmemiştir. [71]

2.2.13 3-4 Haziran 1999 Avrupa Birliği Köln Zirvesi.

AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de gerçekleştirdikleri Zirvede de özel siyasi koşulların bertaraf edilmesine ilişkin bir gelişme olmamıştır. Buna karşılık, Almanya ve Almanya ile birlikte hareket eden birkaç ülke Türkiye'nin "aday ülke" olarak telakki edilmesini mümkün kılacak bir ifadenin sonuç belgesine eklenmesini istemişlerdir. Ancak, Yunanistan, İsveç ve İtalya'nın bu ifadeye karşı çıkmaları sonucunda Köln Zirvesinde Türkiye'ye ilişkin herhangi bir gelişme kaydedilememiştir. 1998 İlerleme Raporunun yayımlanmasından sonra toplanan Zirve'de, Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmamıştır.[72]

Avrupa Birliği Dışişleri Bakanlarının 4-5 Eylül 1999 tarihlerinde Saariselka/Finlandiya'da yaptıkları ve AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının Aralık ayında Finlandiya'nın dönem başkanlığı sonunda yapacakları zirve toplantısı için bir hazırlık niteliği taşıyan gayrı resmi toplantıda, Türkiye'ye resmi adaylık statüsü kazandırılması yönünde Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında bir görüş birliği

[71] Vienna European Council 11 and 12 December 1998 Presidency Conclusions, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-R1.EN8.htm.
[72] Ş.H.Çalış, a.g.e., s.365.

sağlanamamıştır. Almanya, Fransa, Hollanda ve İtalya Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi gerektiğini vurgularken, başını İsveç ve Danimarka'nın çektiği Baltık ülkeleri adaylık statüsü verilmeden önce Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine, özellikle de siyasi alandaki kriterlere uyum sağlaması gerektiğini vurgulamışlardır. Yunanistan prensip olarak Türkiye'nin adaylığına ve tam üyeliğine karşı olmadığını bildirmiş, ancak bunun gerçekleşmesi için Türkiye'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliği üyeliğine karşı benimsediği olumsuz tutumu değiştirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Türkiye'ye ilişkin ikinci İlerleme Raporu 13 Ekim 1999 tarihinde yayımlanmış ve anılan Raporda, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Gümrük Birliğini gerçekleştirme konusunda ciddi bir performans gösterdiğine dikkat çekilerek, aday ülkeler arasına Türkiye'nin de dahil edilmesi yönünde görüş bildirilmiştir.

2.2.14 10-11 Aralık 1999 Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi.

Helsinki Zirvesi Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde dönüm noktalarından birisi olan bir Zirvedir. Zirve öncesinde Türkiye, yaptığı reformların takdirle karşılanması için çaba sarf etmiştir. Kopenhag kriterlerine ilişkin 21 Eylül 1999 tarihindeki aşağıda sunulan hükümet açıklaması bunu göstermektedir.

"Hükümetimiz, Avrupa Birliği üyeliği hazırlıklarına büyük önem ve öncelik vermektedir. Bu nedenle de Bakanlar Kurulu'nda İnsan Hakları Üst Kurulunun bugüne kadar yaptığı çalışmalar incelenmiş, özellikle insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularında hazırlanan belgeler değerlendirilerek, bu belgelerin referans ve çalışma belgesi olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu alanlarda Bakanlar Kurulu'nun öncelikli hedefleri şöyledir.

- Avrupa Birliği Kriterlerine uyum açısından gerekli tüm çalışmalar hızlandırılmalıdır. Bunlar arasında çalışma hakları, toplantı ve gösteri hakları siyasi partiler yasası ve Kamu Denetçiliği Kurumuyla ilgili yasama çalışmaları yer almalıdır.

- Düşünce ve anlatım özgürlüğü geliştirilmelidir.
- Yargı sisteminin daha iyi işleyecek bir yapıya kovuşturulması için Adalet Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda değişiklik yapılmalıdır. Türkiye Adalet Akademisi ve Ceza İnfaz Kurumları Personeli Eğitim Merkezleri kurulmalı ve ilgili tasarılar yasalaştırılmalıdır. Yargı sisteminin işleyişinde uygulamada ortaya çıkan aksaklıkların giderilmesi için etkili tedbirler alınmalıdır.
- Başta işkence olmak üzere, insan hakları ihlallerine ilişkin iddialar hassasiyetle araştırılmalıdır. Sorumlular belirlenip haklarında yasal işlem yapılmalıdır. Bu denetimin daha etkili olabilmesi için Başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı kurulmalıdır,
- Bölgesel farklılıkların giderilmesi için Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde sosyal ve ekonomik konulara yönelik tedbirlere ağırlık verilmeli ve köy e dönüş projesi hızlandırılmalıdır.
- Terörle mücadeleye paralel olarak OHAL'in kaldırılmasını çabuklaştıracak koşullar oluşturulmalıdır.
- Avrupa Birliği mevzuatı konusundaki eğitim çalışmalarına hız verilerek İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Programı kesintisiz uygulanmalıdır. AB ilke ve hedefleri hakkında başta kamu kesimindekiler olmak üzere, tüm vatandaşlarımızın aydınlatılmasına ve eğitimine büyük özen gösterilmelidir.
- Avrupa Birliği mevzuatına uyum ve hukuk reformları ile ilgili yasa tasarılarından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilmiş olanların öncelikle görüşülmesi sağlanmaya çalışılmalı; henüz sevk edilmemiş olanlar da süratle sonuçlandırılarak Türkiye Büyük Millet Meclisine sevk edilmelidir. Bu çerçevede Türk Medeni Kanununa ve Ceza Kanununa ilişkin değişikliklere öncelik verilmelidir.

Bakanlar Kurulu, yeni yasama döneminin açılışı ile birlikte insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanlarında kaydedilecek gelişmeleri sürekli olarak izleyecek, AB müktesebatına uyum çalışmalarımızı düzenli olarak değerlendirecek ve bu çalışmaların hızlandırılması için gerekli önlemleri alacaktır."[73]

[73] http://www.belgenet.com/arsiv/ab/21091999.html.

Başbakan Ecevit, Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğe adaylığının ilan edildiği Helsinki Zirvesi'ne katılarak bir konuşma yapmıştır. Konuşması, Türkiye'nin beklentilerini dile getirmesi açısından aşağıda sunulmuştur.

"Türkiye'ye AB'de adaylık statüsünün tanınması, yalnız Avrupa için değil, bütün dünya için önemli bir aşamadır. Adaylık ve gerekli koşullar sağlandığında tam üyelik, Türkiye'nin, tarihinden, coğrafyadan ve 1963 Antlaşması'ndan kaynaklanan hakkıdır. Ayrıca, Türkiye, son dört yıldır, AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliğini tamamlamış olan tek ülkedir.

Bu nedenlerle, Helsinki'deki doruk toplantısında, Türkiye'nin oybirliğiyle aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş olması ve başka aday ülkelerle eşit konumda olacağının açık ve kesin bir dille ifade edilmiş bulunması olumlu bir gelişmedir. Böylelikle Türkiye'ye tam üyelik kapısı da açılmış olmaktadır.

Türkiye, soğuk savaş yılları boyunca NATO'da Avrupa'nın ve tüm Batının güvenliğine ön safta katkıda bulundu. Bunun ağır ekonomik yükünü hiç yüksünmeden taşıdı.

Soğuk Savaş ve iki kutuplu dünya dönemi sona erdiğinden beri, Türkiye'nin jeopolitik önemi büsbütün arttı. Avrupa ile Asya'nın birleşme sürecinde, Türkiye, anahtar ülke konumuna geldi. Boğaziçi köprüleri, sadece İstanbul'un iki yakasını değil, Avrupa ile Asya'yı da birleştiriyor... Yalnız coğrafi anlamda değil, siyasal anlamda ve kültürel anlamda da iki kıtayı birleştiriyor.

Türkler yaklaşık altı yüzyıldır Avrupalı... Ama Türkler sadece Avrupalı değildir. Aynı zamanda Asyalı, Kafkasyalı, Ortadoğuludur.

Türkiye aynı zamanda Doğu Akdeniz'in, Karadeniz'in ve Balkanlar'ın çok etkili bir ülkesidir. Türkiye, Hazar Havzası'nın ve Kafkasların petrol ve gaz zenginliklerinin dünya pazarlarına taşınacağı bir terminal ülkesi haline de

gelmektedir. Türkiye, yalnız Avrupa ile Asya arasında değil, Hıristiyanlık ve Musevilikle İslamiyet arasında da canlı bir köprüdür.

Türkiye, nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkeler arasında, demokrasinin ve laikliğin öncüsüdür.

Türkiye, Rudyard Kpling gibi Doğu ile Batının hiçbir zaman bir araya gelemeyeceğini söyleyen veya Samuel Huntington gibi uygarlıklar çatışmasının kaçınılmazlığını düşünenlerin kehanetlerini de boşa çıkaran ülkedir. Bu nedenlerle, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, en az Türkiye'nin yararına olduğu kadar, Avrupa Birliğinin de yararınadır.

Tam üyeliğimiz için insan hakları ve demokrasi bakımından bazı eksikliklerimiz olduğunun da, ekonomimizdeki bazı olumsuzlukların da bilincindeyiz.

Bunlardan, büyük ölçüde, uzun yıllardır dış destekle sürdürülen bölücü terör sorumludur. Batının, Balkanların ve Kafkasya'nın barışı ve esnekliği için üstlendiğimiz ağır ve yüksek maliyetli görevler de bunlardan sorumludur.

Ama dış etkenlerin tüm bu olumsuz yansımaları ne olursa olsun, her alandaki eksikliklerimizi süratle tamamlamak öncelikle bizim kendi sorumluluğumuzdur.

Altı buçuk aydır görevde bulunan üç partili koalisyon Hükümetimiz, gerek insan hakları ve demokrasi bakamından gerek ekonominin düzlüğe çıkarılması bakımından büyük atılımları birbiri ardından gerçekleştirmektedir.
Bunlara bazı örnekler vermek isterim:

- Bir Anayasa değişikliğiyle, Devlet Güvenlik Mahkemelerini tümüyle sivil yargıç ve savcılardan oluşur duruma getirdik.
- Yine bir Anayasa değişikliğiyle, uluslararası tahkimi ve özelleştirmeyi kolaylaştırdık. Tahkimle ilgili Anayasa değişikliğinin uyum yasalarını da yıl sonuna kadar Meclisten geçirebileceğiz.

- Her türlü kötü muameleye karşı caydırıcı önlemler getirdik.
- Kamu görevlilerinin yargılanmasını kolaylaştırdık.
- Örgütlü suçlara karşı etkili önlemler getirdik.
- Cezaevindeki yazarları, gazetecileri özgürlüğe kavuşturduk.
- Bölücü teröristler için Pişmanlık Yasası çıkarttık.
- Parti kapatmayı zorlaştırıcı yasal bir düzenleme yaptık.
- Kapsamlı bir vergi reformu yaptık.
- Sosyal Güvenlik Reformu yaptık.
- Gümrüklerle ilgili bir reformu gerçekleştirdik.
- Doğal felaketlere karşı alınacak önlemleri geliştiren yasal düzenlemeler yaptık.
- Kadın-erkek eşitliğini en ileri normlara ulaştıracak yeni bir Medeni Kanun hazırladık.

Bunlar Hükümetimizin altı buçuk ayda yaptığı yasama çalışmalarına sadece birkaç örnek teşkil etmektedir.

Bir yandan da kronik yüksek enflasyonu ve yüksek faizleri hızla aşağı çekmek için gerekli önlemleri almaya başladık. Bunların olumlu sonuçları da şimdiden alınmaya başlandı.

Bir yandan altı buçuk ay gibi kısa bir sürede ağır deprem felaketlerinin yaralarını sarıyoruz.

Bu konuda, dost ülkelerin, o arada Avrupa Birliğinin ve Avrupa Birliği üyelerinin değerli katkılarını şükranla anıyoruz.

Kısa sürede gerçekleştirdiğimiz bu atılımlar, yalnız Hükümetimizin uyumluluğunun ve kararlığının değil, aynı zamanda halkımızın yeniliklere yatkınlığının da kanıtlarıdır.

Avrupa Birliği, Türkiye'nin tam üyelik koşullarını sağlamasının uzun yıllar alacağını düşünüyor. Fakat ben inanıyorum ki biz bu hedeflere Türk toplumunun dinamizmiyle ve demokrasiye bağlılığı ile çok daha kısa sürede erişebiliriz. Tabi, bunun için Türkiye'nin ve Avrupa Birliğinin üstlenmiş oldukları sorumlulukları iyi niyetle yerine getirmeleri gerekir.

Avrupa Birliğinin Türkiye ile ilgili kararının Türkiye'ye de, Avrupa Birliğine de, bütün insanlığa da hayırlı olmasını dilerim."[74]

Helsinki Zirvesi sonucunda Başkanlık Bildirisi yayınlanmıştır. Bildirinin giriş bölümü aşağıda belirtilmiştir:

- Avrupa Birliği Konseyi 10 ve 11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de toplandı. Bin yıl Bildirgesi'ni kabul etti. Genişleme sürecinde yeni bir aşamaya işaret eden kararlar aldı. Birliğin kendisinin etkili ve reformdan geçirilmiş kurumlara, güçlendirilmiş bir ortak güvenlik ve savunma politikasına ve rekabetçi, istihdam yaratan, sürdürülebilir bir ekonomiye sahip olmasını sağlamak için de adımlar atıldı.
- Görüşmelerin başlangıcında, Avrupa Birliği Konseyi ile Avrupa Parlamentosu Başkanı Bayan Nicole Fontaine, başta genişleme, kurumsal reform ve istihdam olmak üzere, gündemdeki başlıca konular hakkında görüş alışverişinde bulundular.
- Genişleme bölümü başlığı altında ise, Avrupa Birliği Konseyi'nin , tüm Avrupa kıtasının istikrarı ve refahı için Aralık 1997'de Lüksemburg'ta başlatılan genişleme sürecinin önemini teyit ettiği, etkili ve inandırıcı bir genişleme süreci devam ettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği Konseyi'nin, şimdi 13 aday devleti tek bir çerçeve içinde kapsayan katılım sürecinin içerici mahiyetini tekrar teyit ettiği, aday devletlerin, üyelik sürecine eşit bir temelde katılacakları belirtilmiştir.
- Avrupa Birliği Konseyi, anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgulamakta ve aday devletleri, devam

[74] www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinkizirve_01.html.

eden sınır anlaşmazlıkları ve ilgili diğer konuları çözmek için her gayreti göstermeye davet etmektedir. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanına götürmesi gerektiğini belirtmiştir. Avrupa Birliği Konseyi, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla, devam eden anlaşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçireceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği Konseyi üyelik müzakereleri açılmasının ön şartı olarak Kopenhag kriterlerine uyumu tekrar hatırlatmaktadır.

- Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı bir çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşıladığını ve BM Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade etmektedir.
- Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağının altını çizmekte, üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konseyin üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın vereceği ve bu konuda, Konsey tüm ilgili faktörleri dikkate alacağı vurgulanmaktadır.
- Avrupa Birliği Konseyi, Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile katılım müzakerelerinde başlatılan esaslı çalışmayı ve kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle not etmektedir.
- Avrupa Birliği Konseyi, Komisyonun ilerleme raporunda işaret edildiği gibi Türkiye'de son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılamaktadır. Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday devlettir. Diğer aday devletler gibi Türkiye de mevcut Avrupa stratejisine dayanılarak, reformlarını teşvik etmeye ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejiden istifade edecektir. Bu çerçevede, insan hakları konusu ve diğer belirtilen konular başta olmak üzere, üyeliğin siyasi kriterlerini karşılama yönünde ilerleme kaydedilmesi üzerinde durularak, daha fazla siyasi diyalog

söz konusu olacaktır. Türkiye, Topluluk programlarına, ajanslarına ve katılım süreci bağlamında aday devletler ile Birlik arasındaki toplantılara katılma imkanına da sahip olacaktır. Müktesebatın benimsenmesi için ulusal bir program ile birlikte, siyasi ve ekonomik kriterler ve bir üye devletin yükümlülükleri ışığında üyelik hazırlıklarının yoğunlaşması gereken öncelikleri içeren bir katılım ortaklığı önceki Konsey sonuçları temelinde oluşturulacaktır. Uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır. Türkiye'nin mevzuatının ve uygulamasının müktesebat ile uyumlulaşmasını yoğunlaştırmak üzere, Komisyon, müktesebatın analitik tarzda incelenmesine yönelik bir süreç hazırlamaya davet edilmektedir. Avrupa Birliği Konseyi, Komisyondan, tüm katılım öncesi tüm Avrupa Birliği mali yardım kaynaklarının koordinasyonu için tek bir çerçeve sunmasını talep etmektedir.[75]

Sonuç olarak, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda Avrupa Birliğine aday ülke olarak kabul edilmiştir. Bu gelişme, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Zirve metninde, Türkiye'nin, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler çerçevesinde aday ülke olduğunun ilan edilmesinin yanı sıra, üyelik bakımından gerekli olan reformların gerçekleştirilmesine yönelik olarak Türkiye için bir "Katılım Öncesi Strateji" geliştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, katılım sürecinde, Türkiye'nin de Topluluk Programlarından faydalandırılacağı ve Avrupa Birliği ile diğer aday üye ülkeler arasında yapılacak toplantılara dahil edileceği ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten, Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımında, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir ulusal program hazırlaması ön görülmüştür. Bu doğrultuda Zirvede, Avrupa Komisyonundan, Türkiye'nin üstlenmesi gereken Avrupa Birliği mevzuatına ilişkin bir çalışma yapması ve katılım öncesi sağlanacak olan tüm mali yardımların koordinasyonuna ilişkin bir çerçeve hazırlaması talep edilmiştir.

[75] http://www.deltur.cec.eu.int/helsinki-sonuc.html.

2.2.15 19-20 Haziran 2000 Avrupa Birliği Santa Maria da Feira Zirvesi.

Madde I. 19-20 Haziran 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, Avrupa Birliğinin geleceği kapsamında, Genişleme, Hükümetler arası Konferans, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Dış İlişkiler gibi konular ele alınmıştır.[76]

Madde II.

Madde III. Avrupa Konseyi, genişleme bölümünde, genişleme sürecinin Avrupa Birliği için sahip olduğu önceliği teyit etmekte ve Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısından bu yana müzakerelerde kaydedilen gelişmelerden duyulan memnuniyeti dile getirmiştir.

Madde IV. Türkiye'nin katılım kriterlerini karşılama yönündeki girişimlerinin değerlendirilmekte olduğu, Helsinki'de alınan kararlar doğrultusunda, özellikle insan hakları, hukukun üstünlüğü ve yargı alanlarında somut ilerlemeler kaydedilmesinin beklendiği vurgulanmıştır. Avrupa Birliği Komisyonunu Türkiye ile yürütülecek olan Topluluk müktesebatının analitik incelemesi sürecine yönelik hazırlıkların durumu hakkında Avrupa Birliği Konseyine bilgi vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği Komisyonunun, Türkiye'ye yardım yapılmasını sağlayacak tek mali çerçeve ve Katılım Ortaklığına ilişkin önerilerini en kısa zamanda sunmaya davet edilmiştir.

2.2.16 8-9 Aralık 2000 Avrupa Birliği Nice Zirvesi.

7-8-9 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında Temel Haklar Şartı, Genişleme, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Ekonomik ve Sosyal Avrupa İçin Yeni Atılım, Vatandaşlar Avrupası gibi konular ele alınmıştır.[77]

[76] Presidency Conclusions Santa Maria da Feira European Council 19 and 20 June 2000, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm.
[77] http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00400-r1.%20ann.en0.htm.

Genişleme sürecine yeni bir ivme kazandırılması için zamanın geldiği, bu çerçevede en fazla hazırlıklı aday ülkelerin müzakerelerde daha hızlı ilerleme imkânı bulacakları vurgulanmıştır. Avrupa Birliğinin Helsinki Zirvesinde belirlenen hedeflerine paralel olarak, 2002 yılı sonuna kadar hazırlıklarını tamamlayan aday ülkelerin üyeliğe kabul edilmesi ve yeni üyelerin önümüzdeki dönemde gerçekleştirilecek Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılmaları ümit edilmiştir.

Türkiye için katılma öncesi stratejisinin uygulanmasında kaydedilen ilerleme ve 4 Aralık 2000 tarihli Konsey toplantısında Katılım Ortaklığı Çerçeve Yönetmeliği konusunda varılan anlaşma memnuniyetle karşılanmıştır. Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Helsinki Zirvesi sonuçları çerçevesinde Birlik ile ilişkilerinin güçlendirilmesi bakımından söz konusu Belgenin önemini vurgulamış, Topluluk müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programın, Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde hazırlanarak sunulması talep edilmiştir. [78]

Madde V.

Madde VI. 2.2.17 15-16 Haziran 2001 Avrupa Birliği Göteburg Zirvesi.

Madde VII. 15-16 Haziran 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında genişlemenin başarı ile tamamlanması konusunda anlaşılmış ve Zirvede, Birliğin geleceğine ilişkin tartışmalar gerçekleşmiştir.

İsveç Dönem Başkanlığı döneminde, katılma müzakerelerine ilişkin önemli gelişmeler yaşandığı, aday ülkelerin katılım kriterleri konusunda önemli aşamalar kaydettiği belirtilmiştir. Bu çerçevede, temel hedefin, aday ülkelerin 2004 yılında gerçekleştirilecek Avrupa Parlamentosu seçimlerine üye devlet olarak katılmalarının sağlanması olduğuna yer verilmiştir.

Helsinki Zirvesinde alınan kararların Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerini yoğunlaştırdığı, Avrupa Birliğine yönelik yeni bir oluşum sürecine girildiği belirtilerek, Türkiye ile siyasal diyalog kapsamında hızlandırıcı görüşmeler yapılması benimsenmiştir.

Türkiye'nin Ulusal Programı bu anlamda olumlu karşılanmış, ancak, özellikle insan hakları konusunda ileri düzenlemelere ihtiyaç bulunduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin somut gelişmelerin hızlandırılması konusunda istekli olduğu, Avrupa Birliğinin, IMF ile üzerinde anlaşılan ekonomik programın ekonomik şartların iyileştirilmesinin sağlanması amacı ile kararlılıkla uygulanmasını beklediğine de yer verilmiştir.[79]

2.2.18 14-15 Aralık 2001 Avrupa Birliği Leaken Zirvesi.

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, Avrupa'nın geleceği, 11 Eylül saldırıları sonrasında Birlik tarafından gerçekleştirilen eylemler, ekonomik ve sosyal gelişim ile sürdürülebilir kalkınma, özgürlük, güvenlik ve adalet alanının güçlendirilmesi konuları ele alınmıştır.

Avrupa'nın geleceği bölümünde, genişleme ile ilgili olarak, son dönemde müzakerelerde önemli ölçüde ilerleme kaydedilerek bazı gecikmelerin telafi edildiği, hazır olan aday ülkeler ile 2002 yılı sonuna kadar katılım müzakerelerinin tamamlanmasını ve anılan ülkelerin 2004 yılında gerçekleştirilecek Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılmalarının planlandığı ifade edilmiştir.

Türkiye tarafından Ekim 2001'de gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterlere uyum yönünde reformlara devam etmesinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, söz konusu Zirvede, Türkiye'nin müktesebata uyum durumunun değerlendirilmesinde yeni bir aşamaya geçilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.[80]

2.2.19 21-22 Haziran 2002 AB Sevilla Zirvesi.

21-22 Haziran 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, Avrupa'nın Geleceği, Genişleme, İstihdam ile Göç ve İltica Politikaları konuları ele alınmıştır.

---

[78] Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Genel Müdürlüğü, a.g.e., s.252.
[79] Presidency Conclusions Götebourg European Council 15 and 16 June 2001, s.2, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en1.pdf.
[80] Presidency Conclusions European Council Meeting in Laeken 14 and 15 December 2001, s.3, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/68827.pdf.

Yılın ilk altı ayında katılım müzakerelerinde önemli ilerleme kaydedildiği, dolayısı ile müzakerelerin artık son aşamaya geldiği teyit edilmiştir. Kıbrıs konusunda, Avrupa Birliğinin pozisyonunun Helsinki kararları temelinde belirlenmekte olduğu belirtilmiştir. Avrupa Birliğinin tercihinin, adanın tamamının tam üyeliğinden yana olduğu vurgulanmıştır. Avrupa Birliği, BM Genel Sekreterinin çabalarını tamamen desteklediğini ifade etmiş ve Rum Kesimi ile Türk kesimi liderlerine, görüşmelerini BM Güvenlik Konseyinin kararları ile uyumlu olarak yoğunlaştırma ve hızlandırmaları için çağrıda bulunmuştur.

Madde VIII. Türkiye ile ilgili olarak alınan kararda, yapılan reformların memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir.

Madde IX. Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin tamamlanması konusundaki gayretlerinin desteklendiği belirtilmiş, siyasi ve ekonomik reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılım ihtimalinin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşamasına ilişkin kararın ise Kopenhag Zirvesinde alınabileceği belirtilmiştir.[81]

2.2.20 12-13 Aralık 2002 Avrupa Birliği Kopenhag Zirvesi.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve toplantısında, Kıbrıs başlığı altında, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin üyelik müzakerelerini tamamladığı ve üye devlet olma hakkını kazandığı, Avrupa Birliğinin Kıbrıs'ı birleşik olarak üye almayı tercih ettiği, bu nedenle tarafların 28 Şubat 2003 tarihine kadar BM Genel Sekreterinin önerileri temelinde çalışmalarının arzu edildiği, bir çözüme ulaşılması halinde, Kıbrıs Türk toplumu ile ilgili hükümlerin uyarlanmasına karar verileceği, bir çözüme ulaşılamaması halinde ise Avrupa Birliği müktesebatının Adanın Kuzey kesiminde uygulanmasının askıya alınacağı ve Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasına destek olunacağı ifade edilmiştir.

[81] Sevile European Council 21 and 22 June 2002 Presidency Conclusions, s.7, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf.

Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyumu yönünde, 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu karşılandığı belirtilmiş, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri ışığında, Aralık 2004'te toplanacak Zirvenin Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği yönünde bir karar alması halinde, Türkiye ile müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 9 Ekim 2002 tarihli genişlemeye ilişkin Strateji Belgesinde yer alan Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesinin gözden geçirilmesi ve Türkiye'ye sağlanacak mali yardımın artırılması yönündeki yaklaşım kabul edilerek, Komisyon, Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiştir. [82]

12 Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi ile Türkiye'nin Avrupa Birliği macerasında yeni bir sayfa açılmıştır. Bu Zirve ile Avrupa Birliği'ne üye Devlet ve Hükümet Başkanları, Türkiye'ye Aralık 2004 tarihinde koşullu randevu tarihi vermişlerdir. Alınan karara göre, Aralık 2004 tarihinde Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'nin gereğini yerine getirip getirmediği değerlendirilecek, eğer yerine getirdiğinde karar kılınırsa üyelik müzakerelerine başlanabilecektir. Ayrıca müzakere sürecinin mutlaka üyelikle sonuçlanması gerekmeyeceği Türkiye'ye hatırlatılmaktadır.

Kopenhag Zirvesinde Türkiye ile ilgili olarak alınan kararı hem büyük bir başarı hem de bir fiyasko olarak değerlendirenler bulunmaktadır. Kimilerine göre Türkiye'ye müzakere tarihi garantisi verilerek Avrupa treni rayına oturmuştur. Kimilerine göre ise alınan karar Avrupa Birliğinin yıllardır yaptığı aldatmacaya devam etmesinden başka bir şey değildir.

Zirvenin Türkiye açısından değerlendirilmesinde bu türden görüşler olsa da, Kopenhag Zirvesi'nde değerlendirilen asıl önemli konu Kıbrıs'tır. Kıbrıs ile ilgili olarak Zirve'de alınan karar özetle şöyle demektedir: Avrupa Birliği, sonuç belgesinde birleşik bir Kıbrıs'ı almak istediğini açıkça belirtmiştir. Ancak Kıbrıs'ta

28 Şubat 2003 tarihine kadar bir uzlaşmaya varılmaması halinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek başına üyeliğinin mümkün olacağı da açıklanmıştır.

Kopenhag Zirvesi'nin en önemli sonucu belki de, Kıbrıs'ın Türkiye'nin pazarlık konusu olmaktan çıkıp, Avrupa'nın kozu haline gelmiş olmasıdır. Zirve ile, 28 Şubat'a kadar anlaşmaya varılmaması halinde Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin üyeliğinin garanti olduğu belgelenmiştir. Böylece Avrupa Birliği bu durumu bir nevi tehdit unsuru olarak kullanma eğilimine düşmüştür.[83]

2.2.21 19-20 Haziran 2003 Avrupa Birliği Selanik Zirvesi.

19-20 Haziran tarihlerinde yapılan Avrupa Birliği Konseyi Selanik Zirvesi'nde, Avrupa'nın Geleceği Kurultayı, Hükümetler arası Konferans, Göç, Sınırlar ve Sığınma Hakkı, Genişleme, Kıbrıs Sorunu, Batı Balkanlar ve Geniş Avrupa-Yeni Komşuluk Stratejisi-Lizbon Stratejisi, Dış İlişkiler ve Savunma Politikası konuları ele alınmıştır.

19-20 Haziran tarihli Avrupa Birliği Konseyi Selanik Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya gözlemci sıfatıyla 1 Ekim 2003'te çalışmalarına başlaması beklenen Hükümetler Arası Konferansa davet edilmiştir. Hükümetler Arası Konferans, Avrupa'nın Geleceği Kurultayı'nın hazırladığı taslak metin temelinde bir Avrupa Birliği Anayasasını müzakere edecektir. Avrupa Birliği Konseyi Sonuç Bildirisinde, "Genişleme" başlığı altında Türkiye ile ilgili aşağıdaki paragraf yer almıştır[84]:

- Avrupa Birliği Konseyi, Türk Hükümeti'nin reform sürecini devam ettirme ve özellikle geriye kalan yasal çalışmaları 2003 sonuna kadar tanımlama kararlılığını memnuniyetle karşılar.

---

[82] Copenhagen European Council 12 and 13 December 2002 Presidency Conclusions, s.5-6, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf.
[83] http://www.stradigma.com/turkce/nisan2003/makale_08.html.

[84] Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency Conclusions, s.11, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/76279.pdf.

- Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerinin başlaması amacıyla Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirme çabalarını destekler.
- İlerlemeler dikkate alındığında bu amaca ulaşmak için yeni çabalarda bulunulması gerekmektedir.
- Türkiye'nin bu hedefe ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, yenilenmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesini onaylamıştır.
- Helsinki kararlarına uygun olarak Türkiye'nin bu önceliklere uyumu AB üyeliği yolunda ilerlemesine yardımcı olacaktır.
- Katılım Ortaklığı Belgesi, özellikle Avrupa Birliği Konseyi'nin Aralık 2004'te alacağı karar dikkate alındığında, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin temel direğidir.

Sonuç Bildirisinde Kıbrıs ile ilgili şu görüşlere yer verilmiştir:

- Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliği iki toplum arasındaki sorunun çözümü için gerekli koşulları oluşturmaktadır.
- Avrupa Birliği, BM Genel Sekreteri'nin çabalarını, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına uygun olarak desteklemektedir.
- Yakın zamanda Türk ve Rum Kıbrıslılar arasındaki temas ve iletişimi engelleyen kısıtlamaların yumuşaması olumludur ve iki toplumun birleşmiş ve Avrupa Birliği üyesi bir adada beraber yaşayabileceklerinin kanıtıdır. Bununla birlikte Avrupa Birliği bu sorunun genel çözümü için yeterli olmadığı görüşündedir.
- Bu nedenle Avrupa Birliği Konseyi özellikle Türkiye ve Kıbrıs Türk yetkililer başta olmak üzere tüm tarafları BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde müzakerelere yeniden başlamaya davet etmektedir.
- Avrupa Birliği, BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararlarına uygun olarak, Kıbrıs sorununa adil sürekli ve işlevsel bir çözüm bulmak için çalışmaya devam edecektir.
- Avrupa Birliği, kuruluş ilkelerine uygun olarak çözüm koşullarını oluşturma istekliliğini hatırlatır.
- Bu bağlamda, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Komisyonu'nun, Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde hızlı bir çözüm için yardım teklifini memnuniyetle karşılamaktadır.

- Bu yönde Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği Komisyonu'nun, Kıbrıs'ın Kuzey kesiminin ekonomik kalkınmasını destekleyen girişimini kutlamaktadır.
- Avrupa Birliği Konseyi bu girişimlerin, Kıbrıs hükümetine danışarak ve Kopenhag Zirvesinin sonuçlarına uygun bir şekilde uygulanmasını beklemektedir.[85]

2.2.22 12-13 Aralık 2003 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi.

Avrupa Konseyi'nin 12-13 Aralık 2003 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirdiği toplantıda şu konu başlıkları ele alınmıştır.

- Ekonomik Büyüme
- Özgürlük, Güvenlik ve Adalet
- Genişleme
- Dış İlişkiler
- Avrupa Birliği Anayasası

Genişleme konusuna ilişkin olarak, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe tam üye olacakları belirtilmiştir. Bu bağlamda, yeni üye olacak ülkeler, üyelik hedefi doğrultusunda nihai hazırlıklarını tamamlamaya davet edilmiştir.

Bulgaristan ve Romanya'nın da son bir yılda üyelik hazırlıkları yönünden büyük ilerleme kaydettiği ve bunun da katılım müzakerelerinde kaydedilen ilerlemeye yansıdığı ifade edilmiş ve söz konusu ülkeleri Ocak 2007'de tam üye olarak kabul etmenin 25 üyeli Avrupa Birliğinin temel önceliği olduğu hususu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Romanya ve Bulgaristan'a üyelik kriterlerini karşılama hususundaki hazırlıklarına devam etmeleri gerekliliği hatırlatılmıştır.

[85] http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=755&id=44.

Türkiye ve Kıbrıs'a ilişkin olarak ise aşağıdaki hususlara yer verilmiştir[86]:

- Avrupa Konseyi, Türk hükümetinin Avrupa Birliğinin uyum kapsamında gerçekleştirdiği reformları hızlandırma hususunda göstermiş olduğu ciddi ve kararlı çabalarını memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir.
- Türkiye tarafından gerçekleştirilen reformların etkin uygulanması yönünde en önemli adımları teşkil eden Anayasa uyum paketleri ve Kopenhag siyasi kriterleri ile gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesindeki bir çok önceliğin karşılanmış olmasının Türkiye'yi Avrupa Birliğine daha da fazla yaklaştırdığı vurgulanmıştır.
- Ayrıca, Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılama hususunda ciddi ilerleme kaydettiğini belirtmiştir. Bununla beraber, özellikle yargının bağımsızlığı ve işleyişinin güçlendirilmesi, örgütlenme, ifade ve din özgürlüğü gibi temel özgürlüklere ilişkin genel çerçevenin iyileştirilmesi, asker-sivil ilişkilerinin Avrupa Birliği uygulamaları ile daha da uyumlaştırılması, Güneydoğu Anadolu'daki durumun ve kültürel hakların iyileştirilmesi konusunda daha fazla çaba gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.
- Türkiye'nin ayrıca makro-ekonomik dengesizliklerinin ve yapısal eksikliklerinin de üstesinden gelmesi gereği vurgulanmıştır.

Diğer taraftan, Kıbrıs sorununa çözüm sağlanmasının Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik hedefinin gerçekleştirilmesine büyük ölçüde yardımcı olacağı ifade edilmiştir.

- Aralık 2004'te alınacak karar çerçevesinde, Avrupa Konseyi, Türkiye'yi katılım müzakerelerinin başlanmasına yönelik olarak gösterdiği çalışmaları daha da ileri götürmesi konusunda teşvik etmekte ve Türkiye'ye yönelik uygulamakta olduğu katılım öncesi stratejisine devam etme konusundaki taahhüdünü vurgulamaktadır.

---

[86] Brusells European Council 12 and 13 December 2003 Presidency Conclusions, s.11-12. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/78364.pdf.

- Avrupa Konseyi, birleşik bir Kıbrıs'ın 1 Mayıs 2004'te Avrupa Birliği üyesi olması yönündeki tercihini tekrar ifade etmektedir. Avrupa Konseyi, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak 1 Mayıs 2004'e kadar BM kararları çerçevesinde uygun bir çözüme ulaşılabileceğini belirtmekte ve BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde müzakerelere yeniden başlanması konusunda bütün taraflara özellikle de Türkiye ve KKTC'ye çağrıda bulunmaktadır. Konuya ilişkin olarak, Avrupa Birliğinin kuruluş prensiplerine uygun bir çözüme ulaşılması yönündeki istekliliğini de vurgulamaktadır. Soruna ilişkin olarak bir çözüm bulunması durumunda, Birliğin adanın kuzeyinin gelişmesi konusunda mali yardım sağlamaya hazır olduğu vurgulanmaktadır.

2.2.23 17-18 Haziran 2004 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi.

Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de icra edilmiştir.

Anılan Zirve sonrasında yayınlanan Sonuç Bildirisi; Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanları, Terorizme Karşı Mücadele, Genişleme, Finansal Bakış Açısı, Ekonomik Sorunlar, İstihdam ve Çevre Konuları, Dış İlişkiler (ODGP/AGSP), Yeni Ortak İnisiyatifleri Tesis Etmek başlıkları altında düzenlenmiştir.

Genişleme kapsamında Türkiye ile ilgili olarak[87];

- Avrupa Konseyi tarafından, Mayıs ayında yapılan Anayasa değişiklikleri dahil olmak üzere, Türkiye'nin reform sürecinde bugüne kadar gösterdiği ilerlemeler takdirle karşılanmakta,
- Türk hükümetinin Kopenhag kriterlerini karşılama yolundaki kararlı çabalarından duyduğu memnuniyet dile getirilerek, geri kalan yasama çalışmalarının tamamlanmasının ve ülke çapında kamu yönetiminin tüm düzeylerinde reformların tamamen ve zamanında kararlı bir şekilde uygulanmasının hızlandırılmasının önemine dikkat çekilmekte,

[87] Brusells European Council 17 and 18 June 2004 Presidency Conclusions, s.6-7. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/81742.pdf.

- Katılım öncesi stratejisinin uygulanması ve gerekli hazırlıklar (özellikle yargının çalışması ve bağımsızlığının güçlendirilmesi, temel özgürlüklerin uygulanması, kültürel haklar, sivil-asker ilişkilerinin Avrupa normlarına uyumlu hale getirilmesi ve ülkenin güneydoğusundaki durum) için Türkiye'ye yardım etmeye devam edileceği belirtilmekte,
- Avrupa Birliğinin, Aralık 2004 tarihinde Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Komisyonu İlerleme Raporu ve Tavsiye Kararına dayanarak, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verildiği takdirde, Türkiye ile üyelik müzakerelerine geciktirmeden başlayacağı sözü tekrar teyit edilmekte,
- Avrupa Birliği, Türk hükümetinin yapısal reformları tam anlamıyla uygulayarak, makro ekonomik ve mali istikrarı koruma konusunda kararlı tutumunu sürdürmesini desteklemekte,
- Avrupa Konseyi, Türkiye'yi 25 üye ülke ve Avrupa Topluluğu'nu temsil eden Avrupa Birliği Komisyonu ile Ankara Antlaşması'nın yeni üye ülkelerin katılımını hesaba katacak şekilde uyumlandırılması için müzakereleri sonuçlandırmaya davet etmekte,
- Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çabalarına,Türkiye'nin olumlu katkılarından dolayı Avrupa Birliği Konseyinin duyduğu memnuniyet dile getirilmektedir.

Söz konusu Bildirgenin, genişleme başlığı içerisinde Bulgaristan ve Romanya ile ilgili bölümünde; Avrupa Birliğinin genel hedefinin, söz konusu ülkeleri, hazır olduğu takdirde Haziran 2007 tarihinde Avrupa Birliği üyesi ülkeler olarak görmek olduğu belirtilmektedir.[88]

Sonuç Bildirisinin Türkiye bölümünde olumlu ilerlemelerin takdirle karşılandığı belirtilmesine rağmen, Türkiye, GKRY ile Gümrük Birliği Antlaşması yapmaya zorlanarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Türkiye tarafından fiilen tanınmasına çalışıldığı değerlendirilmektedir.

[88] Brusells European Council 17 and 18 June 2004 Presidency Conclusions, s.6. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/81742.pdf.

Ayrıca, katılım öncesi stratejisinin uygulanması ve gerekli hazırlıklar başlığı altında belirtilen konular, Avrupa Birliği Komisyonunun 2003 yılı Türkiye İlerleme Raporunda ve Avrupa Birliğinin Aralık 2003 Zirve Bildirisinde de aynı sırayla belirtilmiş, müteakiben anılan Zirvede de tekrar vurgulanmıştır.

2.2.24 16-17 Aralık 2004 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de icra edilen Avrupa Birliği Zirvesi sonrasında yayınlanan Sonuç Bildirgesi; "Genişleme", "Terorizm", "2007-2013 Mali Çerçeve: Prensip ve Ana Hatlar", "Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanları: 2005-2012 Avrupa Birliği Uyuşturucu Stratejisi (EU Drugs Strategy), "Dış Olaylar", "Diğer Sorunlar" başlıkları altında düzenlenmiştir.

Sonuç Bildirgesinin "Genişleme" başlığı altındaki Türkiye bölümünde özetle şu şekildedir[89];

Avrupa Konseyi, Türkiye hakkında Helsinki'de verdiği, "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterlere göre Avrupa Birliğine katılmayı amaçlayan bir aday ülkedir ve buna bağlı olarak, eğer Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiğine, Komisyonun tavsiyesi ve raporu temelinde 2004 Aralık Zirvesinde karar verirse, Türkiye ile müzakerelere gecikmeksizin başlayacaktır." şeklindeki kararına atıfta bulunmaktadır.

- Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş çaplı reform sürecindeki kararlı ilerlemesini memnuniyetle karşılamış ve Türkiye bu süreci sürdüreceğine ilişkin güvenini ifade etmiştir.
- Siyasi reform sürecinin ve onun özellikle de temel özgürlükler ve insan haklarına tam saygı hususlarında tam, etkin ve kapsamlı uygulamasının geri dönülmezliğini sağlamak için bu süreç Komisyon tarafından yakından izlenmeye devam edilecektir. Komisyon, 2004 yılında yayınlanan rapor ve tavsiye kararında belirlenen işkence ve kötü muameleye sıfır tolerans politikasının uygulanması da dahil olmak üzere, tüm endişe verici konular

[89] Brusells European Council 16 and 17 December 2004 Presidency Conclusions, s.4-6.

hakkında Konseye düzenli olarak rapor vermeye davet edilir. Avrupa Birliği, reform süreci için öncelikleri ortaya koyan bir Katılım Ortaklığı Belgesini esas alarak siyasi reform sürecini yakından izlemeyi sürdürecektir.

- Tartışmaların en çok yoğunlaştığı on dokuzuncu paragrafta Avrupa Konseyi; "Türkiye'nin, on yeni üyenin katılımını dikkate alarak Ankara Antlaşmasının uyarlanmasına ilişkin protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşılandığını" ifade etmektedir. Bunun ışığında Türkiye'nin "Türk hükümeti, katılım müzakerelerinin fiili başlangıcından önce, bir mutabakata varıldıktan ve Avrupa Birliğinin mevcut üyeliğinin ışığında gerekli olan değişiklikleri tamamlamayı müteakip Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin protokolü imzalamayı teyit eder" deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır.

- Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine yönelik açık (unequivocal) taahhütlere olan ihtiyacı vurgularken, Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerindeki gelişmeleri ve BM sözleşmesinin "sorunların barışçıl çözümü prensibi" doğrultusunda sınır sorunlarının çözümü için ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşılamaktadır.

- Avrupa Konseyi, başta Helsinki'dekiler olmak üzere bu konuda daha önceden alınmış kararlara bağlı olarak önemli ihtilaflara ilişkin durumu yeniden gözden geçirmiştir ve bu maksatla gerçekleştirilen istikşafi temasları memnuniyetle karşılamaktadır. Buna bağlı olarak katılım sürecini olumsuz etkileyecek çözülmemiş ihtilafların, çözümü için gerektiğinde Uluslar Arası Adalet Divanına götürülmesi görüşünü teyit etmektedir.

- Avrupa Parlamentosunun 15 Aralık 2004 tarihinde onayladığı kararını not etmektedir.

- Bildirgenin 22nci paragrafında; "Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından belirlenen altı yasanın kabul edilmesini memnuniyetle karşılamıştır. Avrupa Konseyi, yukarıda belirtilenler ile Komisyon Raporu ve tavsiyesi ışığında, Türkiye'nin bu altı yasanın yürürlüğe girmesi kaydı ile Katılım Müzakerelerinin başlatılması için gerekli Kopenhag Siyasi kriterlerini yeterli oranda karşıladığına karar vermiştir. Avrupa Konseyi, Komisyonu, yirmi üçüncü paragrafta belirlenen esaslara göre Türkiye ile müzakereler için bir

Müzakere Çerçevesi teklifi sunmaya davet etmektedir. Konseyden, katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlayacağı düşüncesi ile müzakere çerçevesini onaylamasını rica etmiştir " ibaresi kullanılmıştır.

Söz konusu Bildirgenin "Müzakerelerin Çerçevesi" bölümünde aşağıdaki hususlar bulunmaktadır; [90]

- Avrupa Konseyi, her bir aday ülke ile katılım müzakerelerinin bir müzakere çerçevesi esasına göre yapılacağını kabul etmiştir. Beşinci genişleme süreci ve müktesebatın (acquis) gelişimindeki tecrübeleri dikkate alarak ve Komisyonun bir teklifi ile, Konsey tarafından oluşturulacak her bir çerçeve, her bir aday ülkenin kendi değerleri (merits) ve özel durumları ile karakteristiklerine göre aşağıdaki unsurları içerecektir.
- Önceki müzakerelerde olduğu gibi, bir tarafta tüm üye devletlerin, diğer tarafta ilgili aday ülkenin katılımı ile gerçekleştirilecek ve kararlar için oy birliğinin gerekeceği bir Hükümetler Arası Konferansta yürütülecek müzakere maddeleri, her birisi özel bir alanı kapsayan bölümlere ayrılacaktır.
- Konsey, Komisyonun bir teklifi üzerine, oy birliği ile hareket ederek her bir bölümün geçici olarak kapatılması ve uygun olduğunda açılması için kıstasları (benchmarks) belirleyecektir (lay down). Bölümün konusuna bağlı olarak bu kıstaslar, Avrupa Birliği ile antlaşmalara dayanan ilişkilerden kaynaklanan zorunluluklar olduğu kadar, müktesebatın (acquis) yasal düzenlemeler ve tatminkar bir uygulama kaydını da referans alacaktır.
- Uzun geçiş dönemleri, istisnalar (derogations), özel düzenlemeler veya daimi koruma tedbirleri göz önünde bulundurulabilir. Bu hükümler, koruma tedbirlerine temel oluşturmak için sürekli olarak uygulanabilir olacaklardır. Bu hususlar, gerektiğinde Komisyon tarafından her bir çerçeve için verilecek tekliflerde, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar veya tarım alanları konularında yer alacaktır. Ayrıca, kişilerin serbest dolaşımının ileriki

[90] Brusells European Council 16 and 17 December 2004 Presidency Conclusions, s.6. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf.

düzenlemelerine ilişkin karar verme süreci, üye devletlerin her birinin azami rol oynamasına imkan sağlamalıdır. Geçiş düzenlemeleri ya da kısıtlamalar, rekabet ya da dahili pazar sisteminin çalışması üzerindeki etkilerine göre gözden geçirilmelidir.

- Bir aday ülkenin katılımının mali yönleri, uygulanabilir bir "Mali Çerçeve" kapsamında hesaba alınmalıdır (must be allowed). Bu nedenle, katılımları, mali reformlar gerektiren önemli mali sonuçlar doğurabilecek aday ülkeler ile açılacak katılım müzakereleri, ancak 2014 sonrası periyotta "Mali Çerçevenin" oluşturulmasından sonra sonuçlanabilecektir.
- Müzakerelerin ortak (shared) hedefi katılımdır. Bu müzakereler, sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu (open ended) bir süreçtir. Tüm Kopenhag Kriterleri dikkate alındığında, eğer aday ülke, üyeliğin bütün yükümlülüklerini tamamı ile yerine getirebilecek (assume) bir pozisyonda değil ise, ilgili aday ülkenin Avrupa yapıları içerisine mümkün olan en kuvvetli bağ aracılığı ile tam olarak çapa atması (anchored) garanti edilmelidir.
- Aday bir ülkenin, Birliğin üzerinde kurulu olduğu, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerini ciddi ve ısrarla ihlal etmesi durumunda, Komisyon, kendi girişimi ile ya da üye ülkelerin üçte birinin talebiyle, müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edecek, daha sonra tekrar başlamasına yönelik şartları ortaya koyacaktır. AB Konseyi, bu konuda aday ülkenin görüşlerini aldıktan sonra müzakerelerin kesilmesine ve tekrar başlama şartlarına nitelikli çoğunlukla karar verecektir. Üye ülkeler, hükümetler arası konferansta, "hükümetler arası konferansta genel oy birliği şartı" prensibinin dışında olmasına rağmen ön yargısız olarak (without prejudice to the general requirement for unanimity in the IGC.) Konseyin kararına göre hareket edecektir. Avrupa Parlamentosu bilgilendirilecektir.
- Katılım müzakerelerine paralel olarak, Birlik her aday ülkeyle yoğun siyasi ve kültürel diyalog gerçekleştirecektir.

Ayrıca, genişleme başlığı altında Avrupa Konseyi;

- Avrupa Komisyonu tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde hazırlanan raporu ve Avrupa Parlamentosu'nun Bulgaristan, Romanya ve Türkiye İlerleme Raporunu, Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın Strateji Belgesini, Türkiye ile ilgili önerileri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik perspektifinden ortaya çıkan sorunlara ilişkin belgeyi memnuniyetle karşılamakta,
- On yeni ülkenin Avrupa Birliğine başarılı bir şekilde katılmasından sonra, sürecin devamı için kararlılığını, Avrupa'nın birliğine, güvenliğine, istikrarına ve refahına katkıda bulunacak aday ülkeler ile angaje olduğunu ifade etmekte,
- Ayrıca, Avrupa entegrasyonu gayretleri sürdürülürken, Birlik'in yeni üyeler hazmetme (absorb) yeteneğinin, hem Birliğin hem de aday ülkelerin genel çıkarları doğrultusunda önemli bir husus olduğuna atıfta bulunmaktadır.

Söz konusu Zirve kararlarında; Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesi ile komşular ile sınır sorunlarının çözümünün sadece ilgili AB ülkeleri ile müzakere edilmesi (Ermenistan konusu gündem dışı kalmıştır) hususları nispeten olumlu olarak nitelendirilmektedir.

Söz konusu Zirve kararlarında olumsuz hususlar olarak müzakerelere fiili başlangıç için kamuoyunda yanlış olarak yansıtılan "Koşulsuz Müzakere Tarihi alındı" görüşünün aksine,

- Türkiye'nin katılım müzakerelerinin fiili başlangıcından önce, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin protokolü imzalaması,
- Türkiye'de altı yasanın (Dernekler Kanunu, Yeni Ceza Kanunu, İstinaf Mahkemeleri Kanunu, Adli Kolluk Kanunu, Ceza Usul Kanunu, Ceza İnfaz Kanunu" yürürlüğe girmesi hususlarının müzakereler için ön koşul olarak önümüze sürülmesi,
- Hırvatistan ile yapılacak olan müzakereler için hazırlanacak olan katılım çerçevesi için usuller belli olmamasına rağmen, aynı durumda bulunan Türkiye için hazırlanacak Müzakere Çerçevesi için "Ucu açık, daimi kısıtlamalar, müzakerelerin askıya alınması" gibi önceden belirlenmiş olumsuz hususların yer aldığı metnin yirmi üçüncü paragrafına atıfta bulunulması,

- Avrupa Konseyi'nin, Avrupa Komisyonunun hazırlamış olduğu raporlara atıfta bulunması ile 15 Aralık 2004 tarihli Avrupa Parlamentosu kararlarını not ettiğinin belirtilerek, bu kurumlar tarafından kabul edilen olumsuz hususların müzakere sürecinde karşımıza çıkarılabilecek olması,
- Müzakerelerin amacının tam üyelik değil, katılım olarak nitelendirilmesi, (The shared objective of the negotiations is accession) ve bunu takip eden maddede müzakerelerin olumlu sonuçlanmaması halinde, aday ülkenin sıkı bağlarla Avrupa yapıları içerisinde tutulması ifadesinin yer alması ("İmtiyazlı Ortaklık" sonucunu doğurabilir),
- Birliğin yeni üyeler hazmetme (absorb) yeteneğinin, hem Birlik'in, hem de aday ülkelerin genel çıkarları doğrultusunda önemli bir husus olduğuna atıfta bulunulması ve müzakere sonucunda referandum uygulayacağını açıklayan ülke sayısının giderek artması (Fransa ve Avusturya) Zirve kararının olumsuzluğunu ispatlamaktadır.

Müzakere Çerçevesi unsurları arasında yer alan "Kişilerin serbest dolaşımının ileriki düzenlemelerine ilişkin karar verme süreci, üye devletlerin her birinin azami rol oynamasına imkan sağlamalıdır. Geçiş düzenlemeleri ya da kısıtlamalar, rekabet ya da dahili pazar sisteminin çalışması üzerindeki etkilerine göre gözden geçirilmelidir." ifadesinden;

- Kısıtlamaların belirli bir süre ile sınırlandırılacağını,
- Belirlenen sürelerin sonunda, ülkelerin münferiden de kendi yapıları gereği kısıtlamaları sürdürebilecekleri değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Zirve kararlarının genel yapısı göz önüne alındığında;

- Komisyonun ve Avrupa Parlamentosunun hazırladığı raporlardaki olumsuz hususların ayrıntılı biçimde yer almamasının kamuoyunu yanıltabileceği kıymetlendirilmektedir.
- Müzakere tarihinin şartlı verildiği (GKRY'ni tanıma) kıymetlendirilmektedir.

- Zirve karaları içerdiği hususlar itibari ile (Deregasyonlar,açık uçlu, askıya alma, müzakerelerin başarısızlığı halinde ilişkilerin devamı gibi hususlar) tam üyelik perspektifi vermemektedir.
- Müzakere sürecinde önümüze getirilecek diğer hususların (Diğer raporlara ve Parlamento kararına atıf yapılması) önemli problemler yaratmıştır. Türkiye için hazırlanan Müzakere Çerçeve Belgesinde, anılan olumsuz hususlar aynı şekilde korunarak yer almıştır. Ayrıca, Müzakere Çerçeve Belgesinde Parlamento kararlarına atıfta bulunularak, anılan kararların AB Müktesebatı sayıldığı belirtilmiş ve Türkiye'nin söz konusu kararları AB müktesebatı olarak kabul etmesi istenmiştir. Böylece, Türkiye bir çok olumsuz kararlar içeren ve AB Konseyi'nin de 17 Aralık 2004 AB zirvesinde not ettiği Parlamento kararının gereklerini yerine getirmek zorunda kalacaktır.

2.2.25 16-17 Haziran 2005 Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi.

Avrupa Birliği Konseyi Brüksel Zirvesi 16 - 17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği Konseyi zirvesinde görüşülen konular ve alınan bazı kararlar aşağıda sunulmuştur.

Genişleme:

Avrupa Birliği Konseyi 25 Nisan 2005 tarihinde Lüksemburg Dönem Başkanlığı ile Bulgaristan ve Romanya arasında Katılım Antlaşması imzalanmasından duyduğu memnunluğu ifade etmiştir. Konsey ayrıca 17-18 Haziran 2004 ve 16-17 Aralık 2004 tarihli Konsey zirvelerinde genişleme ile ilgili alınan kararları hatırlatmakta ve bu kararların tam olarak uygulamaya konulması gerektiğini bildirmektedir.

Avrupa Birliği Anayasası:

Avrupa Birliği Anayasası genişlemiş bir Avrupa Birliğinin daha demokratik, daha saydam ve daha etkin bir şekilde işlemesi için oluşturulmuştur. Bu noktada

Avrupa Birliği vatandaşlarının sorduğu sorulara en iyi şekilde cevap vermektedir. Anayasanın yeniden görüşülmesi ve üzerinde değişiklik yapılması mümkün değildir. Üye ülkelerde vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının, sosyal ortakların, ulusal parlamentoların ve siyasi partilerin katılımıyla bir tartışma ve fikir alışverişi süreci başlatılacaktır. Bu sürecin sonuçları 2006 yılının ortasında Avusturya Dönem Başkanlığı'nda değerlendirilecektir. Avrupa Birliği Anayasasının onay sürecinin sonuca ulaştırılması için daha önce belirlenen 1 Kasım 2006 tarihi, 1 Kasım 2007 senesi ortasına ertelenmiştir.

Mali Perspektif:

Konu üzerinde görüş birliğine ulaşılamamıştır. 1 Temmuz tarihinde Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı'nı devralacak olan İngiltere'nin konuyla ilgili tartışmaları sürdürmesi ve tartışmaları bir sonuca ulaştırması beklenmektedir.[91]

Söz konusu Zirvede, daha çok mali perspektif başlığı tartışılmış, Türkiye konusunda ise 17-18 Haziran 2004 ve 16-17 Aralık 2004 tarihli Konsey zirvelerinde alınan kararlara atıfta bulunularak konu tartışılmak istenmemiştir.

2.3. AT/AB İLERLEME RAPORLARI

2.3.1 1998 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu.

Haziran 1998 tarihinde Cardiff'te yapılan Avrupa Birliği Zirvesinde, Komisyonun Türkiye hakkında Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Antlaşmasının yirmi sekizinci maddesi ile Lüksemburg Zirvesi sonuçlarına dayanan bir rapor sunması kabul edilmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'ye ilişkin ilk İlerleme Raporunu, diğer aday ülkelerin İlerleme Raporu ile birlikte Aralık 1998 Avrupa Birliği Viyana Zirvesi için hazırlamıştır.[92]

---

[91] Brusells European Council 16 and 17 June 2005 Presidency Conclusions s.1. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/85349.pdf .

[92] Karluk Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s.886.

1998 İlerleme Raporunun girişi kısmında, Haziran 1993'te yapılan Kopenhag Avrupa Birliği Konseyinin, katılım için bir dizi "politik" kriter üzerinde mutabık kaldığı belirtilmiş, anılan kriterler anlatılmıştır.

Ayrıca, Komisyonun, Cardiff Avrupa Birliği Konseyi Zirvesinde alınan karar gereğince, talep edilen değerlendirmeyi yapmak için çeşitli bilgi kaynaklarını kullandığı, bu bilgi kaynaklarının Türk makamlarının katkısı, uluslararası kuruluşların (özellikle Avrupa Konseyi'nin) değerlendirmeleri, sivil toplum kuruluşlarının raporları ve Avrupa Parlamentosu'nun ve üye devletlerin raporları olduğu belirtilmiştir.

İlerleme Raporunun, kamu otoritelerinin örgütlenişi ve işleyişi ile temel hakların korunmasıyla ilgili mekanizmaların sistematik bir incelemesinden oluştuğu, sadece biçimsel bir anlatım yerine, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün etkin işleyişini değerlendirmeye çalışıldığı vurgulanmıştır.

Bundan sonraki bölümde, Türkiye'deki durum hakkında önceki değerlendirmeler ile Komisyonun Türkiye hakkındaki görüşleri anlatılmıştır.

Daha sonraki bölümde ise, Türkiye'deki son politik gelişmeler ortaya koyulmuştur. Bu kısımda, geçen bir kaç yılda, Türkiye'deki politik durumun nispeten istikrarsız olduğu anlatılarak, siyasi partiler ve hükümet kurma çalışmaları ile ilgili bilgiler verilmiştir. 1999 baharında erken parlamento seçimleri yapılmasının muhtemel olduğu vurgulanmıştır.

İleriki bölümde, demokrasi ve hukukun üstünlüğü başlığı altında, 1982 Anayasasına göre Cumhuriyetin nitelikleri anlatılmış, 1995 yılında, TBMM tarafından Anayasada yapılan bazı değişiklikler, Türkiye'de demokrasinin güçlendirilmesine katkıda bulunan olumlu adımlar olarak nitelemiştir. Ancak, siyasi partilerin işleyişi konusunda ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının seçme hakkı konusunda henüz herhangi bir yasa çıkarılmaması eleştirilmiştir.

Parlamento bölümünde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yasama faaliyetleri ile yasalaşma süreci anlatılmıştır.

Milletvekilleri seçimi hakkındaki yasa, % 10'luk bir ülke barajına tabi olarak nisbi temsil esasına dayanması nedeni ile eleştirilmiştir. 1995'te yapılan son genel seçimde, bu barajın, kullanılan 28 milyon geçerli oydan yaklaşık 4 milyon oyun Mecliste temsil edilmemesine neden olması anlatılmıştır [93]

Yürütme bölümünde, Cumhurbaşkanı ve Hükümetin seçilme esasları ve faaliyetleri anlatılmış, Genelkurmay Başkanı'nın, resmi olarak Savunma Bakanı'na karşı sorumlu olmadığı ve Yüksek Askeri Şura tarafından teklif edilerek Başbakan tarafından atandığı özellikle belirtilmiştir.

1997 yılında, Türk gazetelerinde çıkan bazı haberlere göre, Kuzey Irak'ta Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) üslerine karşı Türk Silahlı Kuvvetlerince yapılan iki operasyonun, Genelkurmay Başkanı tarafından hükümete önceden herhangi bir bildirimde bulunulmaksızın gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Ayrıca, bu kısımda, Türkiye'nin yönetim yapısı ile ilgili bilgiler verilmiş, yolsuzluk, kayırma ve nüfuz kullanma olaylarının çok olduğu vurgulanmış ve yolsuzluğun nedenleri sıralanmıştır.

Yargı sistemi bölümünde, Anayasaya göre Türkiye'deki yargı sistemi anlatılmıştır.

Parlamentonun hâlihazırda, anılan raporda belirtilen ve Mecliste Bekleyen bazı tasarıları kabul etmesi halinde, Türk mevzuatının, Avrupa standartlarına önemli ölçüde yaklaşmış olacağı belirtilmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu başlığında, söz konusu Kurulun nasıl kurulduğu ve yapısı anlatılmıştır. Bu kurumun varlığının, temel bir demokratik yapıya rağmen,

[93] 1998 Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, s.11.

Türk anayasasının, ordunun sivil bir rol oynamasına ve siyasi hayatın her alanına müdahale etmesine imkan verdiğini gösterdiği vurgulanmıştır.

Özetle, Türkiye'de kamu otoritelerinin örgütlenişi, demokratik bir sistemin temel özelliklerinin çoğuna sahip olduğu, otoritelerin, genel olarak, Topluluk müktesebatıyla uyumlu mevzuat hazırlama ve uygulama kabiliyetinde olan ehil bir idareye sahip olduğu anlatılmıştır. Ancak, çeşitli faktörlerin, bu otoritelerin, Avrupa Birliği'nin üye devletlerindeki gibi işlenmesine engel olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda, Milli Güvenlik Kurulu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri eleştirilmiştir.

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması başlığı altında, Türkiye'nin, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi haricinde, insan haklarının korunmasıyla ilgili önemli sözleşmeleri onayladığı vurgulanmıştır. Türkiye'nin, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'ni ve İşkencenin ve Diğer Gayrı İnsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi için Avrupa Sözleşmesi'ni ve 4, 6 ve 7 sayılı Protokoller haricinde, İnsan Haklarının Korunması için Avrupa Sözleşmesi'ni de onayladığı belirtilmiştir. Türkiye'nin, ölüm cezasını mevzuatında tutmaya devam etmekte olduğuna fakat bu cezanın uygulanmadığı belirtilmiştir.

Türkiye'nin, Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşmesini imzalamadığı ve Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nin 1996 yılında aldığı bir karar gereğince, Türkiye'deki insan hakları durumunun, Avrupa Konseyi'nin izleme prosedürü altında olduğu belirtilmiştir.

Medeni ve siyasi haklar bölümünde, ifade özgürlüğünün tam olarak teminat altına alınmadığı ve çok sayıda kısıtlamaya tabi olduğu vurgulanmıştır. Medeni ve siyasi hakların ihlal edilmesi olaylarının çoğunun, şu veya bu şekilde, hükümetin ve ordunun ülkenin güneydoğusundaki sorunlara gösterdikleri tepkiyle bağlantılı olduğu belirtilmiştir.

Türk makamlarının, özellikle 1995 yılında, cesaret verici gibi görünen bir demokratik reform sürecini başlatmış oldukları, fakat Mart 1997'de gözaltı

mevzuatında yapılan önemli değişiklik haricinde, bu sürecin devam ettirilemediği ifade edilmiştir. Türkiye'de, kaygı verici belirli sorunlardan ayrıntılı olara örnekler verilerek bahsedilmiştir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bölümünde, polis ve askeri personel hariç, işçilerin serbestçe örgütlenmek ve sendika kurmak hakkına sahip olduğu anlatılmıştır. 1995 tarihli anayasa değişikliği ve sendikalar yasasında 1997 yılında yapılan bir değişiklik ile sendikaların siyasi faaliyetlerde bulunmasına engel olan kısıtlamaların kaldırıldığı anlatılmıştır. Devlet memurlarının da, sendika kurma hakkını kazandıkları, fakat grev veya toplu pazarlık hakkını elde edemedikleri belirtilmiştir.

1991 yılında, Türkçeden başka dillerdeki yayınlarla ilgili yasanın kaldırılması, Kürtçe dahil yabancı dillerde yayın yapılabilmesinin mümkün kılındığı anlatılmıştır. Kürtçenin, kültürel faaliyetler çerçevesinde artık yasak olmadığı, fakat "siyasi iletişim" veya eğitim alanlarında kullanılamadığı ve Kürt dillerinden herhangi birinde radyo ve televizyon yayıncılığının yasak olduğu vurgulanmıştır.

Din özgürlüğü konusunda, devlet ilkokullarında dinsel eğitimin (Sünni) zorunlu olduğu anlatılmıştır. Gayrı Müslim vatandaşlar ile ilgili bürokratik kısıtlamadan bahsedilmiştir. Süryani Ortodoksların, bir dinsel azınlık olarak tanınmamakta olduğu ve dinsel eğitimlerinin icrasında baskılara tabi olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'nin Alevi Müslümanlarının en az 12 milyon kişi olarak tahmin edildiği belirtilmiştir. Sünni din adamlarının aksine, hükümetten maaş alan Alevi din adamlarının olmadığı açıklanmıştır.

Türk toplumunda laiklik ilkesinin korunmasında ordunun, bu ilkeye karşı oldukları düşünülen bazı İslami akımlara karşı aktif bir rol oynadığı ve Milli Güvenlik Kurulu çerçevesinde ordunun, hükümete bazı uyarılarda bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca, ordunun, laiklik ile bağdaşmayan faaliyetlere karıştıkları kabul edilen kişileri kendi saflarından düzenli olarak ihraç ettiğine dikkat çekilmiştir.

Rapora göre, son zamanlarda Türkiye ekonomik ve sosyal hakların yasal çerçevesini iyileştirmeye çalışmış olmakla beraber, sendikalar ile ilgili olanlar başta olmak üzere bu haklar hala bir takım kısıtlamalara tabidir ve hakların pratikte kullanımı, Avrupa Birliği ülkelerinde geçerli olan standartlar düzeyinde değildir. Raporda, kültürel haklar arasında, din özgürlüğü, resmen tanınan dinsel azınlıklara (Lozan Antlaşması) ve engellerle karşı karşıya olan diğer dinsel azınlıklara farklı muamele edilmesi yüzünden sınırlı kaldığı değerlendirmesi yapılmıştır.

Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması bölümünde, Türkiye'nin nüfusunun 62 milyondan fazla olduğu ve bu rakamın içinde, bilgi kaynağına bağlı olarak 8 ve 15 milyon arasında olduğu tahmin edilen Kürt kökenli bir nüfusun dahil olduğu vurgulanmıştır. Lozan Antlaşması'na göre Türk devletinin resmen üç azınlığı tanıdığı, bunların, Ermeniler (50.000), Museviler (25.000) ve Rumlar (5.000).olduğu anlatılmıştır. Bu azınlıkların, kendi kiliselerini, okullarını ve hastanelerini serbestçe yönettikleri ve resmen tanınan bu üç azınlığın mensuplarının yetkili makamlara kayıt yaptırmakla yükümlü olduğu anlatılmıştır. Bu azınlıkların üyelerinin kimlik kartlarında, onların mensubiyetlerinin belirtildiği ve İçişleri Bakanlığında azınlıklar ile ilgilenen bir daire olduğu belirtilmiştir.

Raporda, Kürt kökenli vatandaşların politik ve ekonomik hayata katılmaları önünde hukuki engeller olmadığı, fakat açıkça veya politik olarak etnik kimliklerini öne süren Kürtlerin, taciz edilme veya takibata uğrama riskine girdiği vurgulanmaktadır. Kürt nüfusun çoğunluğunun, ülkenin güneydoğusunda yaşadığı ve bu bölgede on yıldan daha uzun bir süredir Türk hükümetinin, Türkiye'nin güneydoğusunda bağımsız bir Kürdistan devleti kurma amacını güden ve terörist yöntemler kullanan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile silahlı çatışma içinde olduğu belirtilmiştir. Bu durumun doğrudan bir sonucu olarak, Türk güvenlik güçleri tarafından işlenen insan hakları ihlalleriyle birlikte, köylerin geniş ölçekte zorla boşaltıldığını ve tahrip edildiğini gösteren kanıtlar olduğu vurgulanmıştır.

Rapora göre, Türkiye'de, Lozan Antlaşması çerçevesinde resmen tanınan azınlıklara ve bu antlaşmanın kapsamı dışında kalan azınlıklara yapılan muamele

açısından hukuki ve fiili bir farklılık vardır. Türk makamları, bir Kürt azınlığın varlığını tanımamakta, onları Kürt kökenli Türkler olarak telakki etmektedir. Kürtlerin, Türkiye'nin her yerinde bulunduğu, fakat esas olarak güneydoğuda yoğunlaştığı, ekonomik ve sosyal bakımdan dezavantajlı bir konumda oldukları ve OHAL'in yürürlükte olduğu illerde, devam eden terörist eylemlerin tüm sonuçlarını ve medeni ve siyasi hakların normal kullanımı üzerinde OHAL'den kaynaklanan kısıtlamaları yaşadıkları belirtilmiştir. Bu bağlamda, rapora göre, Türkiye, güneydoğu sorununa siyasi ve gayrı askeri bir çözüm bulmalıdır. Bugüne kadar görülen esas itibariyle askeri yaklaşım, insani ve mali açıdan maliyetlidir ve bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmesine engel olmuştur. Ayrıca, bu yaklaşım Türkiye'nin uluslar arası imajına da zarar vermiştir. Rapora göre, bir sivil çözüm kapsamında, Kürt kültürel kimliğinin belirli biçimleri tanınabilir ve ayrılıkçılığı veya terörizmi savunmaması şartıyla, o kimliğin ifade edilme yollarına daha fazla hoşgörü gösterilebilir.

Kıbrıs Konusunda ise raporda aşağıdaki hususlardan bahsedilmiştir.

Türkiye, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs'ı işgal altında tutmakta ve yaklaşık olarak 35.000 kişilik bir ordu bulundurmaktadır. 1983 yılında, adanın bu kesimi, bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiştir. Türkiye dışında, uluslararası toplum bu devleti tanımamıştır. Muhtelif BM kararları, Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye tarafından işgalini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara aykırı olarak işgal altındaki kesimde bir "bağımsız cumhuriyetin" tek taraflı ilanını kınamış ve mevcut durumun kabul edilemez olduğunu belirtmiştir.

27 Ocak 1997 tarihinde, Denktaş ve Cumhurbaşkanı Demirel, Kuzey Kıbrıs'ın kademeli olarak Türkiye ile bütünleşmesi hakkında bir ortak açıklama yaptılar. Bu açıklama, Avrupa Birliği'nin Kıbrıs ile katılım müzakereleri başlatma kararını "tarihsel bir hata" olarak kınıyordu ve "AB'ye tek taraflı üyelik yolunda Rum Yönetimi tarafından atılan her adımın KKTC ve Türkiye arasındaki bütünleşme sürecini hızlandıracağını" belirtiyordu. Temmuz ayında, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs, ekonomik ve mali bütünleşme, güvenlik, savunma ve dış politika

alanlarında kısmi bütünleşme sağlamak için gerekli tedbirleri oluşturmakla görevli bir Ortaklık Konseyi kuran bir Ortaklık Antlaşması imzaladılar.

Komisyon Türkiye tarafından alınan tedbirlerin, Avrupa Birliği'nin onayladığı ilgili BM kararlarında ifadesini bulan uluslararası hukuk ile bağdaşmadığı görüşündedir. Komisyon, BM Güvenlik Konseyi'nin ve Avrupa Birliği'nin tam desteğiyle BM Genel Sekreteri tarafından yürütülen iyi niyet misyonunun ilgili tüm taraflarca aktif şekilde desteklenmesi gerektiğine inanmaya devam etmektedir.

Komisyon, Kıbrıs Türk toplumunun garantörü olarak Türkiye'nin, esas olarak iki bölgeli ve iki toplumlu bir federasyon kurulmasına dayanan ilgili BM kararlarına uygun biçimde Kıbrıs sorununa adil ve hakça bir çözüm bulunması için özel ilişkisini kullanması gerektiğine inanmaktadır.

Genel değerlendirme bölümünde, politik açıdan, değerlendirmenin, kamu otoritelerinin işleyişinde bazı anormallikler olduğunu, insan hakları ihlallerinin devam ettiğini ve azınlıklara muamele konusunda önemli eksikler bulunduğunu gösterdiği anlatılmıştır. Rapora göre, Ordunun sivil denetiminin olmayışı, kaygı vericidir. Milli Güvenlik Kurulu kanalıyla ordunun politik yaşamda oynadığı büyük rol, bunu yansıtmaktadır. Komisyon, Türk hükümetinin ülkedeki insan hakları ihlallerine karşı mücadele etmede kararlılığını kabul etmektedir, fakat bunun şimdiye kadar pratikte önemli herhangi bir sonucu olmamıştır. Türkiye'nin 1995'te içine girdiği demokratik reform süreci devam etmelidir.

Bu sorunların çözülmesine ek olarak, Türkiye, muhtelif komşu ülkelerle tüm anlaşmazlıkların uluslararası hukuka uygun olarak barışçı yollarla çözümlenmesine yapıcı bir katkıda bulunmalıdır.

2.3.2 1999 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu, ikinci raporunu ise Aralık 1999 Helsinki Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştır.

Son gelişmeler başlığı altında, Türkiye üzerine en son Düzenli Raporun kabulünden bu yana, ikili ilişkilerin büyük bir değişim olmaksızın geliştiği vurgulanmakta ve gelişmeler ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. [94]

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin, terörist başı PKK lideri Abdullah Öcalan'ın tutuklanması ve yargılanmasından ve 29 Haziran 1999'da Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesince ölüm cezasına mahkûm edilmesinden de etkilendiği vurgulanmakta ve süreç özetlenmektedir. Ayrıca, Avrupa Birliğinin ölüm cezasına karşı olduğu vurgulanmaktadır.

Son gelişmeler bölümünde, yine 1998 İlerleme Raporunda olduğu gibi Türkiye'deki politik durum, siyasi partiler ve hükümet kurma çalışmaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Öcalan davası ve Ağustos depreminin, Türkiye'deki iki büyük hadise olduğu vurgulanmıştır. Depremin, afet yardımı düzenlemekte geç kalan Türk makamlarının etkinliği konusunda kamuoyunda tartışmalara yol açtığı ve sivil toplumun Türkiye siyasetindeki varlığının giderek artmakta olduğunu gösterdiği belirtilmiştir.

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü kısmında, siyasi partiler sistemiyle ilgili olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Ağustos 1999'da Siyasi Partiler Kanunu'nda siyasi partilerin kapatılmasını ve üyelerinin siyasi hayata katılmaktan men edilmelerini zorlaştıran bazı değişiklikler yaptığı belirtilmiştir.

Parlamento kısmında, Parlamentonun yapısında değişiklik olmadığı ve

TBMM'nde bir siyasi partinin temsil edilmesi için %10'luk ulusal barajın, kullanılan otuz bir milyon geçerli oydan yaklaşık beş milyonunun temsil edilmemesine neden olduğu vurgulanmıştır.

[94] 1999 Türkiye Düzenli İlerleme Raporu.

Yürütme kısmında, yürütme organında önemli herhangi bir gelişme gözlenmediği açıklanmıştır. Yeni hükümetin, memur alımlarında usulsüzlüğü önlemek için, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)'nin gözetimi altında merkezi bir sınav yoluyla memur alınması için bir sistem kurarak olumlu bir adım attığı vurgulanmıştır.

Yargı kısmında, yargı sistemindeki başlıca yasal değişimin, siyasi suçlarla ilgilenen Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) reformuyla ilgili olduğu belirtilmiştir. DGM'lerden askeri hakimi çıkaran anayasal ve yasal değişikliklerin TBMM tarafından kabul edilerek 22 Haziran 1999'da yürürlüğe girdiği ve bu reformun doğrudan bir sonucu olarak, Öcalan davasına bakan Ankara DGM'de askeri hakim yerine 23 Haziran 1999'da bir sivil hakim getirildiği anlatılmıştır.

Bu mahkemelerde sanıklara tanınan haklar konusunda hala bazı kuşkular olmakla beraber, bu reformun DGM'nin işleyişini açıkça iyileştireceği vurgulanmıştır. Şimdiki hükümetçe ve geçmiş hükümetlerce yapılan ve halen Parlamentoda olan bir dizi teklifin yargı sisteminin işleyişi üzerinde olumlu bir etki yapabileceği belirtilerek, yasa teklifleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır

Son düzenli rapordan bu yana, yolsuzluklara karşı herhangi bir yeni mevzuat çıkarılmış olmadığı vurgulanmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu kısmında, Milli Güvenlik Kurulu kanalıyla askerlerin siyasi yaşamın pek çok alanında önemli bir etki sahibi olmaya devam ettiği ve Milli Güvenlik Kurulunun, siyasi yaşamda büyük bir rol oynamayı sürdürdüğü vurgulanmıştır. Ayrıca, olağanüstü mahkemeler sistemi devam ederken, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde askeri hakimin yerine bir sivil hakim getirilmesi yargının bağımsızlığı açısından kesin bir iyileşmeyi temsil ettiği de olumlu olarak anlatılmıştır.

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması kısmında, Türkiye'de insan haklarının durumunun, Avrupa Konseyi tarafından 1996'da açılmış olan izleme

prosedürleri altında olduğu vurgulanmıştır. Ekim 1998'den bu yana bazı olumlu adımlar atılmış olsa da, Türkiye'de kaygı verici medeni ve siyasi haklar bakımından bazı sorunların hala mevcut olduğu belirtilmiştir.

Rapora göre, yetkili makamların son zamanlardaki olumlu jestlerine rağmen, ifade özgürlüğüyle ilgili durum kaygı verici olmaya devam etmektedir.

Raporda, genel olarak, son rapordan bu yana, Türkiye'de medeni ve siyasi haklar ile ilgili durum önemli ölçüde değişmiş olmadığı anlatılmıştır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile ilgili özel bir gelişme olmadığı belirtilmiştir.

Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması kısmında, kültürel kimlik kapsamında 1998 Düzenli Raporda belirtilenlere atıfta bulunulmuştur

Teslim olan ve örgüt hakkında bilgi veren PKK mensupları başta olmak üzere af imkânı getiren ve altı ay süreyle geçerli olan Pişmanlık Yasası ile PKK lideri Öcalan'ın, Ağustos 1999'da, örgütünün üyelerini, Türk hedeflerine karşı saldırılara son vermeye ve Türk topraklarından çekilmeye çağırmasını olumlu değerlendirmektedir.

Kıbrıs konusunda, 1998 İlerleme Raporundan bu zamana kadar olan süreç ayrıntılı anlatılarak, bir garantör ülke olarak Türkiye'nin, G8'in davetiyle başlatılan BM süreci çerçevesinde iki tarafı bir araya getirmek için güçlü taahhüt göstermesi gerektiği vurgulanmıştır.

1996 yılında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kuzey Kıbrıs'taki emlaklarına erişim imkânından mahrum edilmiş olan bir Kıbrıslı Rum kadının (Bayan Loizidou) davasında Türkiye aleyhine bir karar aldığı ve Temmuz 1998'de aldığı ikinci bir kararla, Mahkemenin davacı lehine parasal tazminat hükmetti ve tazminatı ödemesi için Türkiye'ye Ekim 1998'e kadar süre tanıdığı anlatılmıştır. Türkiye'nin bugüne kadar, söz konusu arazinin Türkiye'de değil KKTC'de bulunduğu gerekçesiyle, mahkemenin kararına uymadığı ve Nisan 1999'da, Avrupa

Konseyi Bakanlar Komitesi Başkanının, Türkiye'nin Mahkeme tarafından belirlenen tazminatı ödemekle yükümlü olduğunu hatırlattığı vurgulanmıştır.

Genel değerlendirmede, son gelişmelerin, Türkiye'de bir demokratik sistemin temel özellikleri mevcut olmakla beraber, ülkenin Kopenhag siyasi kriterlerini hala karşılamadığını teyit ettiği vurgulanmıştır. Rapora göre, İnsan hakları ve azınlıkların korunması konularında ciddi eksikler vardır. İşkence sistematik değildir fakat hala yaygındır ve ifade özgürlüğü yetkili makamlarca devamlı olarak kısıtlanmaktadır. Milli Güvenlik Kurulu, siyasi yaşamda büyük bir rol oynamaya devam etmektedir. Yargının bağımsızlığı konusunda bazı iyileşmeler olmuş ise de, olağanüstü mahkemeler sistemi devam etmektedir. Son aylarda, demokratikleşme yönünde bazı yeni cesaret verici işaretler olmuştur. Hükümet ve Parlamento, siyasi yaşamı, adalet sistemini ve insan haklarının korunmasını düzenleyen bazı önemli yasaların kabul edilmesi için çalışmışlardır. Bu tedbirlerin etkisini değerlendirmek için henüz erkendir fakat bu çabalar sürdürülmeli ve Kürt kökenli olanlar dahil tüm vatandaşları içine almalıdır. Komisyon, bu tedbirlerin olumlu etkisinin, Abdullah Öcalan'a verilen ölüm cezasının infazıyla yok edilmeyeceğini umut etmektedir.

2.3.3. 2000 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu

Avrupa Birliği Komisyonu, üçüncü raporunu ise Aralık 2000 Nice Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştır.

Üyelik kriterleri ana başlığı altındaki siyasal kriterler alt başlığında, Haziran 1993'te Kopenhag AB Konseyi tarafından belirlenen, aday ülkelerce katılım için yerine getirilmesi gereken siyasal kriterlerin, bu ülkelerin "demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların sayılmasını ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarını" sağlamış olmasını öngördüğü 1998 İlerleme Raporunda olduğu gibi tekrar vurgulanmaktadır.

Ayrıca, Türkiye'nin katılım yönünde ilerlemesi üzerine 1999 Düzenli Raporunda, Komisyonun sonuç bölümünde belirtilen hususlar tekrar vurgulanmaktadır.

Son gelişmeler başlığı altında, Türkiye için hazırlanan son "Düzenli Raporun" kabulünden bu yana, ikili ilişkilerin büyük bir değişim olmaksızın geliştiği vurgulanmakta ve gelişmeler ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Demokrasi ve hukukun üstünlüğü bölümünde, 1982 Anayasasının yürürlükte olduğu, ancak, siyasal çevrelerde, Anayasanın çağdaş demokratik standartlara uygun olarak, örneğin ifade özgürlüğü bakımından değiştirilmesi gerektiği yolunda genel fikir birliği olduğu belirtilmiştir. Halen, TBMM bünyesinde bir "Partiler Arası Uyum Komisyonu" ve Anayasa Komisyonunun anayasa değişiklikleri üzerinde çalıştığı da vurgulanmıştır.

Parlamento bölümünde, parlamentonun yapısında değişiklik olmadığı, yetkilerine saygı gösterilmeye devam edildiği ve muhalefetin, parlamentonun faaliyetlerine tam olarak katıldığı belirtilmiştir.

Ayrıca, gerçekleşen Cumhurbaşkanı seçimleri arifesinde, parlamentonun yasama işinden büyük ölçüde uzaklaştığı, bunun bir sonucu olarak, beklenen siyasal reformlar konusunda çok sınırlı parlamento çalışması not edilebildiği vurgulanmıştır.

Yürütme bölümünde, yürütmenin yapısında önemli bir değişikliğin, katılım amacına yönelik olarak Avrupa Birliği konularında içsel koordinasyonun güçlendirilmesi olduğu belirtilmiştir. Bu yılın başlarında, teknik ve ekonomik konularda ilgili Bakanlıklar arasında tam koordinasyon sağlamak için, Dışişleri Bakanı, dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı ve özelleştirmeden sorumlu Devlet Bakanından oluşan bir Avrupa Birliği Ekonomik ve Teknik Koordinasyon Konseyi kurulduğu ve bu görev şimdi Başbakan Yardımcısı Yılmaz'a verildiği anlatılmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileriyle bağlantılı bütün hükümet işlerinin etkin koordinasyonunu sağlamak üzere, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği adında bir yürütme organının Haziran 2000'de parlamento tarafından ihdas edildiği ve Genel Sekreterliğin personel sayısı yaklaşık 70 olacağı belirtilmiştir.

Rapora göre, ordunun üzerinde sivil kontrolü geliştirme ihtiyacı sürmektedir. Avrupa Birliği, NATO ve AGİT standartlarına aykırı olarak, Savunma Bakanı'na karşı sorumlu olmak yerine, Genelkurmay Başkanı hala Başbakana karşı sorumludur. Yüksek öğrenim kurumlarının faaliyetlerini kontrol eden Yüksek Öğretim Kurulu'nun üyeleri arasında, Genelkurmay Başkanı tarafından seçilen bir üyenin olduğu da görülmektedir.

Rapora göre, bölgesel ve yerel yönetim düzeyinde belirgin bir değişiklik olmamıştır. Merkezi yönetimin yerel yönetim üzerindeki kontrolü güçlü olmaya devam etmektedir.

Yargı sistemi bölümünde, geçen bir yıl içinde gerçekleşen olumlu bir gelişmenin, yargıç ve savcıların sayısının (adaylar dahil) 8.300'den 9.947'ye çıkması olduğu anlatılmaktadır. Mart 2000'de işe alınan yeni personel ile, bu sayının 10.347'ye yükselmesi söz konusudur. Adalet Bakanlığı, bu artışın, ekstra personel ihtiyacını karşıladığı görüşündedir.

Bununla beraber, yargı sisteminin etkinliğini arttırmaya yönelik başka spesifik tedbirler yoktur. Yargı sistemi, halihazırda, büyük bir dava yüküyle uğraşmakta zorluk çekmektedir (1 milyondan fazla ceza davası sürmektedir). Ceza davaları çok uzun sürmeye devam etmektedir (on beş yaşından küçük çocuklar tarafından işlenen suçları yargılayan çocuk mahkemelerinde ortalama 655 gün).

Rapora göre, yeni mevzuat bakımından cesaret verici bir gelişme, önceki düzenli rapor zamanında zaten beklenmekte olan, devlet memurlarının ve diğer kamu görevlilerinin yargılanmasıyla ilgili yasanın çıkması olmuştur. Aralık 1999'da kabul edilen bu yeni yasa, özellikle, güvenlik görevlilerinin yargılanmasını kolaylaştırma amacına yöneliktir. Bu yasaya göre, takibat başlatılması, artık yerel idari kurulların onayına tabi değildir. Bu ileriye doğru bir adımdır. Ancak, valilerin ve kaymakamların onayı gerekli olmaya devam etmektedir. Bu açıdan ilave iyileştirilmelere ihtiyaç vardır.

Geçen yılın düzenli raporunda da belirtilmiş olan, Ceza Kanunu tasarısı ve Ceza Usul Kanunu'nu değiştiren yasa tasarısı ile ilgili olarak, bu önemli yasalar henüz kabul edilmemiştir. Bir adli polis kurulması ve bir kamu hakemliği makamının ihdas edilmesi gibi konuları kapsayan mevzuat taslaklarının Kopenhag siyasal kriterlerine uygunluğunu sağlamak amacıyla, Adalet Bakanlığı'nın, son aylarda yoğun çalışma yapmış olduğu kaydedilmelidir.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri konusunda yeni adımlar atılması gereklidir. Haziran 1999'da bu mahkemelerden askeri hakimlerin çıkarılmasından beri, bu konuda ilave herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı görülen mahkûmiyetlerin sonuçlarının telafisine yönelik düzenlemelerin Türk mevzuatına dâhil edilmesi gereği de vardır. Bu tür düzenlemeler, mahkûmiyet sonucunda kısıtlanan medeni ve siyasi hakların iadesini, davanın yeniden açılmasını ve ceza kayıtlarının silinmesini sağlamalıdır.

Yolsuzluğa karşı tedbirler bölümünde, bu yılın başından beri, yolsuzluk konusunun siyasal gündemin üst sıralarında olduğu, iki parti başkanına yönelik yolsuzluk iddiaları hakkında meclis soruşturmaları yapıldığı belirtilmiştir. Yolsuzluk yaygın olmaya devam etmekte ve ciddi bir kaygı konusu olmayı sürdürmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu bölümünde, Türkiye'nin siyasal yaşamında Milli Güvenlik Kurulu'nun oynadığı rolde herhangi bir değişiklik olmadığı, radikal İslamcı ve ayrılıkçı hareketler ile bağlantılı olduklarından şüphe edilen devlet memurlarının işten atılması konusunda son zamanlarda cereyan eden tartışmada görüldüğü gibi, Kurulun kararları, açıklamaları veya tavsiyeleri, siyasal süreci güçlü bir şekilde etkilemeye devam ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, rapora göre, Kurulun görüşlerinin, pratikte hükümetçe oynanan rolü ciddi şekilde sınırladığı görülmektedir. Bunun yanında, savunma ve güvenlik konularında Parlamentoya karşı pek az sorumluluğu olduğu anlaşılmaktadır. Milli Güvenlik Kurulu'nun sivil üye

sayısını arttırma imkânının siyasi ve askeri çevrelerde tartışılmakta olduğu not edilmiştir.

İnsan hakları ve azınlıkların korunması bölümünde, Ağustos 2000'de, Türkiye'nin insan hakları sahasında iki önemli uluslararası belgeyi imzaladığı, bunların Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi olduğu vurgulanmaktadır. Ancak rapora göre, yakında başlaması beklenen TBMM'deki onay sürecinde, bu sözleşmelerin herhangi birinde yer alan spesifik hükümlere herhangi bir spesifik çekince konulup konulmadığı görülecektir. Ancak, ölüm cezasının kaldırılması hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 6 numaralı protokol ve Her Türden Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Sözleşmesi dahil, Türkiye'nin henüz katılmamış olduğu bazı önemli insan hakları belgeleri vardır. Türkiye, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nü de imzalamamıştır.

Son Düzenli Rapordan bu yana, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'yi içine alan münferit davalarda bazı kararlar almıştır. Türkiye'deki genel insan hakları durumu, 1996 yılında Avrupa Konseyi tarafından açılmış olan izleme prosedürü altındadır.

Medeni ve Siyasi Haklar bölümünde, bu alanda geçen yılın düzenli raporunda belirlenen sorunlar pek fazla değişmediği ve ancak sınırlı bir ilerleme kaydedildiği anlatılmaktadır. Siyasal alandaki ifade özgürlüğü dahil, ifade özgürlüğü konusunda hala ciddi sorunlar vardır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin pek çok kararında teyit edildiği gibi, var olan mevzuat, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde garanti edilen ifade özgürlüğünü ihlal eden yorumlara yol açmaya devam etmektedir. Rapora göre,Türk mahkemeleri, özellikle Kürt kökenli nüfusun durumu ile ilgili olarak, devletin kabul etmediği görüşlerin ifade edilmesini kısıtlamaya devam etmektedirler. Yeni ihlallerden kaçınmak için, bu alanda hem mevzuatın hem de uygulamanın genel bir reformdan geçirilmesi acilen gereklidir. Bu arada, hakimler ve savcılar, cezai

sorumluluğun şiddeti tahrik eden beyanlar ile sınırlanması gerektiğini belirleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadına tam olarak riayet etmelidirler.

Rapora göre, din özgürlüğü ile ilgili olarak, Yahudi cemaati yanında, Yunan Ortodoks, Ermeni, Katolik ve Süryani Ortodoks Kiliseleri başta olmak üzere, bazı Gayrı Müslim cemaatlere yönelik daha büyük bir hoşgörü olduğunu gösteren işaretler vardır. Aralık 1999'da, yetkili makamların yayınlamış olduğu bir genelgeye göre, dinsel cemaatler, hayır ve ibadet binalarını tamir etmek için devletten izin almak zorunda olmayacaklardır. Genel olarak, bu olumlu yaklaşım daha da geliştirilmeli ve 1923 Lozan Antlaşması'nın kapsamına girsinler veya girmesinler, Gayrı Müslimlerin somut talepleri, Heybeliada ruhban okulunun kapalı kalmaya devam etmesi konusu dahil, gerektiği gibi incelenmelidir.

Alevilere yönelik resmi yaklaşımda herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Alevilerin şikayetleri, sadece Sünni camileri ve dinsel vakıflarının inşası için mali destek sağlanması yanında, okullarda ve ders kitaplarında Alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu din eğitimi verilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu konular son derece hassastır; ancak, bunlar hakkında açık bir tartışmaya girmek mümkün olmalıdır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bölümünde, kültürel haklar ile ilgili olarak, 31 Mart 2000 tarihinde Yargıtay tarafından kabul edilen ve Medeni Kanun çerçevesinde bireylerin, çocuklarına, (Kürtçe adlar dahil) kendi seçtikleri herhangi bir adı verme özgürlüğünü teyit eden karar ile, olumlu bir gelişme gerçekleşmiştir. Uygulamada, bazı adlar, nüfus kayıt memurları tarafından bazen kabul edilmemektedir. Yargıtay'ın kararı, mevzuatta bir değişikliğin yolunu açmalıdır.

Türkçeden başka dillerin kullanımı açısından, 1923 Lozan Antlaşması kapsamına giren azınlıklara mensup vatandaşlar (Yahudiler, Ermeniler, Rumlar) ile ilgili olarak belirli bir problem bildirilmiş değildir. Ancak, Lozan Antlaşması'nın kapsamı dışındaki gruplara mensup olanlar için, özellikle TV/radyo yayıncılığı ve eğitim açısından, durum iyileşmemiştir. 3984 sayılı yasa, evrensel kültürün ve bilimin gelişmesine katkıda bulunacak diller hariç, radyo ve televizyon yayınlarının

Türkçe olmasını öngörmektedir. Uygulamada, Kürt dilinde bazı yayınlara bazen müsamaha gösterilmektedir. Eğitim alanında (temel ve yaygın eğitim), Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açıkça müsaade edilmedikçe, Türkçeden başka hiçbir dil eğitim amacıyla kullanılamaz. Ne mevzuat, ne de uygulama, etnik kökenlerinden bağımsız olarak bütün Türkler için kültürel hakların kullanımına engel olmamalıdır. Nüfusun büyük ölçüde Kürt kökenli olduğu güneydoğudaki durumun düzelmesi için, bu husus özel önem taşımaktadır.

Çocuk hakları ve çocuk emeği açısından, yasalar ve yönetmelikler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygun olmakla beraber, bunların icrası arzu edildiği gibi olmaktan uzaktır.

Azınlık hakları ve azınlıkların korunması bölümünde, Türkiye'nin, Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'ni henüz imzalamadığı ve Lozan Antlaşması ile tarif edilenlerden başka azınlıkları tanımadığı vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin, kültürel bir kimliğe ve ortak geleneklere sahip herhangi bir etnik grubu "ulusal azınlık" olarak kabul etmeye istekli olup olmamasından bağımsız olarak, bu tür grupların mensupları, hala açıkça bazı temel haklardan yoksun bırakılmaktadır. Ana dillerinde yayın yapma, ana dillerini öğrenme veya ana dillerinde eğitim alma hakkı gibi, etnik kökenleri ne olursa olsun bütün Türklerin sahip olması gereken kültürel haklar garanti edilmiş değildir Ayrıca, bu vatandaşlara, bu konulardaki görüşlerini ifade etme fırsatları verilmemektedir.

Son Düzenli Rapordan bu yana, olağanüstü hal bölgesinde çeşitli gazete ve dergiler yasaklanmış ve bazı Kürt taraftarı dernekler kapatılmıştır.

Rapora göre, güneydoğuda güvenlik durumunun büyük ölçüde düzelmiş olduğu ve Türkiye'nin bölgede bir sosyo-ekonomik kalkınma programına girişmekte olduğu da dikkate alınırsa, kültürel haklar konusu, bölgedeki durumun iyileştirilmesi için önemlidir.

Son Düzenli Rapordan bu yana, güneydoğuda geniş ölçekte silahlı şiddet durmuş görünmektedir.

Sosyo-ekonomik yönden, Türk yetkililer, bölgenin kalkınma düzeyini arttırmak için çabalarını hızlandırmaya başlamışlardır. Ancak, eğitim, sağlık ve su temini ile ilgili olarak büyük ilave çabalara ihtiyaç vardır. Yetkili makamlar, geçmişte güvenlik nedenleriyle boşaltılmış köyler ve mezralardaki nüfusun kısmen geri dönmesine izin verme iradesini de göstermiştir.

Kıbrıs konusunda hali hazırdaki duruma ilişkin geçmiş süreç ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Rapora göre, Türkiye'nin, kuzeydeki mülküne gitmesine engel olarak, Loizidou adlı bir Kıbrıslı Rum'un haklarını sürekli olarak ihlal etmiş olduğu yolunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği karar gereğince, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Temmuz 2000'de bu konuda ikinci bir "Ara Karar" kabul etmiştir. Bu kararda, Bakanlar Komitesi, "Bir yüksek akit tarafın Mahkemenin kararını yerine getirmemesinin daha önce hiç görülmemiş bir şey olduğunu" vurguladığı belirtilmiştir. Aynı kurum, Türkiye'nin Mahkemenin kararını yerine getirmeyi reddetmesinin, onun uluslararası yükümlülüklerine açıkça aykırı olduğunu" beyan etmiş ve "Türkiye'nin, daha fazla gecikmeksizin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 28 Temmuz 1998 tarihli kararına tam olarak uymasını" ısrarla talep ettiğini vurgulamıştır.

Kıbrıslılar tarafından Türkiye aleyhine açılan ve halen İnsan Hakları Mahkemesi önünde bulunan yüz elli-iki yüz kadar benzer dava olduğu tahmin edildiği de belirtilmiştir.

Genel değerlendirmede, son düzenli rapordan bu yana olumlu bir gelişmenin, Türk toplumunda, Avrupa Birliğine katılım amacıyla gerekli olan siyasal reformlar konusunda geniş çaplı bir tartışmanın başlamış olması olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda iki önemli girişimde bulunulmuştur: Bazı uluslararası insan hakları

belgelerinin imzalanması ve İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun çalışmasının hükümetçe kısa bir süre önce onaylanması. Ancak, geçen yıla kıyasla, temel durumda pek az iyileşme olmuştur ve Türkiye'nin durumu "Kopenhag Siyasal Kriterlerine" hala uygun değildir.

Bir demokratik sistemin temel özellikleri var olmaya devam etmektedir, Türkiye demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü garanti etmek için gereken kurumsal reformların uygulanmasında yavaş davranmaktadır. Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri açısından yürütme alanında değişiklikler olmuş, fakat ordu üzerinde sivil kontrol gibi bazı temel kurumsal sorunlar henüz ele alınmamıştır. Yargı ile ilgili olarak, devlet memurlarının yargılanmasını kolaylaştıran yeni prosedür cesaret verici bir gelişmedir. Geçen yılın düzenli raporunda söz edilen, yargının işleyişine ait önemli yasa tasarıları hala sonuçlanmamıştır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili olarak, Haziran 1999'daki son reformdan beri ilave herhangi bir iyileşme olmamıştır. Yolsuzluk bir kaygı konusu olmaya devam etmektedir.

Abdullah Öcalan davası dahil, ölüm cezası infaz edilmemektedir. Ancak, insan haklarının genel durumu birçok bakımdan endişe verici olmaya devam etmektedir. Konunun yetkili makamlar ve parlamento tarafından ciddiye alınmasına ve insan hakları alanında eğitim programları uygulanmasına rağmen, işkence ve kötü muamele kökü kazınmış olmaktan uzaktır. Türkiye cezaevi sisteminde önemli bir reform yapmaya hazırlanmakta olsa da, cezaevi koşulları düzelmemiştir. İfade, örgütlenme ve toplantı özgürlükleri hala sürekli olarak kısıtlanmaktadır. Din özgürlüğü açısından, Gayrı Müslim topluluklara yönelik olumlu bir yaklaşım benimsenmiş görünmektedir. Bu yaklaşım, Sünni olmayan Müslümanlar dahil, bütün dinsel topluluklar için geliştirilmelidir.

Rapora göre, geçen yıla kıyasla, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin durum,özellikle etnik kökene bakılmaksızın bütün Türkler için kültür haklardan yararlanma söz konusu olduğunda, iyileşme göstermemiştir. Nüfusun ağırlıklı olarak Kürt olduğu güneydoğuda durum pek fazla değişmemiştir.[95]

[95] 2000 Türkiye Düzenli İlerleme Raporu.

2.3.4 2001 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu, dördüncü raporunu Aralık 2001 Leaken Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştır.

Rapora göre, Haziran 1993 tarihli Kopenhag Avrupa Konseyi sonuçlarına göre üyelik için siyasi kıstaslar "Demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarını güvenceye alan istikrarlı bir kurumsal yapı, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması" olarak belirlenmiştir.

Bazı alanlarda ilerleme kaydetmesine karşın "Türkiye Kopenhag Siyasi Kıstaslarına" henüz uymamaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye, ülke çapında tüm vatandaşlar için insan hakları ve temel özgürlüklerin yasalar ve uygulamalarda tam olarak korunmasını sağlanmak için reform sürecini yoğunlaştırılmak ve hızlandırılmak konusunda cesaretlendirilmektedir.

3 Ekim 2001 tarihinde Türk Parlamentosu tarafından onaylanan anayasal değişiklikler insan hakları ve temel özgürlükler ve ölüm cezasının kısıtlanması konularında garantilerin güçlendirilmesi yönünde önemli adımlardır. Bu anayasa değişiklikleri özellikle, ifade ve düşüncelerin yayılması, basın ve dernekleşme özgürlükleri konusunda kısıtlama alanını daraltmıştır. Artık dikkatler bu önemli değişimlerin uygulanmasına yönelmiştir. Bu değişikliklere rağmen temel hakların kullanımında kısıtlamalar sürmektedir. Türkiye'de bireylerin temel haklarının kullanımında ilerleme sağlanması; anayasal değişikliklerin yorumu, uygulama yasalarının ayrıntıları ve yasaların yetkililer tarafından gerçek uygulamalarına bağlıdır. Orantılılık ilkesinin getirilmesi ve reformun genel amacının insan haklarına saygı ve hukuk devletine saygının ön plana çıkarılması olması cesaret vericidir. Anayasa reform paketi çerçevesinde girişimler Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) öncelikleri konusunda ilerlemeyi kolaylaştırmalıdır.

Ölüm cezasına karşı moratoryum korunmuştur. Terörizm suçları için tanınan istisna, (hiçbir çekinceye izin vermeyen) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6 No'lu Protokolüne aykırıdır. Bununla birlikte savaş suçları alanında istisna bu protokole uygundur. Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesi için ceza yasasında yapılacak ilgili mevzuat değişikliklerinin ardından Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6 No'lu Protokolü'nü imzalaması ve onaylamasının mümkün olup olmadığı değerlendirilebilecektir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. 1982 Anayasanın yirmi altıncı ve yirmi sekizinci maddelerindeki, kanunla yasaklanan dillerin kullanımını engelleyen hükümler kaldırılmıştır. Türkçe'den başka dillerin de kullanımına olanak verebilecek bu gelişme olumludur. Türk yetkililerin de onayladığı gibi, anayasal reformun uygulanabilmesi için kısıtlayıcı mevzuat ve uygulamaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Etnik kökenine bakılmaksızın tüm Türk vatandaşlarının kültürel haklardan gerçek anlamda yararlanabilmesi konusunda bir gelişme olmamıştır.

Türkiye, hapishaneler konusundaki köklü reformların etkin bir şekilde uygulanması konusunda desteklenmektedir. Hapishane protestolarının bastırılmasında, orantısız güç kullanımı kınanmaktadır. Açlık grevleri sonucu can kaybının sürmesi insani açıdan kabul edilemez bir durumdur. Greve katılanların siyasi gerekçelerine bakılmaksızın ölümlerin engellenmesi için çabalar hızlandırılmalıdır. Bu konularda serbest tartışmaya olanak verilmelidir.

Adalet sistemi reformu başlatılmıştır. Yargı Bağımsızlığı, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin ve Askeri Mahkemelerin yetkileri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyum konuları endişe verici konular olmaya devam etmektedir.

Anayasanın on dokuzuncu maddesi yargılama öncesi tutukluluk alanında, toplu suçlar için tutukluluk süresini dört güne indirmiştir. Tutuklulara karşı kötü

muamelenin önlenmesi açısından olumlu olan bu durum, DGM yetkisi altındaki davalar ve olağanüstü hal bölgelerinde de geçerli olmalıdır.

Mevzuatların saydamlığının arttırılması yönünde pek çok girişime karşın yolsuzluk ciddi bir sorun olmayı sürdürmektedir. Avrupa Konseyi'nin yolsuzluk ve para aklama konularındaki sözleşmelerinin imzalanmış olması olumlu bir gelişmedir.

Güneydoğu bölgesinin ekonomik durumunun iyileştirilmesi, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklarının geliştirilmesi için daha fazla etkinlik gösterilmelidir. Bu bölgedeki dört ilde olağanüstü hal uygulaması sürmektedir.

Türkiye'de demokratik sistemin esas özellikleri var olmakla birlikte, ordu üzerinde sivil denetim gibi temel meselelere etkin bir şekilde eğilmek gerekmektedir.

Anayasal, yasal ve idari alanlarda değişikliklere karşın Türkiye'de, bireyleri etkileyen haliyle, hâlihazırdaki insan hakları durumunun iyileştirilmesi gerekmektedir.

Kıbrıs konusunda ise rapora göre, Rauf Denktaş'ın Birleşmiş Milletler (BM) görüşmelerinden çekilmesine ve BM Genel Sekreteri'nin New York'taki görüşme davetini reddetmesine Ankara'nın verdiği destek göz önünde bulundurularak; Kıbrıs konusuna kalıcı bir çözüm bulunması yönünde BM Genel Sekreteri'nin çabalarına destek olacağı yönünde siyasi diyalog çerçevesinde ifadesinin ardından, çözümü kolaylaştırmak amacıyla, Türkiye'nin somut adımlar atması gerekmektedir.

" İnsan Hakları, Kıbrıs ve Sınır Anlaşmazlıklarının Barışçı Çözümü" gibi Katılım Ortaklığı'nın önceliklerinin oluşturan konularda ilerlemelerin ivme kazandırılması için genişletilmiş siyasi diyalog sürecinden tam olarak yararlanılmalıdır.[96]

[96] http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor01_12.html.

2.3.5 2002 Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu, beşinci raporunu Aralık 2002 Brüksel Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştır.

Raporda, üyelik öncesi stratejisi çerçevesinde, son rapordan bu yana, Türkiye'nin siyasi, ekonomik üyelik kıstasları ve AB müktesebatına uyum alanlarında ilerleme kaydettiği vurgulanmaktadır.

Raporda Türkiye ile tam üyelik müzakereleri konusuna girilmemektedir. Avrupa Birliği Komisyonunun üyelik öncesi stratejinin güçlendirilmesi olarak tanımlanan öneriler ise, süreci yavaşlatıcı ve müzakere hedefinden uzaklaştırıcı olabilir endişesi yaratmaktadır. Rapora göre bazı önemli değerlendirmeler aşağıda belirtilmiştir.

Türkiye siyasi kıstaslara uyum konusunda kayda değer (noticeable) ilerlemeler kaydetmiştir. Anayasal reform ve yasal değişiklikler paketi aracılığıyla Katılım Ortaklığı'nda belirlenen temel önceliklerin pek çoğu ele alınmıştır. Özellikle, Ağustos 2002 tarihinde Meclisin onayladığı yasal değişiklikler, geniş etkili reformlar yapmak konusunda Türkiye'nin istekliliğini göstermesi açısından son derece olumlu karşılanmıştır.

Reformların gerçekleştirilmesi, Türk siyasi liderlerinin büyük bölümünün Avrupa değerleri ve standartlarına uyumda ilerleme kaydedilmesi yönünde kararlılığının önemli bir işaretidir. Avrupa Birliği Komisyonu, gelişmeleri olumlu karşılamaktadır ve Türkiye'deki siyasi ortam çerçevesinde bu gelişmenin öneminin farkındadır. Reformlar çok zor koşullar altında onaylanmıştır. Bu reformlar, Türk siyasi sisteminin şimdiye kadar çok hassas görülen alanlarda dahi ilerleme kaydetme istek ve kapasitesini kanıtlamadır.

Bununla birlikte Türkiye siyasi üyelik kıstaslarına tam olarak uyum sağlamamaktadır:

Reformlar, temel hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanımı açısından bazı önemli eksiklikler içermektedir. Özellikle basın ve yayını da içeren ifade özgürlüğü, barışçı toplanma özgürlüğü, dernekleşme özgürlüğü, dini özgürlükler ve yasal tazmin hakkı alanlarında önemli kısıtlamalar sürmektedir.

Reformların çoğunun yürürlüğe girmesi için ilgili yönetmelik ve idari tedbirlerin onaylanması ve tüm ülkede değişik düzeylerde yürütme ve yargı makamları tarafından uygulanmaya geçirilmesi gerekmektedir. Yüksek Seçim Kurulu'nun önemli bir siyasi partinin liderinin 3 Kasım seçimlerine katılımını engelleyen kararı, reformların ruhunu yansıtmamaktadır.

Halen, siyasi kıstaslar çerçevesinde bir dizi önemli konunun uygun şekilde ele alınması gerekmektedir. Bunlar arasında işkence ve kötü muamele ile mücadele, ordu üzerinde sivil denetimle ilgili bazı sorunlar, şiddet içermeyen görüşlerini dile getirmeleri sonucunda hapiste bulunan kişilerin durumları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyum bulunmaktadır.[97]

Son yıllarda gerçekleşen önemli ilerlemeler ve daha fazla dikkat gerektiren son alanların ışığında, Türkiye, yasal olarak ve uygulamada, demokrasinin güçlendirilmesi ve insan haklarının korunması alanlarında, reform sürecinin sürdürülmesi konusunda cesaretlendirilmelidir. Böylelikle Türkiye'nin siyasi kıstaslara tam olarak uyum alanında kalan son engelleri aşması mümkün olacaktır.

Kıbrıs konusunun çözümü ile ilgili çabaların Türkiye ile AB arasında genişletilmiş siyasi diyalogun bir parçası olduğu hatırlatılmaktadır. AB Komisyonu, tüm tarafların ve hâlihazırdaki çerçevede özellikle Türkiye'nin, bu yıl içinde Kıbrıs sorununda kapsamlı bir çözüme ulaşılması için Birleşmiş Milletlerin çabalarına tam destek vermesini istemektedir. [98]

[97] 2002 Türkiye Düzenli İlerleme Raporu.

[98] http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor02_1.html.

2.3.6 2003 AB Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu, altıncı raporunu, Aralık 2003 Brüksel Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştır.

Raporun siyasi kıstaslar bölümünde, son 12 ay içinde Türkiye'nin, etkileyici yasal çabalarını sürdürerek Kopenhag siyasi kıstaslarına uyum yönünde önemli bir ilerleme sağladığı, bununla birlikte yargının bağımsızlığı ve işleyişinin, dernekleşme, ifade ve din özgürlüğü gibi temel hakların kullanımının genel çerçevesinin güçlendirilmesi, sivil-ordu ilişkilerinde Avrupa uygulamalarına daha da yaklaşılması, Güneydoğunun durumu ve kültürel haklar başta olmak üzere, bu raporda yer alan sorunların giderilmesi gerekmektedir. Türk vatandaşlarının Avrupa standartlarında insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlamak amacıyla tam ve etkin uygulama sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ayrıca Türkiye, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm getirilmesi çabaları için kararlı bir destek sağlamalıdır. Sorunun çözümsüz kalması, Türkiye'nin Avrupa Birliğine yönelik hedeflerinde önemli bir engel oluşturabilir.

Avrupa Komisyonu 2004 yılı Ekim ayında Türkiye'nin siyasi kıstaslara uyumu konusunda bir rapor ve tavsiye açıklayacaktır. Bunun sonucunda, Aralık 2004 tarihinde toplanacak olan, Avrupa Birliği Konseyi Türkiye ile üyelik müzakerelerinin açılma olasılığı konusunda karar alacaktır.

Son yıl içinde Türk hükümeti reformları hızlandırmak yönünde büyük bir kararlılık göstermiş ve etkin uygulama alanında önemli adımlar atmıştır. Düşünce ve gösteri özgürlüğü, kültürel haklar, ordu üzerinde sivil denetim gibi hassas alanlara değinen reformlar büyük bir siyasi öneme sahiptir. Katılım Ortaklığı çerçevesinde yer alan pek çok öncelik ele alınmıştır.

Kamu idaresi alanında, özellikle insan kaynakları idaresinin saydamlaştırılması reformu yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirecektir.

Milli Güvenlik Kurulunun görev, yetki ve işleyişi ile ilgili önemli reformlar sivil-ordu ilişkilerini Avrupa Birliği uygulamalarına yakınlaştırmıştır. Ancak, Milli Güvenlik Kurulu temsilcilerinin Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) gibi sivil kurumlarda yer alması ve askeri harcamaların onay ve denetiminde parlamento yetkisi konuları da ele alınmalıdır. [99]

Yargı sisteminin etkinliği ve bağımsızlığı yönünde gelişmelere rağmen, hala yapılması gerekenler vardır. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin, savunma hakkı ve adil yargılama alanlarında Avrupa standartlarına getirilmesi gerekmektedir.

Reform uygulamaları düzensizdir ve bazı durumlarda yasa uygulayıcısı ve yargı makamlarının getirdiği kısıtlamalar sonucunda amaçlanan hedeflere ulaşılamamaktadır. Bu nedenle hükümet bir Reform İzleme Grubu oluşturmuştur.

Türkiye Avrupa Konseyi Yolsuzluk Sözleşmesi'ni onaylamış ve bu alanda çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bununla birlikte kamu hayatının pek çok alanında yolsuzluk sürmektedir.

Türkiye sivil ve siyasi haklara, sosyal ve ekonomik haklara yönelik Avrupa sözleşmelerini imzalamıştır. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hükümlerine uyum yönünde sorunlar sürmektedir.

İşkence ve kötü muamele ile mücadele alanında yasal sistem Avrupa standartlarına yaklaşmıştır. İşkencenin boyutları azalmış olmakla birlikte bazı davalarla ilgili raporlar endişe yaratmaktadır.

Hapishane koşullarında ve hükümlülerin haklarında iyileşmeye rağmen, avukat edinme hakkının uygulamada her zaman kullanılamadığı görülmektedir.

Yeniden yargılanma hakkı az dava için kullanılabilmiştir. DEP davasında savunma hakkına saygı konusunda endişeler sürmektedir.

[99] 2003 Türkiye Düzenli İlerleme Raporu., s.19.

Reform paketleri ifade özgürlüğü alanında önemli kısıtlamaları ortadan kaldırmış ve ceza davasında getirilen yeni hükümler sonucunda pek çok kişi serbest bırakılmıştır.

Toplanma ve gösteri hakkı alanında önemli kısıtlamalar kaldırılırken bazı gösterilerde güvenlik güçlerinin aşırı şiddet kullandığı görülmüştür.

Dernek kurma özgürlüğü alanında bazı kısıtlamaların kaldırılmasına karşın derneklerin ağır işlemlere tabi olduğu ve özellikle insan hakları derneklerine karşı davalar olduğu görülmektedir.

Parti kapatmanın zorlaştırılmasına karşın HADEP kapatılmış, DEHAP'ın ise kapatılması istemiyle dava açılmıştır.

Din özgürlüğü alanında reformlara karşın yasa uygulayıcılarının kısıtlayıcı yorumları nedeniyle, özellikle tüzel kişilik ve mal edinme, eğitim ve din adamları eğitimi alanlarında, Avrupa standartlarına göre önemli sınırlamalar sürmektedir.

Türkçe dışında dillerde radyo, televizyon yayını ve eğitimde yasakları kaldıran tedbirlere karşın uygulamada bir değişiklik görülmemektedir.

Güneydoğuda olağanüstü hal uygulamasının kaldırılmasının ardından yerlerinden ayrılmış kişiler ve bölgenin sosyal ve ekonomik gelişimi konularına kapsamlı bir şekilde eğilmek gerekmektedir. Genel anlamda kültürel haklar konusu da ele alınmalıdır.

Türkiye, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda desteğini çeşitli fırsatlarla dile getirmiştir. Kuzey Kıbrıs ile Türkiye arasında Gümrük Birliğinin yürürlüğe girmeyeceğini açıklamıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında güven arttırıcı tedbirler alınması yönünde çabalar ve Ege konusunda Dışişleri Bakanları arasında temaslar sürmektedir. [100]

NATO üyesi olarak Türkiye'nin, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin, NATO kaynaklarının kullanıldığı Avrupa Birliği liderliğinde operasyonlara katılması ile ilgili yöntemleri onaylaması, Avrupa Savunma ve Güvenlik Politikası yönünde önemli bir engeli ortadan kaldırmıştır.

2.3.7 2004 AB Komisyonu İlerleme Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu, yedinci ilerleme raporunu 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesine sunulmak üzere hazırlamıştır.

İlerleme Raporunun incelenmesinden, raporun genelde olumlu bir dille yazıldığı göze çarpmakla birlikte, Kopenhag Kriterleri ve AB müktesebatı açısından olumsuz hususlara da yer verilmiştir. Rapor Giriş, Üyelik Kriterleri ve Katılım Ortaklığının Global Değerlendirilmesi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır:. Raporun sonuna ise 3 EK konulmuştur (Aday Ülkelerin Onayladığı İnsan Hakları Sözleşmeleri, Türkiye'ye Uygulanan Metodoloji ve Türkiye'ye Ait İstatistiksi Bilgiler.)

Anılan Rapor;

- Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini özellikle Ortaklık Antlaşması çerçevesinde tarif etmekte,
- Kopenhag Siyasi Kriterleri (demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması) açısından mevcut durumu analiz etmekte,
- Kopenhag Ekonomik Kriterleri (işleyen bir piyasa ekonomisi, Birlik içindeki pazar güçleri ve rekabet baskısıyla başa çıkma kapasitesi) ile tarif edilen ekonomik kriterlere ilişkin durumun ve beklentilerin değerlendirmesini yapmakta,
- Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirip getirememe kapasitesini sorgulamaktadır.

[100] http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_rapor03_1.html

Raporun sonunda, raporda ayrıntılı olarak incelenen hususlar ve Katılım Ortaklığında belirtilen önceliklerin ne ölçüde karşılandığı incelenmektedir. Mayıs 2003'te Avrupa Birliği Konseyi, Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etmiştir. Bahse konu belgenin maksadı, üyelik için gerekli kriterleri karşılama çabalarında Türk makamlarına yardımcı olmaktır. Raporda, başlıklar halinde ayrıntılı olarak yapılan inceleme ve sonuçlara ilişkin özet bilgi aşağıda belirtilmiştir.

Türkiye, Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı belgesinde belirtilen öncelikler üzerinde çalışmaya devam etmiştir. Genel olarak ilerleme sağlanmıştır, fakat öngörülen görevleri yerine getirmek için hala daha önemli adımların atılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Geliştirilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterlerin öncelikleri açısından, özellikle de geçen yılın ilerleme raporunda belirtilen öncelikler başta olmak üzere, yasamaya ilişkin önemli ilerleme kaydedilmiştir. Uygulama alanında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte, eksiklikler kalmıştır ve daha fazla bütünleşmeyi ve birleşmeyi sağlamak için siyasi reformların gerektiği açıktır.

Kıbrıs konusunda, Türkiye geçtiğimiz yıl boyunca BM Genel Sekreterinin Kıbrıs'ta kalıcı bir barışa ulaşmak için sürdürdüğü çözüm çabalarını desteklemiştir. Sınır anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla çözülmesine ilişkin olarak, Yunanistan'la ilişkiler olumlu yönde gelişmiştir.

Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına ilişkin olarak: Türkiye'nin dış politikası Avrupa Birliğinin dış politikalarıyla büyük ölçüde uyumludur. Türkiye, ulusal politikalarının ve onların uygulamalarının AB'nin ortak tutumlarıyla uyumlu olmasına dikkat etmeli, onları uluslar arası ortamlarda savunabilmeli, Avrupa Birliğinin tüm yaptırımlarını ve kısıtlayıcı tedbirleri koşulsuz şartsız uygulayabilmek için çaba sarf etmeli ve bu hususları sağlamalıdır.

Türkiye, bazı durumlarda belirgin rezervasyonları olmasına rağmen, kendisiyle ilgili Avrupa Konvansiyonlarının birçoğunu kabul etmiştir ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarının birçoğunu uygulamak için çabalarını artırmıştır. Ölüm cezasının her şartta kaldırılması için gerekli 13 No.lu Protokol Haziran 2004'te imzalanmış, mevcut yasal mevzuatta ölüm cezasına ilişkin bütün referanslar kaldırılmıştır.

İşkenceyle ve kötü muameleyle mücadeleyi güçlendirmek için daha fazla çaba sarf edilmiştir. Otoriteler işkence yapanlara karşı sıfır tolerans göstermektedir ve işkence yapanların cezalandırıldığı bazı davalar olmuştur. Mahkeme öncesi tutukluluk süresine ilişkin usuller Avrupa standartlarına uyumlu hale getirilmiştir. Bununla birlikte, tutuklular hala yasa uygulayıcılar tarafından yasal haklarının ne olduğu konusunda bilgilendirilmemekte, savcılar, işkenceyle suçlanan kamu görevlileri hakkında her zaman süratle ve yeterince işlem yapmamaktadır. Bu metotları ortadan kaldırmak için çabaların sürdürülmesine ihtiyaç vardır.

Temel özgürlüklerin Avrupa standartlarında kullanılabilmesi çerçevesinde belirgin bir aşama kaydedilmiştir. Töre cinayetlerine ceza indirimi getiren ifadeler yasalardan çıkarılmıştır. Kadın hakları, ayrımcılık yapılmaması ve işkence ve kötü muameleye ceza getiren yeni bir ceza kodu yürürlüğe sokulmaktadır.

Anayasal değişiklikler yapılarak basın özgürlüğü güçlendirilmiştir. İfade özgürlüğü aşikar bir şekilde artmış olmakla birlikte, hala bazı problemler mevcuttur ve gazetecilerin ve vatandaşların, şiddet içermeyen düşünceleri ifade etmelerinden dolayı mahkemeye verildikleri örnekler vardır.

Yeni bir örgütlenme yasası Parlamento tarafından kabul edilmiş, ancak Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir. Eğer kabul edilirse, bu yasa derneklerin faaliyetlerine devlet müdahalesi ihtimalini azaltacaktır. Göstericilere karşı aşırı güç kullanımı hala sürmektedir ve insan hakları savunucuları hala adli tacizlere maruz kalmaktadır.

Dini inanç özgürlüğü Anayasa tarafından garanti edilmiş olmakla birlikte, Müslüman olmayan topluluklar hala ciddi problemlerle karşı karşıyadır. Bu sorunlar arasında, uygun yasal mevzuatın kabul edilmesiyle ortadan kaldırılabilecek; yasal kişilikler, mülkiyet hakları, ruhban sınıfının eğitimi, okullar ve iç yönetim konuları yer almaktadır. Aleviler, Müslüman azınlık olarak kabul edilmemektedir.

Azınlık haklarının korunması konusunda, kültürel haklara ilişkin reformların yürürlüğe konulmasında ilerleme kaydedilmiştir. Kürtçe dersleri, Güneydoğu da Türkiye'deki bazı özel dil okullarında başlamıştır. Türkçe dışındaki diller ve lehçelerde yayın yapılmasına izin verilmiştir. Kültürel hakların kullanılması alanındaki tedbirler, halen devam eden önemli sınırlamalar kaldığı sürece sadece bir başlangıç noktası sayılabilir. Bu kapsamda, Türkiye'nin, eğitim hakkı ve azınlıkların korunmasına ilişkin BM insan hakları sözleşmelerine koyduğu rezervasyonlar kaygı uyandırmaktadır.

Bütçenin şeffaflığı konusunda gelişme sağlanmıştır. Ordunun sivil kontrolü güçlendirilmiştir. Sayıştay'ın askeri ve savunma harcamalarını denetlemesine izin verilmiştir. Bütçe harici fonlar genel bütçeye dahil edilmiş, böylece Parlamentonun tam denetiminin yolu açılmıştır. MGK'nın yapısı ve fonksiyonları değiştirilmiş, MGK tam bir danışma kurulu niteliğine kavuşturulmuş, RTÜK ve YÖK'teki askeri temsilciler çekilmiş, Ağustos 2004'te MGK Genel Sekreterliğine ilk kez bir sivil atanmıştır. Bununla birlikte, Silahlı Kuvvetler gayrı resmi mekanizmalar vasıtasıyla etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

Yargının bağımsızlığı ve etkinliğinin güçlendirilmesi konusunda, DGM'ler kaldırılmış ve yetkilerinin bazıları Ağır Ceza Mahkemelerine devredilmiştir.

Yüksek güvenlikli cezaevlerinde tecrit uygulamasının ciddi bir problem olarak devam etmesine karşın, mahkumiyet sistemi gelişmeye devam etmiştir. Türk makamları İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Jandarma ve Polis Kuvvetlerindeki ilgili personele insan hakları konusunda eğitim programlarını uygulamaya koymuştur.

Terorizm kurbanlarının zararlarının tazmin edilmesi konusundaki yasa onaylanmıştır. Güneydoğuya ilişkin çalışmalar başlatılmış olmakla birlikte, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve bölge halkının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına ilişkin hiçbir entegre strateji ortaya konmamıştır. Güneydoğuda yerlerinden edilmiş kişilerin evlerine dönüşü çok sınırlı kalmış ve köy korucuları, kara mayınları ve materyal eksikliği metni ile engellenmiştir.

Ekonomik kriterlere ilişkin kısa vadeli öncelikler kısmen karşılanmıştır. Bir taraftan mali sektöre ilişkin reformlar devam ederken, diğer taraftan da enflasyonu düşürme konusundaki cari program da etkinlikle uygulanmaya devam etmektedir. Direkt dış yatırımı kolaylaştırmak için yasal çerçeve geliştirilmiştir. Ancak, özelleştirme konusunda daha yapılacak iş vardır.

Üyelik yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyeti açısından, birkaç bölümdeki kısa dönemli öncelikleri yerine getirme açısından gelişme kaydedilmiştir. Malların serbest dolaşımını sağlamak için gerekli yasal çalışma ilerlemiş, fakat henüz tamamlanmamıştır. Bununla birlikte, rekabet konusunda devlet yardımını izleme otoritesinin teşkil edilmesine ilişkin olarak hiçbir gelişme kaydedilmemiştir. Orta vadeli öncelikler konusunda ise, 2003 Katılım Ortaklığı Belgesinde tanımlandığı gibi, Türkiye ekonomik kriterlere ilişkin konular üzerinde çalışmaya devam etmiştir.

Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Antlaşması, Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlık çalışmasına rehberlik eden temel vasıta olmaya devam etmektedir. Katılım Ortaklığının uygulamaya konulmasına devam edilmelidir. Ona siyasi dikkat verilmesi gereklidir ve kendi yasal ve kurumsal oluşum gündemini oluşturması konusunda Türkiye'ye yardımcı olmalıdır.

Türkiye İlerleme Raporu, Kopenhag Siyasi ve Ekonomik kriterlerini karşılama durumunu ve seviyesini tespit edebilmek ve Tavsiye Raporuna esas teşkil etmek maksadıyla hazırlanmıştır.

Raporda, yalnızca Kürt kökenli vatandaşlarımızın değil, Alevi vatandaşlarımızın da azınlık statüsünde sayılması, GKRY'nin Gümrük Birliği Antlaşmasına dahil edilerek fiili tanınma yolunun açılmak istenmesi, azınlıkların mülk edinmesi ve ruhban sınıfının eğitiminin gündeme getirilmesi, Ermenistan'la ilişkilerin normalleştirilmesi konuları, önümüzdeki dönemde bizden bu konularda da olmadık tavizler isteneceğinin işaretleri olarak görülmelidir.

2.3.8 2004 AB Komisyonu Türkiye Tavsiye Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu, yedinci ilerleme raporu ile birlikte eş zamanlı olarak 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesine sunulmak üzere bir de Tavsiye raporu hazırlamıştır.

Tavsiye belgesinde yer alan olumlu gelişmeler aşağıdadır:

- Öncelikle hem Tavsiye belgesinde hem de İlerleme Raporunda Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirmiş olduğunun tespit edilmesi ve Tavsiye belgesinin üçüncü sayfasında üyelik müzakerelerinin başlatılmasının açıkça tavsiye edilmiş olması oldukça önemli bir noktadır. Bu tavsiyeyle Türkiye, 2001'den bu yana oldukça enerjik biçimde giriştiği reform sürecinin mükâfatını almış ve oldukça rahatlamıştır. Bu noktada Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın da belirttiği gibi kritik eşik aşılmıştır. Bu açıdan, Türkiye'nin Avrupa Birliği macerasının geri dönüşü olmayan bir sürece girdiğini söylemek yanlış olmaz. Bu vesileyle ayrıca 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye verilen adaylık statüsünün sanal bir statü olmadığı da ayrıca ispatlanmış olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Ankara Antlaşmasıyla başlayan Katma Protokol ve Gümrük Birliği kararıyla devam eden ve Helsinki ve Kopenhag Zirveleriyle somutlaşan sürecin, bir "makyaj"'dan ibaret olmadığı ayan beyan ortaya çıkmıştır.
- Tavsiyede ayrıca Türkiye'yle üyelik müzakerelerinin bir çerçevesi çizilmiş ve bu noktada üç sütundan oluşan bir stratejinin izleneceği kaydedilmiştir (Tavsiyenin dokuzuncu sayfası). Bu üç sütunlu stratejinin ilk sütununu işbirliği oluşturmaktadır. Bu noktada Türkiye'de gerçekleştirilen

reformların geri döndürülemezliğinin sağlanması için Birlik tarafından ciddi bir takibatın sürdürülmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Üyelik müzakereleri esnasında izlenecek stratejinin ikinci sütunu üyelik müzakerelerinin yürütülme biçimiyle ilgilidir. Tavsiyede açık biçimde üyelik müzakerelerinin Hükümetler arası Konferans şeklinde yürütüleceği ve kararların oybirliğiyle alınacağı açık biçimde ifade edilmektedir. Nihayet üçüncü sütun, Türk ve Avrupa halkları arasında güçlendirilmiş kültürel ve siyasi bir diyalog kurulmasını öngörmektedir. Bu noktada iki husus dikkati çekmektedir. Bir yandan eski Başbakanlardan Mesut Yılmaz'ın da belirttiği gibi üyelik müzakereleri esnasında sivil toplum kuruluşlarına oldukça önemli bir rol düşmektedir. Diğer yandan Türkiye'nin adaylığı konusunda çekingen ve karşıt bir tavır takınan Avrupa kamuoyunun bilgilendirilmesi ve ikna edilmesi de bu çerçevede yer almaktadır.[101]

Tavsiye kararı biraz daha dikkatli okunduğunda, oldukça rahatsız edici bir takım hususlarda bulunmaktadır. Bu hususları şöyle sıralamak mümkündür:

- Öncelikle Tavsiyenin üçüncü sayfasında yer alan Türkiye'nin üyelik sürecinin diğer aday ülkelerin üyelik sürecinden faklı olacağı yönündeki değerlendirmenin altını çizmek gerekir. Bu nokta daha başlangıçta oluşan olumlu havayı bir anda dağıtmaktadır.
- Rahatsızlık oluşturan ikinci nokta serbest dolaşımla ilgilidir. Daha açık bir ifadeyle Birliğin istihdam pazarında oluşabilecek ciddi bir karışıklığı engellemek için serbest dolaşım konusunda kalıcı bir koruma önleminin alınabileceği gayet net biçimde ifade edilmektedir. Bu da Türkiye'den Avrupa Birliği ülkelerine olacak bir iş gücü akınına ilelebet Avrupa Birliğinin kapılarını kapatması anlamına gelmektedir. Bu husus Tavsiyenin bir sonraki sayfasında (dördüncü sayfasında) yer almaktadır. Dahası bu husus, Tavsiyede tam üç kez tekrarlanmıştır. Ayrıca kullanılan ifadeler dil açısından (metinde "kalıcı önlemler öngörülebilir" ; "kalıcı önlemler öngörülebilecektir" herhangi bir yoruma izin vermeyecek kadar açıktır. Daha açık bir ifadeyle böyle bir yolla bazı yorumcular tarafından dile getirilen Türkiye'ye ikinci sınıf üyelik konusunun zemini hazırlanmış olmaktadır.

[101] AB Komisyonu o6 Ekim 2004 Tarihli Tavsiye Kararı.

Ancak, Tavsiyede kalıcı kısıtlamanın öngörülebileceği ifadesinin hemen ardından, Türk nüfusun dinamikliğinin Avrupa'nın yaşlanma problemine bir çözüm oluşturabileceği ifade edilmektedir. Bu noktada muhtemelen bir ara formül bulunarak her iki taraf da memnun edilmeye çalışılmıştır.

- Tavsiyede yer alan bir diğer rahatsız edici nokta, üyelik müzakerelerinin yapılma şekli ile ilgilidir. Tavsiyede üyelik müzakerelerinin Hükümetler arası Konferans şeklinde organize edilecek olmasıyla ilgili oldukça detaylı açıklamalar yer almaktadır. Aslında doğruyu söylemek gerekirse diğer aday ülkelerle yapılan müzakereler de Hükümetler arası Konferans şeklinde yapılmıştır. Ancak bu noktanın böylesine detaylı bir biçimde Tavsiyede yer alması ister istemez akıllarda bir takım şüphelerin oluşmasına yol açmaktadır. İşin doğası gereği, Hükümetler arası Konferans mantığına girildiği andan itibaren, ulusal menfaatler devreye girecek ve üye devletler Türkiye'den olmadık tavizler koparmaya çalışacaklardır. Zira müzakereye konu olan müktesebat başlıklarında müzakerelerin sona erdirilebilmesi için oybirliğiyle karar alınması gerekmektedir Dolayısıyla tüm üye devletlerin teker teker "evet" demesi ya da en azından hiçbirinin "hayır" dememesi gerekmektedir.
- Üyelik müzakerelerinin yapılma biçimiyle ilgili bir diğer rahatsız edici durum, müzakerelerin oldukça sıkı koşullara bağlanması biçiminde somutlaşmaktadır. Bu da aslında diğer aday ülkelere yapılmayan hususlar arasında yer almaktadır. Daha açık bir ifadeyle, 2004 genişlemesinin müzakereleri esnasında, aday ülkelerden alınan sözlü vaatler gerektiğinde ilgili başlıktaki müzakerelerin sona erdirilmesi için yeterli sayılmış, ancak daha sonra yapılan denetimlerde bu sözlü vaatlerin hiçbirinin yerine getirilmediği görülmüştür. Bu noktada, Komisyon tarafından Kasım 2003'te yapılan denetimler oldukça çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur.

İşte tüm bunlardan ders alan Komisyon, Türkiye'yle müzakerelerde işi sıkı tutmak istemektedir. Hatta Tavsiyenin yedinci sayfasında sadece konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılmış olmasının yeterli olmayacağı, gerektiğinde tatmin edici bir uygulamanın da istenebileceği açık biçimde ifade edilmektedir.

- Bazı yorumcular, Türkiye'nin insan hakları, hukuk devleti gibi konularda ciddi ve sürekli ihlaller olması durumunda üyelik görüşmelerinin askıya alınabileceği hususunu (Tavsiyenin dokuzuncu sayfası) rahatsızlık verici bir durum olarak nitelemektedirler. Bu hususun diğer aday ülkeler için bu kadar açık biçimde ifade edilmemiş olduğu doğrudur. Bu noktada bir çifte standarttan söz edilebilir. Bununla birlikte, bu noktayı fazla abartmamak gerekir. Zira Amsterdam Antlaşmasından bu yana, Avrupa Birliği üyeleri için de aynı hususlarda ciddi ve sürekli ihlali durumunda üyeliğin askıya alınması söz konusudur. Hatta Nice Antlaşmasıyla bu prosedüre bir "erken uyarı" (alerte précoce) sisteminin eklendiğini de hatırlatmak gerekir. Dolayısıyla bu hususu pek de gocunulacak ve sorun yaratacak bir husus olarak görmemek gerekir.
- Bu çerçevedeki son rahatsızlık verici nokta üyelik müzakerelerinin resmi olarak başlamasının hemen ardından Komisyon tarafından bir tarama sürecinin (screening) başlatılacak olmasıdır. Bu da ister istemez efektif olarak müzakerelere geçilmesini geciktirecek bir durumdur. Türkiye bu noktada bu tarama sürecinin eş zamanlı (yani müzakerelerle birlikte) olarak yapılmasını, aksi takdirde gereksiz biçimde vakit kaybedileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca Gümrük Birliği ve ilgili başlıklarda üyelik müzakereleri başlamadan önce Türkiye tarafından daha önce yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğine bakılacak ve müzakerelerin başlaması için bu başlıklarda yer alan yükümlülüklerin tamamen yerine getirilmesi istenecektir.

Tavsiyede yukarıda ele alınan rahatsızlık veren hususların yanı sıra bir de bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Bu belirsizlikleri kısaca şöyle ele almak yerinde olacaktır:

- Öncelikle üyelik müzakerelerine başlama tarihi açık biçimde Tavsiyede yer almamaktadır.
- Müzakerelerin başlaması kadar bitişi de Tavsiyede muğlak bırakılmıştır. Zira her şeyden önce Tavsiyede en az iki defa müzakerelerin uzun yıllar alacağı, Birliğin 2014 sonrası müzakerelerin tamamlanması için mali bir takım

önlemler alması gerektiği belirtilmektedir (Tavsiyenin dokuzuncu sayfası). Bu noktadan müzakerelerin 2015 sonrasını bulabileceğini tahmin etmek hiç de zor değildir.

- Müzakerelerin bitiş tarihi kadar nihai sonucun ne olacağı da Tavsiyede bilinçli olarak açık bırakılmıştır. Tavsiyenin onuncu sayfasında yer alan ve oldukça düş kırıklığı yaratan ifadeye göre müzakerelerin ucu açık olup sonuçları önceden garanti edilemez. Bu nokta, Tavsiyede en zor kabul edilebilecek hususlardan biridir. Zira bundan önceki hiçbir aday ülkeye açıkça bu söylenmemiştir. Bu noktada da gene bir çifte standarttan söz edilebilir. Hukuken müzakerelerin ucunun açık olması aslında pek yadırganacak bir durum değildir. Daha açık bir ifadeyle üye devletlerden birinin katılım antlaşmasını onaylamaması durumunda, hukuken katılım antlaşması yürürlüğe giremeyecek ve tam üyelik gerçekleşmeyecektir. Ancak henüz daha müzakereler başlamadan bunun açık açık söylenmesi akıllarda bir takım soruların oluşmasına sebep olmaktadır. Dahası 2006 ve 2007'de üye devletlerden çoğunluğunda seçim yapılacak olması ve sağ eğilimli hükümetlerin işbaşına gelecek olması işi daha da karmaşıklaştırmaktadır. Bu durumda Türkiye'ye müzakerelerin ortasında "size zaten daha başlangıçta müzakerelerin tam üyelikle sonuçlanmayabileceğini söylemiştik ve siz bunu bilerek masaya oturdunuz" şeklinde diplomatik bir kurnazlık yapılarak imtiyazlı ortaklık (association privilegiée) teklif edilmesi durumunda kelimenin tam anlamıyla bir hüsran yaşanacaktır.
- Bu çerçevede son nokta, Birliğin Türkiye'yi kabul etmeye hazır olup olmamasıyla ilgili belirsizliktir. Tavsiyenin yedinci sayfasında yer alan ifadelere göre müzakerelerin ilerlemesi sadece Türkiye'nin çabalarına bağlı olmayacak, Birliğin de Türkiye'yi üye olarak kabul etmek için bir takım hazırlıklar yapması gerekecektir. Bu durumda pekala Birliğin eline koz verilip verilmediği ve Birliğin "çok yoruldum", "şu an canım istemiyor", "şu sıralar maddi olarak çok sıkıntılı bir durumdayım" türünden bahaneler uydurup uyduramayacağı sorusu akla gelmektedir.[102]

a) [102] http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=2

2.3.9 Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Etki Değerlendirme Raporu.

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından, 06 Ekim 2005 tarihinde İlerleme Raporu, Tavsiye Kararı ile birlikte aynı zamanda bir de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne muhtemel üyeliğinin etkilerinin incelendiği bir rapor hazırlamıştır.

Avrupa Birliği Komisyonu, giriş bölümünde, anılan raporun, Avrupa Parlamentosunun Şubat ayındaki talebi sonucunda hazırlandığını ve raporun elli dört sayfa olduğunu belirtmektedir.

Raporun, Türkiye'nin muhtemel üyeliğinin etkilerini değerlendirmek amacıyla hazırlandığı ve Aralık ayındaki Zirve öncesinde herhangi bir ilave kriter ya da koşul getirmediği vurgulanmaktadır. Rapor, Jeopolitik Boyut, Ekonomik Boyut, İç Pazar ve İlgili Politikalar, Tarım, Veterinerlik Konuları ve Balıkçılık, Bölgesel ve Yapısal Politika, Adalet ve İçişleri ve Kurumsal ve Bütçesel Boyut olmak üzere yedi ana bölümden oluşmaktadır. Anılan bölümlerde, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliğinin olumlu ve olumsuz yönleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulmuştur.[103]

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin, Birliğe etkilerini değerlendiren ciddi ve detaylı bir rapor hazırlanmasının, Avrupa Birliğinin konuya ciddiyetle yaklaştığını ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile 45 yıllık ilişkilerinde, Birliğe üyeliğe en yakın noktada olduğunu gösteren önemli bir gelişme olduğu değerlendirilmektedir.

Öte yandan, söz konusu değerlendirme, Türkiye'nin temel görüşleriyle bağdaşmayan ve rahatsızlık veren bazı görüş ve temennilere yer veriyorsa da; bir bütün olarak bakıldığında, değerlendirmenin büyük ölçüde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekler mahiyette olduğu, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı olan Avrupa Birliği çevrelerinin argümanlarını zayıflatıcı ve korkularını giderici birçok hususu ihtiva ettiği, bu nedenle AB kamuoyunun kazanılmasında raporun bu yönünden geniş bir şekilde yararlanılabileceği değerlendirilmektedir.

[103] Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Etki Değerlendirme Raporu.

2.3.10 Türkiye İçin Yayınlanan İlerleme Raporlarının Siyasi Kriterler Açısından Karşılaştırılması

Türkiye için şu ana kadar toplam yedi adet ilerleme raporu yayınlanmıştır. Anılan raporların, incelenen başlıklara göre karşılaştırması aşağıda sunulmuştur.

2.3.10.1 Parlamento

Parlamento alanında, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin ve Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'nun işleyişi ile ilgili herhangi bir ciddi probleme değinilmemiştir. Seçimlerin genelde demokratik, düzenli, gizli oyla ve usule uygun olduğunun altı çizilmiştir. Hemen hemen her ilerleme raporunda vurgulanan diğer husus, muhalefetin Parlamento'nun faaliyetlerine tam olarak katılmasından duyulan memnuniyettir. Seçim sisteminde Avrupa Komisyonu'nun eleştirilerine maruz kalan en önemli konu %10'luk barajdır. Bununla ilgili olarak, 1998 yılı İlerleme Raporu'nda, 1995 yılında yapılan genel seçimde kullanılan 28 milyon geçerli oydan 4 milyonu Meclis'te temsil edilmediğine, 1999 yılı İlerleme Raporunda da 18 Nisan 1999'da yapılan genel seçimlerde otuz bir milyon geçerli oydan yaklaşık beş milyonunun temsil edilmediğine değinilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak 3 Ocak 2005 tarihinde yapılan bir habere göre, Adalet Bakanı Cemil Çiçek'e %10'luk seçim barajının aşağı çekilmesiyle ilgili bir soru sorulduğunda yanıtı şu şekilde olmuştur: "Barajın aşağı çekilmesi, etnik kökene dayalı partilerin bir anlamda mecliste temsili gibi bir niyeti taşıyor...%10 barajı her zaman ülkede istikrarı temin etmedi. Amaç, parlamenter sistem içerisinde ülkeyi yönetmekse, %10 barajı kalmalı, hatta başkaca düzenlemeler yapılmalı ama buna karşılık da meclis dışında kalan partileri temsil edecek başka bir formül bulunabilir. Ama devamlı istikrar isteniyorsa, bu başkanlık sistemiyle mümkün olur." Bu açıklama, Türkiye'de konunun hassas ve çok fazla tartışmaya yer vermeyecek bir zeminde olduğunun bir göstergesi olabilir**.** [104]

[104] http://www.turkishweekly.net/turkce/makaleler.php?type=11

Şu ana değin Meclisten geçirilmiş olan siyasi reform paketleri de ilerleme raporlarında olumlu olarak gösterilen gelişmelere diğer bir örnektir. Örneğin, 3 Ekim 2001 tarihinde 34 maddelik bir anayasa değişikliği paketi kabul edilmesiyle birlikte Ekim 2000 ve Haziran 2001 döneminde toplam 117 yeni kanun kabul edilmiştir (2001 Yılı İlerleme Raporu). Şubat, Mart ve Ağustos 2002'de de üç reform paketi kabul edilerek 2001-2002 döneminde toplam 45 civarında yeni kanun kabul edilmiştir (2002 Yılı İlerleme Raporu)

2003 Yılı İlerleme Raporu'nda 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerin uluslararası standartlara uygunluğu bir kez daha teyit edilmiştir.

15 Nisan 2003 tarihinde Avrupa Birliği Uyum Komisyonu denilen bir Parlamento Komisyonu'nun kurulması, süreç açısından olumlu bulunmuştur. 6 Ekim 2004 tarihinde son yayınlanan İlerleme Raporunda ise, Hükümet partisi (AKP) ile ana muhalefet partisi (CHP) arasında Avrupa Birliğine katılım politikası konusunda güçlü bir mutabakat bulunduğu tespit edilmiş ve bu mutabakatın, Avrupa Birliğine uyum ile ilgili birçok reformun büyük bir çoğunlukla kabul edildiği anlamına geldiği belirtilmiştir

2.3.10.2 Yargı Sistemi

Türkiye'deki yargı sistemi, Avrupa Komisyonu tarafından 1998'den bu yana, pek çok yönden eleştirilere maruz kalmıştır. Her sene yinelenen eleştirilerden biri, yargının işleyişi ile ilgili olarak, davaların çok uzun sürmesi, sürekli ertelenmesi, ağır dava yükü, düşük maaşlar dahil zor çalışma şartları ve çok sayıdaki yolsuzluk vakasıdır. Son yayınlanan ilerleme raporunda da bu durumla ilgili olarak herhangi bir olumlu gelişmeden bahsedilmemektedir.

Bununla birlikte yargı sistemi ile ilgili diğer bir sorunu da Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM'ler) oluşturmuştur. Başlangıçta üç Devlet Güvenlik Mahkemeleri hakiminden birinin asker olması sonucunda, bu mahkemelerdeki hakimlerin tarafsızlığına inanılmıyordu. Ayrıca davaların çok yavaş ilerlemesi ve pek

çok sanığın yargılama süresi boyunca tutuklu kalmaları da Avrupa Komisyonu tarafından eleştirilen diğer bir konuydu. Türkiye bu konudaki reform çalışmasına 1999 yılında DGM'lerden askeri hakimi çıkaran anayasal ve yasal değişikliklileri TBMM tarafından kabul ederek başladı. 2002 yılında ise getirilen bazı değişikliklerle DGM'lerin görev alanları daraltıldı (Bankacılık sektöründeki örgütlü suçlar ve sahtecilik, DGM'lerin görev alanı dışında kalmıştır). Fakat yine de ilerleme raporlarında bu mahkemelerin görev, yetki, sorumluluk ve işlevlerinin Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Her ne kadar açıkça ifade edilmese de, esasında Türkiye'den beklenen, DGM'lerin tamamen kaldırılmasıydı. Türkiye 2004 yılında DGM'leri tamamen kaldırmış ve bunların yerine Bölgesel Ağır Ceza Mahkemeleri kurulmuştur. Bu gelişmeden 2004 Yılı İlerleme Raporu'nda övgüyle bahsedilmektedir. Yine aynı yıl içinde Eylül ayında Türkiye, 80 yıllık eski Ceza Kanunu değiştirilerek yeni bir Ceza Kanunu kabul etmiştir. Bununla beraber Ceza İnfaz Yasası ve Ceza Muhakemesi Usul Kanunu (CMUK) da değiştirilmiştir. Yeni Ceza Kanunu, bazı insan hakları ihlallerine karşı yaptırımları güçlendirmekte ve soykırım ve insanlık suçları, ayrımcılık ve kişisel bilgilerin suistimali gibi uluslararası ceza hukukundaki son gelişmeleri yansıtan yeni suçları da kapsamına aldığı için Avrupa Komisyonu tarafından olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır.

2.3.10.3 Milli Güvenlik Kurulu ve Ordu

Milli Güvenlik Kurulunun varlığı, Avrupa Birliği açısından, Türkiye'nin demokratik yapısı ile ilgili olarak her zaman endişe verici bir sorun olarak görülmüştür. Türkiye'de tam bir demokratik yapının sağlanabilmesi için ordunun, sivil ve siyasi hayatın etki alanlarından çıkarılması gerektiği her ilerleme raporunda belirtilmiştir. Askeriyenin siyasi alandaki etkisini azaltmak doğrultusunda Türkiye'nin yaptığı ilk girişim 2000 yılında Milli Güvenlik Kurulunun sivil üye sayısını arttırma imkânının siyasi ve askeri çevrelerde tartışılmaya başlanması olmuştur. Bu doğrultuda 2001 yılında, anayasa reformu paketinin bir parçası olarak, MGK'da askeri temsilcilerin sayısı 5'te bırakılırken, sivil üyelerin sayısı 5'ten 9'a yükseltilmiştir. Aynı zamanda MGK'nın rolü danışma organı düzeyine

indirgenmiştir. Fakat 2002 Yılı İlerleme Raporu'nda, bunun eylemsel olarak MGK'nın çalışma tarzını değiştirmediği vurgulanmıştır (Kararlar oy çokluğuyla alınsa da, askeri üyelerin görüşleri ağırlığını korumaya devam etmektedir) Avrupa Komisyonu'nun üzerinde durduğu bir diğer konu da bütçenin onaylanması ve denetimi yönünden, askeri harcamalar üzerinde tam parlamento kontrolü sağlanmasıdır.

2004 Yılı İlerleme Raporu'nda ilk defa Milli Güvenlik Kurulu ile ilgili olumlu gelişmelerden bahsedilmiştir. Örneğin, 2003 yılı boyunca Milli Güvenlik Kurulunun işleyişine ilişkin reformlar, sivil-asker ilişkilerindeki dengeyi sivillere doğru değiştirmiş ve bu alanda kamuoyu tartışmasını teşvik etmiştir. Yine aynı dönemde, askeri ve savunma harcamalarının şeffaflığını artıran tedbirler alınmıştır, askeri harcamalar üzerinde sivil otoritelerin denetimini sağlayan iki önemli reform paketi kabul edilmiştir. Aynı raporda, eğitim harcamalarının ilk defa savunma harcamalarından yüksek olduğu yazılmıştır. Fakat yine de konu ile ilgili olarak söylenen son söz, Türkiye'de Silahlı Kuvvetlerin gayri resmi mekanizmalar vasıtasıyla etkili olmaya devam ettiği olmuştur.

2.3.10.4 Medeni ve Siyasi Haklar

Bu başlık altında değinilen sorunların başında ölüm cezası, işkence, kaybolma ve yargısız infaz, ifade özgürlüğü, Türk hapishanelerindeki şartlar, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü ile din özgürlüğü gelmektedir.

Ölüm cezasıyla ilgili olarak 1998 yılında yayınlanan ilk ilerleme raporunda, Türk mevzuatında bu cezanın hala var olduğu, fakat 1984 yılından beri uygulanmadığı belirtilmiş ve kaldırılması yönündeki beklenti ifade edilmiştir. Abdullah Öcalan'ın 29 Haziran 1999'da ölüm cezasına mahkûm edilmesi, 1999 Yılı İlerleme Raporunda eleştirilmiştir. 2000 yılında, cezanın kaldırılmadığından fakat ceza infazı üzerindeki de facto moratoryumdan bahsedilmiştir. 2002 yılındaki Ağustos reformlarıyla birlikte ölüm cezaları kaldırılarak, ömür boyu hapse çevrilmiştir. 2003 yılındaki raporda bu konuda kaydedilen gelişmelere ek olarak

Haziran 2003'te Meclis'in, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ne EK 6 Numaralı Protokolü" imzaladığı belirtilmiştir (Protokol, ölüm cezası konusunda terörizm suçları için tanınan istisna hakkındadır). 2004 yılında ise Türkiye'de ölüm cezası her türlü koşulda kaldırılmıştır.

İşkence ve kötü muameleyle ilgili olarak Türkiye'deki sorunlar mevcut durum dahil her zaman olmuştur. 1998 Yılı İlerleme Raporunda işkence, kaybolma ve yargısız infaz olaylarının sistematik olduğu belirtilirken, 1999 yılından itibaren bu olaylar sistematik olmaktan çıkarılmıştır. Fakat yine de mevcut olduğu her fırsatta vurgulanmıştır. 2002 yılında ilk defa yargılama öncesi gözaltı süresinin azaltılması, 2002 İlerleme Raporunda olumlu bir gelişme olarak not edilmiştir. 2003 yılında ise Hükümetin işkenceye karşı "sıfır hoşgörü" politikası benimsediği yazılmış, fakat durumun olumsuz olduğu ve işkencelerin devam ettiği belirtilmiştir. 2004 Yılı İlerleme Raporunda da bir önceki yıl yazılandan farklı bir şey göze çarpmamaktadır.

Türkiye'deki cezaevi koşulları da Avrupa Komisyonu açısından bir diğer kaygı verici unsurdur. 1998 yılında yayınlanan rapora göre, Türk hapishanelerindeki şartlar, Avrupa Konseyi tarafından konulan standartlara hatta Birleşmiş Milletler (BM)'nin minimum standartlarına dahi uygun değildir. Hapishanelerin çoğu aşırı kalabalıktır ve yeterli sağlık hizmeti sunmamaktadır. 2002 yılında Türkiye'nin uygulamaya başladığı hapishane sistemi reformu ile birlikte genel durum oldukça iyileşmesine rağmen, F tipi cezaevlerindeki şartlarla ilgili sorunlar devam etmektedir (2003 Yılı İlerleme Raporu). 2004 yılı raporunda ise cezaevi sistemi ile ilgili olarak 1999 yılından bu yana önemli ölçüde iyileşme olduğu, F tipi cezaevlerinde mevcut koşulların, mahkumların tecridinin ciddi bir sorun olmaya devam etmesine karşın yüksek standartlarda olduğu sonucuna varılmıştır.

İfade özgürlüğü konusu da, 1998 yılından bu yana, Raporlarda Türkiye'nin ciddi problemleri arasında yer almıştır. Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan raporlarda her sene, Türkiye'de ifade özgürlüğünün güvence altında olmadığı belirtilmiştir. Özellikle Öcalan'ın yakalanmasından sonra bu durumun daha da kötüleştiği ifade edilmiştir. Raporlara göre, Kürt kökenli nüfusun durumu ile ilgili

olarak, devletin kabul etmediği görüşlerin ifade edilmesindeki kısıtlamalar devam etmektedir. 2003 yılı raporunda, bazı kısıtlamaların kaldırıldığı, fakat yasal değişikliklere karşın problemlerin sürdüğü ifade edilmektedir. Son yayınlanan ilerleme raporunda ifade özgürlüğü konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmesine karşın bazı sorunların hala devam ettiği belirtilmiştir.

Örgütlenme ve toplantı özgürlüğüyle ilgili olarak, Türkiye'nin durumu her zaman için eleştirilmiştir. Bu konudaki özgürlüklerin sınırlamaya tabi olduğu, ve bunlara saygı gösterilmediği belirtilmiştir. Ancak 2003 yılında getirilen dördüncü ve yedinci reform paketleri kapsamında yapılan değişiklikler uyarınca bu kısıtlamalar gevşetilmiştir. Fakat yine de, ırk, din, mezhep, bölge veya başka herhangi bir azınlık temelinde dernekler kurulmasıyla ilgili sınırlamalar dahil, önemli bazı sınırlamalar devam etmektedir (2003 Yılı İlerleme Raporu). 2004 Raporunda söz konusu konuyla ilgili olarak yeni Dernekler Kanunu'nun kabul edilmesinin, devletin derneklerin faaliyetlerine ve örgütlenmeye müdahale olasılığını azaltacağını ve sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunacağı ifade edilmiştir.

Din özgürlüğü ile ilgili olarak ilerleme raporlarında sürekli söylenen, Lozan Antlaşması ile tanınan dinsel azınlıklar ve diğer dinsel azınlıklar arasında bir muamele farklılığının hala mevcut olduğudur. Avrupa Komisyonu, bu farklılığın özellikle tüzel kişilik, mülkiyet hakları, içsel yönetim ve ruhban eğitiminin yasaklanması açısından belirgin olduğunu iddia eder. Ruhban eğitimi ile ilgili olarak Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması beklentisini ilk defa 2000 Yılı İlerleme Raporu'nda açıkça ifade edilmiştir.

Alevi cemaati ile ilgili olarak Türkiye'nin, sadece Sünni camilere ve dinsel vakıflara mali destek sağladığı, okullarda ve din derslerinde Alevi kimliğini yansıtmayan zorunlu din dersleri verdiği için eleştirmektedir. Son yayınlanan ilerleme raporunda bu konuyla ilgili dikkate değer farklılıkta bir şey yazılmamıştır.

2.3.10.5 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

Bu başlık altında değinilen konular kadın-erkek eşitliği, sendikal haklar, çocuk hakları ve kültürel faaliyetlerdir. Fırsat eşitliği bakımından kadın-erkek eşitsizliğinin büyük olması ve "namus cinayetleri" dahil, aile içinde kadınlara yönelik şiddet sorununun kaygı verici olduğu her raporda dile getirilmiştir. 2001 yılında kabul edilen Anayasa reformu paketi ile birlikte güçlendirilmiş kadın-erkek eşitliği ile ilgili anayasal güvenceleri etkileyen bir takım değişiklikler getirilmiştir fakat bu, aile içinde kadına yönelik şiddet sorunun varlığını etkilememiştir (2001 Yılı İlerleme Raporu).

1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun, bu yılın raporunda olumlu bir gelişme olarak not edilmiştir. Bu kanun sayesinde kadın-erkek eşitliği alanında 'aile reisliği' kavramı kaldırılmış ve aile hayatında kadınlar ve erkekler için fırsat eşitliği getirilmiştir. 2003 yılında ise cinsiyet eşitliği konusunda, 6 ncı reform paketinin bir parçası olarak, "namus cinayetleri" işlenmesiyle ilgili sorunları çözmek amacıyla Ceza Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır. Bu da olumlu bir gelişme olarak 2003 Yılı İlerleme Raporuna not edilmiştir. Şu andaki mevcut durumda önemli bir değişiklik olmamıştır.

Sendikal haklar ve grev özgürlüğüyle ilgili olarak, bu alandaki kısıtlamalardan ve karışık prosedürlerden bahsedilmiştir. 2001 yılındaki Anayasa reformu paketinde sendikaların hak ve özgürlüklerinin kapsamının genişletilmesi ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır, fakat bu değişiklikler mevcut durumu çok fazla değiştirmemiştir (2001, 2002 ve 2003 yılları İlerleme Raporları) Son yayınlanan ilerleme raporunda ise sendikal hakların hala ILO (International Labor Organization) standartlarının gerisinde olduğu ifade edilmiştir.

Çocuk haklarıyla ilgili olarak Türkiye'deki gelişmeler her ilerleme raporunda "kaygı verici" olarak ifade edilmektedir. Getirilen eleştirilerin en başında Türk Hükümetinin, Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması ile İlgili ILO Sözleşmesini ve

Çocuk Haklarının Uygulanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesini imzalamamış olması gelmektedir.(2001 Yılı İlerleme Raporu).

Son yayınlanan ilerleme raporuna göre ise, Çocuk haklarının güçlendirilmesine karşın çocukların çalıştırılması, ciddi kaygı yaratan bir sorun olmaya devam etmektedir.

Kültürel faaliyetlerle ilgili olarak ise, Lozan Antlaşması'nda belirtilen azınlıklar dışındaki gruplara mensup olanlar için TV/radyo yayıncılığı ve eğitim açısından Türkçe dışındaki dillerin kullanımı konusundaki yasal kısıtlamalar ve adli kovuşturmalar Anayasanın bu konuyla ilgili iki maddesi değiştirildiyse dahi (26 ve 28nci madde) devam etmiştir.

2.3.10.6 Azınlık Hakları ve Azınlıkların Korunması

1998 yılındaki İlerleme Raporu'na göre, "Azınlık hakları ve azınlıkların korunmasıyla ilgili olarak Avrupa Komisyonu'nun üzerinde durduğu en önemli konu Kürt sorunudur"

" Lozan Antlaşması'na göre Türk devleti resmen üç azınlığı tanımaktadır: Ermeniler (50.000), Museviler (25.000) ve Rumlar (5.000). Anayasa, Kürtleri ulusal, ırksal veya etnik bir azınlık olarak tanımaz. Türk hükümetinin PKK ile silahlı çatışma içinde olması sonucunda Türk güvenlik güçleri insan hakları ihlalleri işlemiştir ve Güneydoğudaki köyleri zorla boşaltıp tahrip etmiştir. Bu durum, güneydoğudan batıdaki büyük kentlere zoraki bir göç olmasına yol açmıştır…Türk hükümeti PKK ile müzakere etmeyi daima reddetmiştir. Türkiye, güneydoğu sorununa siyasi ve gayri askeri bir çözüm bulmalıdır. Bir sivil çözüm kapsamında, Kürt kültürel kimliğinin belirli biçimleri tanınabilir ve ayrıkçılığı veya terörizmi savunmaması şartıyla, o kimliğin ifade edilme yollarına daha fazla hoşgörü gösterilebilir"

1999 yılında Öcalan'ın yakalanmasıyla bu sorunun çözümü konusunda ilerleme olacağı beklentisinin boşa çıktığı ilerleme raporunda belirtilmiştir. 2001 yılındaki raporda ise 21 Mart tarihindeki Nevruz kutlamalarının olaysız bir şekilde geçmesi olumlu bir gelişme olarak gösterilmiştir.

2004 yılında ise Kürtçe ve diğer dillerin kullanılmasına ilişkin yasağın kaldırılması ve bu dillerdeki yayınlara izin verilmesi ve sınırlı ölçekte başlatılması yine olumlu olarak ifade edilmiştir. Ancak, azınlık dillerinde eğitim konusundaki kısıtlamaların devam etmesi eleştirilmiştir.

Yine Kürt sorunu ile ilgili olarak güneydoğu bölgesinde Türk Hükümeti'nin PKK ile girdiği çatışmalar sonucunda köylerini boşaltmak zorunda kalan vatandaşlarla ilgili olarak "köye dönüş programı" başlatılması ilk başta olumlu olarak nitelendirilse de, bu programın köy koruculuğu sistemi ve maddi destek olmaması nedeniyle aksaması 2004 yılı raporunda eleştirilen konulardan biri olmuştur.

Komisyon tarafından her sene, bölgenin sosyoekonomik yönden kalkınması için ekonomik yardım ve kalkınma programı hazırlanması yönünde teşvikler olmuştur. Türk hükümetinin bu yöndeki girişimleri hiçbir zaman tam olarak memnuniyet verici şeklinde nitelendirilmemiştir. Bu bağlamda, 2004 Yılı İlerleme Raporu'nda da bölgeye yönelik daha sistematik bir yaklaşımın benimsenmesini amaçlayan çalışmaların devam etmesine karşın, bölgesel farklılıkların azaltılması ve yerel nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik bütüncül bir stratejinin henüz oluşturulmaması eleştirilmiştir.

2.4 AVRUPA PARLAMENTOSU KARARLARI

Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye hakkında değişik zamanlarda farklı konulara ilişkin raporlar hazırlanmıştır. Avrupa Parlamentosu kararları, bağlayıcı olmasa da, Avrupa kamuoyunu etkilemektedir. Bu nedenle, anılan başlık altında bu raporlardan en güncel olan son iki rapor incelenmeye çalışılmıştır.

2.4.1 15 Aralık 2004 Tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı:

Söz konusu rapor, AB Komisyonu'nun hazırladığı 6 Ekim 2004 tarihinde yayımlanan 2004 Yılı İlerleme Raporuna ve Tavsiye Kararına atıfta bulunmaktadır.[105] Avrupa Parlamentosu söz konusu raporunda;

- Türk hükümetinin geçtiğimiz yıllarda parlamento ile iş birliği içerisinde, önemli anayasal ve yasal değişiklikler gerçekleştirdiğini ve uygulamaya koyduğunu,
- 2001 ve 2004 yıllarındaki iki önemli Anayasal reform paketi önemli değişiklikler getirmiş olsa da Türkiye de 1982 yılında kabul edilen Anayasanın muhafaza edildiğini,
- Kabul edilen reformlar çerçevesinde askeri harcamalar ve bunların denetlenmesi üzerinde parlamentonun tam kontrolünün sağlanmasına ihtiyaç olduğunu,
- Türkiye'nin, inanç özgürlüğünün güçlendirilmesi konusunda, mülkiyet hakları, yasal statü, okullar, iç yönetim, çevre düzenlemeleri ve din adamlarının yetiştirilmesi dahil tüm dini topluluklar ve azınlıklara yönelik eşit muamelenin hızlı bir şekilde garanti altına alınması için reformları devam ettirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ayrıca, söz konusu raporda;

[105] Avrupa Parlamentosunun 15 Aralık 2005 Tarihli Kararı.,s.4.

- Leyla Zana ve meslektaşlarının haksız tutuklanmalarından sonra salıverildiği ve şu anda Kürtlerin Türk siyasi hayatına daha iyi entegre olması yönünde çalışmalarda bulunduğu,
- Türk ve Kürt siyasi güçlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, dini örgütlerin ve Türkiye'nin ileri gelen kişilerinin, müzakerelerin başlamasının Türkiye'deki reform sürecini derinleştireceği ve hız kazandıracağını umduğunu ve AB ile katılım müzakerelerinin başlatılmasını yürekten desteklediği,
- Hükümetin, özel dil merkezlerinde Türkçe dışındaki ana dillerde eğitim verilmesine, medya programları yayımlanmasına, diğer dillerde yayım yapan istasyonlar açılmasına ve işletilmesine izin veren hukuki değişiklikleri memnuniyetle karşılanmasına rağmen, Hükümet, Kürtçe ve Ermenice de dahil olmak üzere, azınlık dillerinde yayın yapılması ve eğitim verilmesi konusunda kalan tüm kısıtlamaları kaldırmaya davet edilmekte,
- AB Parlamentosunun, seçim sisteminin yüzde 10 barajının azaltılması suretiyle yeniden düzenlenmesi ve bu sayede TBMM'de siyasi güçlerin, özellikle de ağırlıklı olarak Kürt nüfusun hakim olduğu siyasi partilerin daha geniş temsil olanağı sağlama yönündeki çağrısını yenilemekte,
- Kürtlerin, Türk toplumunun önemli bir parçasını temsil ettiği ve bu nedenle haklarının tümüyle tanınması gerektiği,
- Avrupa Parlamentosu'nun, Türk makamlarına daha önce de başvurmuş olmasına rağmen, Heybeliada Ruhban Okulu'nun halen açılmadığı,
- Güneydoğuda yaşayan yerel nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına yönelik bütünleştirilmiş bir stratejinin hayata geçirilmemiş olduğu ve bu bölgedeki köye dönüş çalışmalarının köy koruculuğu sistemi ve yetersiz maddi imkânlarından dolayı sekteye uğradığı ifade edilmektedir.

Avrupa Parlamentosu bunlara ilave olarak;

- Türkiye-Ermenistan sınırının Türk makamlar tarafından henüz açılmamış olması nedeniyle Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi fırsatının kaçırılmakta olduğunu belirtmekte ve Türkiye'den Ermenistan sınırını yakın bir tarihte açması yönünde çağrıda bulunmakta,

- Kuzey Anadolu'daki Ermeni Mozolesinin tekrar ziyarete açılması, Kürtçe ve Ermenice'yi de içeren, azınlık dillerinin kullanılmasına ilişkin yasağın kaldırılması, Türk tarihçiler tarafından "Soykırım" konusuna dair çalışmalar yürütülmesi, Ermenistan Cumhuriyeti ile devlet ilişkilerinin yeniden kurulması için ileriye yönelik hayati adımlar teşkil etse de, bu sürecin, Türkiye-Ermenistan sınırının tekrar açılması yönündeki mantıki sonucu doğurması gerektiğini belirtmekte,

Kıbrıs sorununa ilişkin olarak, uluslar arası toplumun Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımamasına ilişkin kaygılarını sürdürdüğünü ve 30.000 Türk askerinin Kuzey Kıbrıs'ta konuşlanmaya devam ettiğini ifade etmektedir.

- Artan bölgesel istikrar ve komşu ülkeler ile ilişkilerin iyileştirilmesi kapsamında, Türkiye'den Atatürk Barajı'nın yapılması nedeni ile su akışının azaldığı İran ve Irak'ın bulunduğu Mezopotamya gibi bölgelerin su ihtiyaçları konusunda daha hassas olmasını istemekte ve kaynağı Türkiye topraklarından olan akarsulardan gelen suyun adil ve eşit dağılımını sağlamak üzere Suriye de dahil olmak üzere tüm komşularının yer alacağı bir çalışma grubu oluşturmasını talep etmekte,

Avrupa Birliği Parlamentosu raporunda sonuç olarak; Avrupa Komisyonu'nun raporunda ortaya koyulan ilerlemeyi dikkate alarak AB Konseyi'ni Türkiye ile müzakerelere gereksiz gecikme olmadan başlaması için çağrıda bulunulmaktadır.

Avrupa Birliği Parlamentosunun hazırlamış olduğu rapor, Avrupa Birliği Komisyonunun Türkiye ile ilgili hazırlamış olduğu raporlar ile karşılaştırıldığında, Türkiye hakkında daha sert ifadelerin kullanılması, (örneğin, Ermenistan ile ilişkilerin yer aldığı bölümde "Soykırım" ifadesinin kullanması gibi) tarafımızdan kabul edilmesi mümkün olmayan talepler içermesi açısından olumsuzdur.

17 Aralık 2004'te icra edilen Avrupa Birliği Zirvesinde açıklanan Zirve Karar Bildirgesinde "Avrupa Parlamentosunun 15 Aralık 2004 tarihli kararının kararlarının

not edildiğinin“ vurgulanması, raporda belirtilen olumsuz hususların müzakere sürecinde karşımıza getirilebileceğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

2.4.2 28 Eylül 2005 Tarihli Avrupa Parlamentosu Kararı:

Raporun giriş kısmında, Avrupa Parlamentosu'nun ve Avrupa Birliği Komisyonu ve Konseyinin daha önce aldığı kararların dikkate alındığı belirtilmiştir.

Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 tarihinde, müzakerelerin ilk aşamasında önceliğin siyasi kriterlerin tam olarak uygulanmasına verilmesi kararı alınması şartıyla müzakerelerin açılmasını tavsiye ettiği; bu nedenle bakanlık düzeyindeki müzakerelerin gündeminin başta insan hakları ve bütün temel özgürlükler olmak üzere siyasi kriterlerin yerine getirilmesinin teori ve uygulamada değerlendirilmesi ile başlayacağı, bu sırada diğer konu başlıklarının müzakere gündemine girmesine de fırsat yaratılacağı vurgulanmıştır.

Raporda, Avrupa Parlamentosu, Kıbrıs Rum toplumunun demokratik iradesine saygı duymakla birlikte bir çözüme varılamamış olunmasından duyduğu üzüntüyü ifade etmekte ve Kıbrıs sorununa Annan Planı ve AB'nin dayandığı temel ilkeler çerçevesinde müzakere edilecek adil bir çözüm bulunmasına yönelik yapıcı tutumlarını sürdürmeleri ve ilgili BM kararlarına uygun olarak belirli bir takvim çerçevesinde askerlerini adadan geri çekmeleri konusunda Türkiye'ye çağrıda bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu, Türk askerlerinin geri çekilmesinin, gerginliğin daha fazla azaltılması, taraflar arasındaki diyaloğun yeniden başlatılması ve kalıcı bir çözüme hazırlık yapılması açısından gerekli bir adım olduğuna ilişkin inancını dile getirmektedir.

Avrupa Parlamentosu, aynı zamanda Türk makamlarını Kıbrıs bandıralı ve AB'ye üye bir ülkeyle ticaret yapan Rum gemilerine uygulanan mevcut tüm kısıtlamaları kaldırmaya davet etmektedir.

29 Temmuz 2005 tarihinde, Türkiye'nin Ankara Antlaşması'nı 10 yeni üye ülkeyi içine alacak şekilde genişleten Ek Protokolü imzaladığını; ancak, aynı zamanda ve protokole paralel olarak, Protokol'ün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının, Protokolde atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni hiçbir şekilde tanımak anlamına gelmediğini ifade eden bir deklarasyon yayımladığı belirtilmektedir. Anılan deklarasyonun, Türkiye'nin Protokol'ün tüm hükümlerini tamamen uygulama konusundaki gönüllülüğüne gölge düşürdüğü belirtilmekte ve Komisyon'dan bu tek taraflı deklarasyonun Türk Parlamentosu'ndaki onay sürecinin bir parçası olup olmadığına ilişkin Türk Hükümeti'nden alacağı cevabı Avrupa Parlamentosu'na iletmesini istemektedir.

Aynı zamanda Türkiye'nin, Kıbrıs bandıralı gemiler ve Kıbrıs limanlarından gelen gemilerin Türk limanlarına girişine ve de Kıbrıs uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına ve Türk havalimanlarına inmesine izin vermeyerek uyguladığı ambargoyu sürdürmesi ile 18 Haziran 1987 tarihli Avrupa Parlamentosu kararında yer alan Ermeni konularıyla ilgili taleplerin halen yerine getirilmemesi eleştirilmektedir.

Ermeni soykırımını tanıması konusunun, Avrupa Birliğine katılımın bir ön koşulu olduğu belirtilmektedir.

Avrupa parlamentosu, Konsey'e sözünü tutması ve Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonunun sona erdirilmesi çağrısında bulunmakta, AB'nin Kıbrıs Türk toplumuna yönelik taahhütlerinin yerine getirilmesi amacıyla halihazırda İngiltere'nin Başkanlık ettiği Konsey'e Kıbrıs'ın kuzeyine yönelik mali yardım paketi üzerinde uzlaşmaya varılması ve ticaretin kolaylaştırılmasıyla ilgili düzenlemelerin yapılması konusunda yeniden çaba göstermesi için çağrıda bulunmaktadır.

Bakanlar düzeyindeki her müzakere oturumundan önce siyasi kriterlerin hem teori hem uygulamaya ilişkin olarak değerlendirilmesi ve böylece gerekli reformların devam ettirilmesi için Türk makamları üzerinde sürekli baskı kurulmasını talep

etmekte, siyasi kriterlerin yerine getirilmesi için açık hedefler, takvim ve son tarihleri içeren bir program oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir.

Rapor, bir çok olumsuz husus içermektedir. Söz konusu rapor bağlayıcı olmasa bile, Türkiye'nin müzakere süreci sonunda Avrupa Parlamentosundan katılım için mutlaka onay alması gerektiği düşünüldüğünde, ilerisi için bir sorun teşkil edecektir.

2.5 KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ

Katılım Ortaklığı Belgesi; Türkiye'nin Avrupa Birliğine katılımı çerçevesinde kaydettiği ilerlemeye ilişkin, Avrupa Birliği Komisyonunun yıllık ilerleme raporlarında belirlenen ve daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerektiği ifade edilen öncelikli alanların, bu gelişmelere yardımcı olmak üzere Türkiye'ye sağlanacak mali imkanların ve bu yardımın tabi olacağı şartların tek bir çerçevede sunulmasıdır.

Türkiye'ye yönelik ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde açıklanmış ve 14 Nisan 2003 tarihinde revize edilmiştir.[106]

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından revize edilen ve Avrupa Konseyi tarafından 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen nihai metne göre siyasi kriterlere ilişkin öncelikler;

- Helsinki Zirvesi sonuçları uyarınca, BM Genel Sekreterinin iyi niyet misyonunun ve önerileri temelindeki müzakerelerin sürdürülmesi yoluyla, mevcut Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması yönündeki çabaların kuvvetle desteklenmesi,
- Birleşmiş Milletler Şartının, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan halli ilkesi uyarınca, Helsinki Zirvesi sonuçlarının dördüncü bendinde belirtildiği üzere mevcut sınır anlaşmazlıklarının ve bağlantılı diğer meselelerin çözüme kavuşturulması için her türlü çabanın sarf edilmesi,

[106] 14 Nisan 2003 Tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi.

- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslar Arası Sözleşme ile İhtiyari Protokolünün ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslar Arası Sözleşmenin onaylanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 6 nolu. Protokolünün onaylanması, İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesine (Sözleşmenin II nci bölümü)'ne uygun hareket edilmesi,
- AİHS'nin üçüncü maddesi ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesinin tavsiyeleri doğrultusunda kolluk kuvvetleri tarafından yapılan işkence ve kötü muamele ile mücadele edilmesine ilişkin tedbirlerin uygulanması,
- Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslar arası sözleşmeler ve Avrupa sözleşmeleri doğrultusunda dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş din ve inançlarına göre ayrım yapılmaksızın, tüm bireylerin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden hukuken ve fiilen tam olarak yararlanmasının teminat altına alınması,
- Basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ile ilgili reformların sürdürülmesi ve uygulanması,
- Barışçıl toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüklerine ilişkin reformların sürdürülmesi ve uygulanması, ulusal ve yabancı derneklere ilişkin yasal kısıtlamaların kaldırılması, sivil toplumun geliştirilmesi,
- AİHS'nin dokuzuncu maddesi doğrultusunda tüm bireylerin ve dini toplulukların düşünce, din ve vicdan özgürlüklerini kullanmaları ile ilgili hükümlerin uyumlaştırılması ve uygulanması, AB üyesi ülkelerin uygulamaları doğrultusunda bu toplulukların faaliyet gösterebilmeleri için gerekli şartların oluşturulması, söz konusu toplulukların kendilerini üyelerinin ve topluluk mal varlıklarının, verilen eğitimlerin din adamı atanması ve yetiştirilmesinin hukuken etkili bir biçimde korunması ve bu toplulukların mülkiyet hakkından yararlanması,
- Kültürel çeşitliliğin sağlanması ve kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşların kültürel haklarının teminat altına alınması,
- Radyo/TV yayınlarına Türkçe dışındaki dillerle yapılan eğitimin ilave edilmesi,

- Ordu üzerindeki sivil denetimin AB üyesi ülke uygulamaları ile uyumlu hale getirilmesi için, MGK'nın işleyişinin bu ülkelerinkine uyarlanması,
- Yargının bağımsızlığının ve etkinliğini güçlendirilmesi, AİHM içtihatlarının tüm adli makamlarca dikkate alınması, DGM'lerin işleyişinin Avrupa standartları ile uyumlu hale getirilmesi, istinaf mahkemelerinin kurulması,
- Hapishane şartlarının AB üyesi ülkeler standartlarına getirilmesi,
- İşkence ve kötü muamele kapsamında, insan hakları ve modern araştırma teknikleri konularında kolluk kuvvetlerinin eğitiminin güçlendirilmesi,
- Tüm vatandaşların ekonomik sosyal ve kültürel imkânlarının geliştirilmesi amacıyla özellikle Güney Doğudaki durumun iyileştirilmesi, bu kapsamda, yurt içinde yerinden edilmiş kişilerin eski yerleşim yerlerine dönmelerinin desteklenmesi olarak tespit edilmiş ve Türkiye'den istenmiştir.

2.6 ULUSAL PROGRAM VE AB UYUM YASALARI

2.6.1 ULUSAL PROGRAM

Ulusal Program; Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ne cevap niteliği taşımakta olup, Türkiye'nin, Avrupa Birliği Müktesebatını Üstlenebilmesi amacıyla, kısa ve orta vadede belirtilen hedefleri, ne zaman, ne şekilde uygulayacağına yönelik hazırlanan bir yol haritasıdır. 19 Mart 2001 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulunda görüşülerek karar haline getirilen Ulusal Program, 24 Mart 2001 Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[107] Bakanlar Kurulu, tüm kamu ve kuruluşlarının Program'da yer alan çalışmaları zamanında ve öngörülen hedefler doğrultusunda gerçekleştirmeleri, AB müktesebatının ulusal mevzuata aktarılması ve uygulanması için gerekli idari düzenlemeleri ve personel eğitimini yapmaları, Ulusal Programın uygulanmasına ilişkin koordinasyon görevinin Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yerine getirilmesi yönünde bir dizi karalar almıştır.[108]

AB Komisyonu tarafından, daha önceki tüm aday ülkelerde olduğu gibi, 14 Nisan 2003 tarihinde yeni bir "Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmıştır.[109] Bu

[107] Ş.H.Çalış, a.g.e, s.432.
[108] AB Ulusal Programı'nın Kabulüne Dair Bakanlar Kurulu Kararı, Resmi Gazete, 24 Mart 2001, Sayı:24352.
[109] Ş.H.Çalış, a.g.e, s.459.

kapsamda, tüm kamu kurum ve kuruluşların katkılarıyla, mevcut Ulusal Program, önceki Ulusal Programa AB Komisyonu'nun yönelttiği eleştiriler kapsamında gözden geçirilmiş ve 23 Haziran 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile "Türkiye Ulusal Programı" 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[110]

23 Haziran 2003 tarihinde yayımlanan Ulusal Programda "Siyasi kriterler" başlığı altında aşağıdaki hususların yerine getirileceği belirtilmiştir.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü; İfade özgürlüğünün sınırların belirleyen AİHS'nin on, on yedi ve on sekizinci maddelerinin yeniden gözden geçirilecek ve ifade özgürlüğü alanını genişleten yasal ve idari değişikliklerin etkin uygulanması sağlanacaktır. Basın özgürlüğünün evrensel standartlarda uygulanması, Türk vatandaşlarının günlük hayatta kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması veya farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesine ilişkin hükümler hayata geçirilecektir.

Dernek Kurma Özgürlüğü, Barışçı Toplantı Hakkı ve Sivil Toplum; Dernek kurma özgürlüğü bağlamında dernekler ve vakıflar ile toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatları gözden geçirilecek, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin yasal ve idari değişiklikler etkili uygulanacaktır.

İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesi; Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu ile Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinde yer alan düzenlemeler etkin bir biçimde uygulanacak ve denetlenecektir.

Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitilmeleri; Kamu görevlilerinin insan hakları konusunda eğitimleri yaygınlaştırılacaktır.

Yargının İşlevselliği ve Verimliliği; AİHS ve AİHM içtihadı konusunda yürütülen eğitim programları, yüksek mahkeme üyeleri dahil, tüm yargı mensuplarını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacaktır.

[110] Ulusal Program ve AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine İlişkin 2003/5930 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Resmi Gazete, Sayı:25178.

Cezaevleri, Tutukevleri ve Nezarethane Koşullarının İyileştirilmesi; Bu yerlerin uluslar arası standartlarla uyumlaştırılması, Ceza İnfaz Hakimliği kurumu ve cezaevleri izleme kurulları etkin çalıştırılacak, cezaların infazına ilişkin mevzuat gözden geçirilecektir.

Tüm Bireylerin, Ayrım Yapmaksızın Tüm Temel Hak ve Özgürlüklerden Tam Olarak Yararlandırılmasının Sağlanması; Türkiye'nin taraf olduğu tüm uluslar arası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi sürdürülecek, kadın-erkek eşitliğinin uygulanması sağlanacak, ibadet özgürlüklerinin değişik din ve inanç gereksinimleri dikkate alınacak şekilde uygulaması kolaylaştırılacak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamda geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasına ilişkin hükümler uygulanacaktır.

Yürütmenin İşlevselliği Konusunda; MGK'nın danışma organı niteliği, Anayasa ve ilgili yasa değişiklikleriyle yeniden tanımlanmıştır. İşlevleri bu niteliklerle uyumlaştırılacaktır.

Sözleşmeler başlığı altında; AİHS ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye EK On Üçüncü Protokol ve BM Uluslar Arası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin İhtiyari Ek Protokolünün imzalanması için gerekli çalışmalar başlatılacaktır.

2.6.2 AB UYUM YASALARI

Avrupa Birliği üyelik sürecinde mevzuatımızı, Avrupa Birliği mevzuatına uyumlu hale getirmek üzere Anayasa'da ve mevcut yasalarda çeşitli düzenlemeler ve eklemeler yapılarak; uyum yasa paketleri hazırlanmıştır. Anayasa değişikliği paketi ve ilk üç uyum paketi, DSP-MHP-ANAP iktidarı döneminde; diğer uyum paketleri ise AKP iktidarı döneminde çıkarılmıştır.[111]

[111] T.Süslü, AB Sürecinde Uyum Yasaları, Piramit Yayınları, Ankara, 2005, Arka Kapak.

19 Şubat 2002 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Birinci Uyum Paketi ile[112];

Düşünce özgürlüğü kapsamında Türk Ceza Kanununun yüz elli dokuz ve üç yüz on ikinci maddeleri ile Terörle Mücadele Yasası'nın yedi ve sekizinci maddelerinde değişiklikler yapılmış,

Hapis cezası süreleri düşürülmüş, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde on beş güne kadar uzatılabilen gözaltı süresi dört güne indirilmiş,

Özel hayatın gizliliği, haberleşme ve konut dokunulmazlığına güvence getirilmiştir.

9 Nisan 2002 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan ikinci Uyum Paketi ile;[113]

Dernekler Yasası ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu değiştirilerek, sınırlamalar azaltılmış,

İşkence ve kötü muamele sebebi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin hükmettiği tazminatların, bu suçları işleyen Devlet Memurlarına ödettirilmesi düzenlenmiş,

Partilerin kapatılması zorlaştırılarak, Basın Kanunundaki "yasaklanmış dil" kavramı kaldırılmış,

Suç işleyen basın kuruluşlarının kapatılma süresi de otuz günden on beş güne indirilerek, basılı eserlerin toplatılması, basım makineleri ve aletlerine el konulmasının ise mahkeme kararı ile olması kararlaştırılmış,

Dernek, sendika ve meslek kuruluşlarının amaçları dışında da toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilmeleri sağlanmış, bu toplantıları düzenleme yaşı yirmi birden on sekize indirilmiş,

[112] http:www.belgenet.com/yasa/k4744.html.

Parti kapatmalar zorlaştırılarak, partilere hazine yardımından men cezası verilebilmesi de sağlanmış,

Kaymakamlara sadece Mülki İdare Amirliği sınıfından olanların vekalet edebilmesi (Jandarma Komutanlarının kaymakamlara vekalet edememesi) kararlaştırılmıştır.

9 Ağustos 2002 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan üçüncü Uyum Paketi ile;

Anayasa değişikliği çerçevesinde kanunlardaki idam cezaları kaldırılarak yerine müebbet ağır hapis cezası getirilmiş,

Azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engeller kaldırılmış,

Düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları genişletilmiş,

Radyo ve Televizyonlarda Kürtçe yayın yapılmasına ilişkin düzenleme hayata geçirilmiş,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye aleyhine verdiği kararların yeniden yargılanma sebebi sayılmasına ilişkin değişiklikler yapılmıştır.

11 Ocak 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan dördüncü Uyum Paketi ile Siyasi Partiler Yasası ve Adli Sicil Kanununda değişiklik yapılarak, siyasi yasaklar yumuşatılmıştır.[114] Ayrıca siyasi yasaklıların milletvekili seçilmelerinin önündeki engeller kaldırılmış, işkence cezalarının paraya çevrilemeyeceği ve ertelenemeyeceği yönündeki değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

[113] 09.04.2002 tarih ve 24712 sayılı Resmi Gazete.
[114] 11.01.2003 tarih ve 24990 sayılı Resmi Gazete.

4 Şubat 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan beşinci Uyum Paketi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları gereği, yeniden yargılama kolaylaştırılmıştır.[115]

Yasanın kapsamına daha önce kesinleşmiş kararlar da alınarak, böylece eski DEP milletvekillerinin de yeniden yargılanmasının yolu açılmıştır.

19 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan altıncı Uyum Paketi ile;[116]

Terörle Mücadele Yasasının "Devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda yapma" suçunu tanımlayan sekizinci maddesi kaldırılmış,

Özel televizyonlarla birlikte TRT'nin de Kürtçe yayın yapmasına imkan sağlanmış,

Çocuklara bazı isimlerin konulamayacağına ilişkin yasak kaldırılmış,

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda değişiklik yapılarak Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile diğer mahkemeler arasındaki yargılama farklılığına son verilmiş,

AB Müktesebatının üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı çerçevesinde, Türk Ceza Kanunu, Vakıflar Kanunu, Nüfus Kanunu, İmar Kanunu gibi kanunlarda değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

7 Ağustos 2003 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan yedinci Uyum Paketi ile;

Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nun görev tanımı değiştirilerek yetkilerine bazı sınırlamalar getirilmiş,

MGK Genel Sekreterliğinin kurul kararlarını takip ve kontrol yetkisi kaldırılmış,

---

[115] 04.02.2003 tarih ve 25014 sayılı Resmi Gazete.

Sivillerin, MGK Genel Sekreteri olmasının yolu açılmış ve ayda bir toplanan MGK'nın iki ayda bir toplanabileceği hükme bağlanmış,

Sayıştay'ın askeri harcamaları gizlilik esası çerçevesinde denetlemesi imkânı getirilmiş,

Sivillerin barış zamanında askeri mahkemelerde yargılanması kaldırılmıştır.

Avrupa Birliğine uyum adına yapılan bu çalışmalar, Avrupa Birliği ve bazı taraflarca başarı olarak gösterilmiştir. Milliyet gazetesinin haberine göre, "İngiliz Gazeteleri TBMM'den geçen yedinci Uyum Paketini "Atatürk dönemindekilerle karşılaştırılabilecek ölçüde devrimler" olarak nitelemekteydi.[117]

Bazılarına göre ise, Türkiye'nin AB'ye uyum adına son bir buçuk yılda bombardıman halde yapılan düzenlemeleri Türkiye'yi abandone etmiştir.paket adındaki düzenlemeler, alelacele, yeterince tartışılmadan, hatta konuyla ilgili kuruluşlardan görüş dahi alınmadan ve de parça parça yapılmıştır. Bu da tablonun bütününü görmeyi engellemiş, bunun sonucunda ise meseleyi derinlemesine bilmeyenler ve kamuoyunda, yapılanların sıradan, normal düzenlemeler olduğu kanaati yerleşmiştir.[118]

---

[116] 19.07.2003 tarih ve 25173 sayılı Resmi Gazete.

[117] Ş.H.Çalış, a.g.e, s.459.

[118] S.Somuncuoğlu, Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden Federasyon'a, Ankara Ticaret Odası, Ankara, 2003, s.2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ MÜZAKERE SÜRECİ

3.1 MÜZAKERE SÜRECİNİN İŞLEYİŞİ

Bu bölümde, Türkiye'nin, 3 Ekim 2005 tarihinde Hükümetler arası Konferansın toplanması ile birlikte tarama süreci ile başladığı müzakere sürecine ilişkin, Türkiye Müzakere Çerçeve Belgesi ve diğer aday ülkeler ile yapılan müzakerelerdeki örnekler kapsamında, yürütülecek olan müzakere süreci anlatılmaya çalışılmıştır.

Müzakereler tarama süreci ile başlamıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde sembolik olarak Hükümetler arası Konferans toplanmıştır. Avrupa Birliği adına Dönem Başkanı ve İngiltere Dışişleri Bakanı STRAW, Avrupa Birliğinin Türkiye'den neler beklediğine ilişkin bir konuşma yapmıştır. Türkiye adına ise Dışişleri Bakanı Abdullah GÜL, müzakerelerin genel çerçevesine ilişkin genel esaslar hakkında kendi görüşlerini içeren bir konuşma yapmıştır.

Hükümetler arası Konferans sonrasındaki birkaç hafta içinde Komisyon, tarama için hazırlıkları sonuçlandırmış ve 20 Ekim 2005 tarihinde Bilim ve Araştırma alanında ilk tarama süreci başlamıştır.

Bir müktesebat başlığının taraması bittiğinde, o başlıkla ilgili fiili müzakere sürecine geçilecektir. Bir müktesebat başlığına ait tarama süreci devam ederken, tarama süreci sona ermiş ve fiili müzakereleri başlamış bir diğer müktesebat başlığı da aynı anda müzakere edilebilecektir.

Her bir müktesebat başlığında, tanıtıcı ve ayrıntılı tarama aşamaları olacaktır. Tanıtıcı bölümde, AB Komisyonu müktesebat hakkında bilgi verecektir. Ayrıntılı bölümde ise, ülkemize uyum ve uygulamaya yönelik sorular sorulacak, ilgili

mevzuatımız talep edilecektir. Başlığın kapsamına bağlı olarak, tarama sürecinin birkaç gün ile bir iki ay arasında sürebileceği kıymetlendirilmektedir.

AB Komisyonu, tarama süreci sonunda her bir müktesebat başlığı için ayrı ayrı birer rapor hazırlayacaktır. Müktesebat başlıklarının açılıp kapanmasında her bir üye ülkenin veto hakkı bulunacaktır.

Müktesebat başlığının açılması sürecinde, AB Komisyonu, Türkiye'den bazı benchmark'ların (kıstas) yerine getirilmesi şartı ile o müktesebat başlığında müzakerelere geçilmesini isteyebilecektir.

Müzakerelerin fiilen başlatılması kararı alınan başlıklarda, Türkiye, Avrupa Birliği Komisyonu için müktesebata nasıl ve ne zaman uyacağına dair taahhütleri içeren bir Tutum Belgesi sunacaktır. Avrupa Birliği Komisyonu, anılan tutum belgelerini inceleyecek ve her bir başlık için "Avrupa Birliğinin Ortak Taslak Tutum Belgesini" hazırlayacaktır.

Taslak Tutum Belgesi, üzerinde mutabakata varılmak ve onaylanmak üzere AB üyesi ülkelere gönderilecektir. Üye ülkelerin taslak tutum belgesi üzerinde anlaşmalarından sonra, anılan belge, Konsey tarafından oy birliği ile onaylanarak, resmen Birliğin ortak pozisyon belgesi haline gelecektir. Belge, aday ülkeye gönderilecek, daha sonra ilgili konu başlığında hükümetler arası konferansta oy birliği ile karar alındıktan sonra müzakere başlığı açılacaktır.[119]

Hukuksal yaptırımı olan ve her müktesebat başlığı için ayrıca belirlenmiş Avrupa Direktifleri de mevzuatın bir parçası kabul edilecek, Türkiye kendi tutum belgesini hazırlarken bu konuyu da göz önünde bulunduracaktır.

Müzakere sürecinde, Türkiye'nin ulusal mevzuatı, Avrupa Birliği müktesebatı ile uyumlaştırılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda, Türkiye, Avrupa Birliği

[119] R.Karluk, a.g.e., s.864.

Komisyonuna ortak tutum belgeleri ile birlikte, takvim ön gören bir uygulama planı da verecektir.

Müzakere başlıklarına ilişkin, gerek Avrupa Birliği tarafının, gerekse Türkiye'nin isteyeceği istisnai talepler ile geçiş sürelerinin kabul edilmesi de müzakereler sürecinde belirlenecektir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği tarafından talep edilen uygulamaların;

- Aday ülke devlet bütçesine aşırı yük getirmesi,
- Ulusal çıkarlarla çelişmesi,
- Söz konusu çıkarların Avrupa Birliği açısından büyük önem taşıması (Sektör temelinde, uygulamanın doğuracağı olumsuz etkilerin bilimsel ve somut şekilde ortaya koyulması) hallerinde Avrupa Birliği mevzuatının üstlenilmesine yönelik geçici ertelemeler ön görülebilecektir.

Avrupa Birliği mevzuatı müzakere süreci içerisinde değişebilmektedir. Bu durumda, aday ülke tarafından üstlenilen Avrupa Birliği mevzuatına da anılan değişikliklerin uygulanması zorunluluğu gündeme gelmektedir. Bu nedenle, üzerinde mutabakat sağlanan müktesebat başlığı kapanmış olsa bile, gerek görüldüğünde tekrar açılabilmektedir.

Müzakerelerin tamamlanmasından sonra, Komisyon tarafından taslak Katılım Antlaşması hazırlanacak, anılan Antlaşma, üye ülkeler, Türkiye, Komisyon ve Konsey temsilcilerinin yer aldığı bir çalışma grubunda tartışılacaktır.

Antlaşmaya son şekli, Hükümetler Arası Konferansta (HAK)'ta verilecek ve onaylanmak üzere Avrupa Parlamentosu ve Konseye gönderilecektir.

Antlaşma, Parlamentoda toplam üye sayısının yarısından bir fazlası ile (salt çoğunluk) onaylanacak, Konseyde oy birliği ile kabul edilecektir.

Bu onaylardan sonra Antlaşma, üye ülkeler ve Türkiye tarafından kendi anayasal usullerine göre imzalanacak, Birlik tarafından imzaların bittiği tebliğ edildikten sonra yürürlüğe girecektir.

3.2 TÜRKİYE İÇİN HAZIRLANAN MÜZAKERE ÇERÇEVE BELGESİ

Avrupa Birliği Komisyonu, 29 Haziran 2005 tarihinde, 17 Aralık 2004 AB Zirvesinde alına karar gereğince, Türkiye Müzakere Çerçeve Belgesini hazırlamıştır. Anılan belge, 3 Ekim 2005 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.[120] Müzakere Çerçeve Belgesinin maddeleri ve maddeler hakkındaki yorumlar aşağıda sunulmuştur.

Bölüm 9.01

Bölüm 9.02 Müzakere Çerçeve Belgesi, taslağı AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyi tarafından onaylanan, Avrupa Birliği ile müzakere sürecine giren aday ülke arasındaki müzakere sürecinin yol haritası niteliği taşımaktadır.

Bölüm 9.03

Bölüm 9.04 Türkiye için hazırlanan müzakere çerçeve belgesi, üç bölüm ve toplam yirmi üç maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde, müzakerelerin yürütülmesindeki ilkeler, ikinci bölümde müzakerelerin usulleri, üçüncü bölümde ise müzakerelerin işleyişine ilişkin esaslar bulunmaktadır. ayrı bir belge olarak, müzakerelerin organizasyonu ve yöntemleri ile bu belgenin Ek'indeki müktesebat başlıkları yer almaktadır.

Bölüm 9.05

Bölüm 9.06 Müzakerelerin yürütülmesindeki ilkeler başlığı altındaki hususlar bir-dokuzuncu maddeler arasındaki bölümde belirtilmiştir. Bu bölümün birinci maddesinde, müzakerelerin hangi şartlar altında sonlandırılabileceği ve müzakerelerin hızının, Türkiye'nin üyelik şartlarını karşılama yönünde kaydedeceği ilerlemeye bağlı olacağı anlatılmıştır.

Bölüm 9.07

120 http://www.dtm.gov.tr/ab/Son Gelismeler/muzakerecerceve.doc

Bölüm 9.08 Bu bölümün ikinci maddesinde, Aralık 2004 AB Zirvesi'nde üzerinde mutabık kalındığı üzere bu müzakerelerin, Avrupa Birliği Antlaşmasının kırk dokuzuncu maddesini temel aldığı ve müzakerelerin ortak hedefinin katılım olduğu belirtilmektedir.

Bölüm 9.09

Bölüm 9.10 Ayrıca, anılan maddede, bu müzakerelerin, sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç olduğu, birliğin hazmetme kapasitesi de dahil olmak üzere, Kopenhag kriterlerinin tamamı dikkate alınarak, üyelik yükümlülüklerinin tümünü tam olarak yerine getirebilecek durumda değilse, Türkiye'nin olabilecek en güçlü bağlarla Avrupa yapılarına tam olarak bağlanmasının (demirlenmesinin) sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Bölüm 9.11

Bölüm 9.12 Bu bölümün üçüncü maddesinde, genişlemenin, birlik ve üye devletlerin içinde bulundukları devamlı oluşum ve bütünleşme sürecini güçlendirmesi gerektiği belirtilmektedir.

Bölüm 9.13

Bölüm 9.14 Birliğin uyum ve etkinliğini korumak için gerekli her türlü çaba gösterilmelidir. 1993 Kopenhag Zirvesi sonuçları doğrultusunda, Avrupa entegrasyonu ivmesi muhafaza edilirken, Birliğin Türkiye'yi hazmetme kapasitesi gerek Türkiye, gerekse birliğin çıkarları açısından göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur.

Bölüm 9.15

Bölüm 9.16 Komisyon, bu üyelik koşulunun karşılanıp karşılanmadığına ilişkin olarak Konsey tarafından yapılacak değerlendirmeye ışık tutmak amacıyla, Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan sorunlara ilişkin 6 Ekim 2004 tarihli Etki Değerlendirme Raporunda yer alan tüm hususlar açısından değerlendirmek suretiyle, müzakereler sırasında bu kapasiteyi izleyecektir.

Bu bölümün dördüncü maddesinde, Türkiye'nin 1993 Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği belirtilmiş, ancak Türkiye'nin reform sürecini devam ettirmesi ve hangi alanlarda (ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, kadın hakları, sendikal haklar da dahil olmak üzere uluslararası çalışma örgütü standartları ile

azınlık haklarına ilişkin) düzenlemeleri uygulaması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bu maddede Birliğin Türkiye ile yoğun bir siyasi ve sivil toplum diyaloguna gireceği vurgulanmıştır.

Bu bölümün beşinci maddesinde, Birliğin temelini oluşturan, özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin Türkiye'de ciddi ve devamlı bir biçimde ihlal edilmesi halinde, komisyonun, kendi inisiyatifi veya üye devletlerin üçte birinin talebi üzerine, müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edeceği belirtilmiştir.

Ayrıca, Komisyon'un, ileriki bir dönemde müzakerelerin tekrar başlatılması için şartlar önereceği de belirtilmiştir. Konsey, böyle bir tavsiye üzerine, Türkiye'yi dinledikten sonra, müzakerelerin askıya alınıp alınmayacağını ve tekrar başlatılmasına ilişkin şartları nitelikli çoğunlukla kararlaştıracaktır.

Üye devletler Hükümetler arası Konferans'ta, oybirliği genel kuralına halel getirmeksizin, Konsey kararına uygun hareket edeceklerdir. Avrupa Parlamentosu bilgilendirilecektir.

Bu bölümün altıncı maddesinde, müzakerelerin ilerleyişini, ekonomik ve sosyal uyum ile atıfta bulunulan Komisyon raporları çerçevesinde Türkiye'nin katılım hazırlıklarında kaydettiği ilerlemelerin yönlendireceği ve bu ilerlemenin özellikle Kopenhag kriterleri ile diğer hususlar göz önünde bulundurularak ölçüleceği belirtilmiştir.

Söz konusu hususlar;

Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri konusundaki koşulsuz taahhüdü ile süregelen sınır anlaşmazlıklarının gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisi de dahil olmak üzere, birleşmiş milletler sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak çözümlenmesi yönündeki yükümlülüğü,

Türkiye'nin, Kıbrıs sorununun BM çerçevesinde ve birliğin kurucu ilkelerine uygun olarak kapsamlı çözümünün sağlanmasına yönelik sürekli desteğinin, kapsamlı bir çözüm için uygun ortamın yaratılmasına katkıda bulunacak adımların atılması da dâhil olmak üzere, devam etmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere, Türkiye ile AB üyesi devletler arasındaki ikili ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ilerleme kaydedilmesi,

Düzenli olarak gözden geçirilen Katılım Ortaklığı Belgesinin uygulanması ve özellikle AB-Türkiye arasındaki Gümrük Birliği ile ilgili olanlar olmak üzere Türkiye'nin Ortaklık Antlaşması ve Ortaklık Antlaşması'nı tüm yeni AB üyesi devletlere genişleten ek protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmesidir.

Bu bölümün yedinci maddesinde, katılıma kadar geçecek olan süre zarfında, Türkiye'nin üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası örgütlerdeki tutumlarını (tüm AB üyesi ülkelerin bu örgütlere üyeliklerini ve düzenlemelere katılımlarını da içerecek şekilde) Birlik ve üye devletler tarafından kabul edilen politikalar ve tutumlarla tedricen uyumlu hale getirmesi istenmektedir.

Bu bölümün sekizinci maddesinde, katılım müzakerelerine paralel olarak, Birliğin Türkiye ile yoğun bir siyasi ve sivil toplum diyaloguna gireceği ifade edilmektedir. Bu kapsayıcı sivil toplum diyalogunun amacının, özellikle Avrupa vatandaşlarının katılım sürecine desteğinin sağlanması düşüncesi ile halkları bir araya getirerek karşılıklı anlayışları geliştirmek olacağı belirtilmiştir.

Bu bölümün dokuzuncu maddesinde, Türkiye'nin diğer tüm katılım müzakerelerinin sonuçlarını katılım anındaki şekliyle kabul etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Müzakere Çerçeve Belgesinin ikinci bölümünü, onuncu madde ile on yedinci maddelerde yer alan, müzakerelerin içeriği başlığı altındaki hususlar oluşturmaktadır. Bu bölüm, müzakerelerle ilgili teknik düzenlemeleri içermektedir. Türkiye'nin kabul etmesi gereken AB müktesebatı, uzun geçiş süreleri, derogasyonlar, özgün

düzenlemeler veya daimi koruma tedbirleri gibi müzakere sürecinde uzun pazarlıklar yapılması gereken hususlar bu bölümde incelenmiştir.

Çerçeve Belgesinin müzakerelerin içeriği bölümünde yer alan onuncu maddesinde, katılımın, birliğin müktesebatı olarak bilinen ve birliğin sistemi ve kurumsal çerçevesine bağlı hak ve yükümlülüklerin kabulü anlamına geldiği, Türkiye'nin söz konusu müktesebatı katılım anında olduğu şekliyle uygulaması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, katılımın mevzuat uyumuna ilaveten, müktesebatın zamanlı ve etkin uygulanması anlamına da geldiği, müktesebatın sürekli olarak evrim geçirdiği belirtilmiş ve müktesebatın hangi hususları içerdiği anlatılmıştır.

Türkiye'nin, katılımdan uygun bir süre önce, müktesebatın Türkçe tercümelerini yapması ve katılım sonrasında AB kurumlarının uygun bir şekilde işlemesi için yeterli sayıda tercüman ve mütercim yetiştirmesi gerektiği de bu maddede vurgulanmaktadır.

On birinci maddede, Türkiye'nin bir üye ülke olarak benimsemesi gereken tüm hak ve yükümlülüklerin; Topluluklar ve Türkiye arasında mevcut olan tüm ikili antlaşmaların ve Türkiye tarafından imzalanan ve üyeliğin yükümlülüklerine aykırı olan tüm uluslararası antlaşmaların geçersiz kılınması anlamına geldiği, Ortaklık Antlaşması'nın müktesebattan ayrılan herhangi bir hükmünün ise katılım müzakereleri sırasında emsal olarak kabul edilemeyeceği belirtilmektedir.

On ikinci maddede, Türkiye'nin müktesebattan doğan hak ve yükümlülükleri kabul etmesinin, müktesebata belirli uyarlamalar yapılmasını gerektirebileceği ve istisnai de olsa katılım müzakereleri sırasında tanımlanması gereken geçici önlemlerin ortaya çıkmasına neden olabileceği belirtilmiştir.

Gerekli hallerde, müktesebata yapılacak belirli uyarlamalar konusunda, müktesebatın içeriğinde var olan ve müktesebatın kabulü sırasında, üye devletlerin uyguladıkları ilkeler, kriterler ve parametreler temelinde ve Türkiye'nin özellikleri göz önünde bulundurularak bir mutabakata varılacağı vurgulanmıştır.

Ayrıca, Birliğin, zaman ve kapsam açısından sınırlı olması ve müktesebatın uygulanması için açıkça belirlenmiş aşamalar içeren bir planın da mevcudiyeti koşuluyla, Türkiye'nin geçiş tedbirlerine ilişkin taleplerini kabul edebileceği anlatılmıştır. geçici düzenlemelerin hangi şartlarda kabul edilebileceği ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Yine bu maddede, uzun geçiş sürelerinin, derogasyonların, özgün düzenlemeler veya daimi koruma tedbirlerinin, yani korunma tedbirlerine temel teşkil etmek üzere daimi olarak elde tutulan hükümlerin göz önünde bulundurulabileceği anlatılmıştır. Komisyonun, bu tedbirleri uygun olduğu ölçüde kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar veya tarım gibi alanlarda önereceği anlatılmıştır. ayrıca, kişilerin serbest dolaşımının zaman içinde tesisiyle ilgili karar alma sürecinin, her bir üye devletin azami bir rol oynamasına imkan sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Katılım müzakereleri sırasında müktesebata ayrıntılı teknik uyarlama yapılması gerekmeyecektir. Uyarlamalar Türkiye'yle işbirliği halinde hazırlanacak ve katılım günü yürürlüğe girmelerini teminen uygun bir zamanda birlik kurumları tarafından onaylanacaktır.

On üçüncü maddede, uygulanabilir mali çerçevede, Türkiye'nin katılımının mali veçhelerine yer verilmesi gerektiği, Türkiye'nin katılımı önemli mali sonuçlar getirebileceğinden, müzakerelerin ancak 2014 sonrası dönemin mali çerçevesinin oluşturulmasından sonra ve buna bağlı olarak gerçekleştirilebilecek mali reformlardan sonra sonuçlandırılabileceği belirtilmiştir. Her düzenlemenin, mali yüklerin tüm üye devletler arasında adil bir şekilde paylaştırılmasını sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

On dördüncü maddede, Türkiye'nin katılımından itibaren üye ülke olarak ekonomik ve parasal birliğe derogasyonla iştirak edeceği ve konseyin, Türkiye'nin gerekli şartları yerine getirdiği yönündeki değerlendirme temelinde alacağı karar

doğrultusunda, Türkiye'nin Euro'yu milli para birimi olarak kabul edeceği, bu alanda geri kalan müktesebatın katılımla birlikte tam olarak uygulanacağı vurgulanmıştır.

On beşinci maddede, Türkiye'nin katılımla birlikte, özgürlük, adalet ve güvenlik alanları bakımından Avrupa Birliğine üyeliğinin, Schengen müktesebatı da dahil olmak üzere, bu alandaki müktesebatı tam olarak yerine getireceği anlamına geldiği,

Bununla birlikte, söz konusu müktesebatın bir bölümünün, Konsey'in, Türkiye'nin hazır olup olmadığına ilişkin olarak uygulanmakta olan Schengen değerlendirmesi temelinde, iç sınırlarda kişiler üzerindeki kontrolleri kaldırma konusunda karar almasının ardından, sadece Türkiye'de uygulanacağı belirtilmiştir.

On altıncı maddede, Avrupa Birliğinin, nükleer güvenliğin tüm veçheleri de dahil olmak üzere çevrenin üst düzeyde korunmasının önemine işaret ettiği vurgulanmaktadır.

On yedinci maddede, müktesebatın tüm alanlarında, müktesebatı etkin olarak uygulamak veya gerekli olduğu takdirde katılımdan makul bir süre önce etkin bir biçimde uygulamaya muktedir olmak amacıyla Türkiye'nin, hem ulusal hem bölgesel düzeyde kurumlarını, yönetim kapasitesini ve idari ve yargı sistemlerini birlik standartları seviyesine getirmekle mükellef olduğu belirtilmektedir.

Müzakere Çerçeve Belgesinin üçüncü bölümünü on sekizinci madde ile yirmi üçüncü maddelerde yer alan müzakerelerin usulleri başlığı altındaki hususlar oluşturmaktadır.

Bu bölümde, genel olarak, müzakereleri yürütecek organ, tarama süreci ile tarama süreci sonrasında müzakerelerin nasıl yürütüleceği, AB ve Türkiye ortak tutum belgelerinin neler olduğu ve müzakere başlıklarının açılıp kapanması ile ilgili hususlar düzenlenmiştir.

On sekizinci maddede, müzakerelerin esasının bir tarafta tüm üye devletlerin, diğer tarafta ise aday ülkenin yer alacağı Hükümetler arası Konferans'ta ele alınacağı belirtilmiştir.

On dokuzuncu maddede, Komisyonun, müktesebatı Türk makamlarına anlatmak, belirli alanlarda müzakereleri açmak için Türkiye'nin hazırlık durumunu değerlendirmek ve müzakerelerde gündeme gelmesi kuvvetle muhtemel konulara dair ilk verileri toplamak için tarama olarak adlandırılan, müktesebatın incelenmesine dair resmi süreci yürüteceği belirtilmiştir.

Yirminci maddede, tarama ve tarama sonrasında gerçekleştirilecek müzakereler için müktesebatın, her biri belli bir siyasi alanı ilgilendiren bir takım başlıklara bölüneceği,

Müzakerelerin belli bir başlık hakkında Türkiye ya da Avrupa Birliği tarafından ifade edilen herhangi bir görüşün, hiçbir surette diğer müktesebat başlıklarında benimsenebilecek tutumu etkilemeyeceği,

Müzakereler sırasında, bütün başlıklar üzerinde anlaşmaya varılmadan, kısmi olanlar olsa bile belli başlıklar üzerinde anlaşmaya varılmış olmasının, bunların sonuçlandırıldığı anlamına gelmeyebileceği belirtilmiştir.

Yirmi birinci maddede, Konseyin, Komisyonun ilerleme raporlarını ve bilhassa tarama sürecinde edindiği bilgileri dikkate alacağını, Komisyonun tavsiyesi üzerine ve oybirliğiyle müzakere başlıklarının geçici olarak kapatılması ve gerekli hallerde her bir müktesebat başlığının açılması için performans kriterlerini (benchmarks) belirleyeceği,

Birliğin söz konusu performans kriterlerini Türkiye'ye bildireceği ve performans kriterlerinin müzakere başlığına bağlı olarak; işleyen piyasa ekonomisinin varlığı, yasal mevzuat anlamında müktesebata uyum ve müktesebatın

ana unsurlarının idari ve adli kapasitenin varlığını gösterecek şekilde tatminkar bir biçimde uygulanma siciline ilişkin olacağı belirtilmiştir.

Ayrıca, ilgili durumlarda, performans kriterlerinin aynı zamanda Ortaklık Antlaşması ve bilhassa Avrupa Birliği-Türkiye Gümrük Birliğine ilişkin taahhütlerin ve müktesebat çerçevesindeki benzer gereklerin uygulanmasını da içereceği,

Müzakereler uzun bir zaman dilimine yayılmışsa, ya da örneğin geçici olarak kapatılmış bir müktesebat başlığına, yenilik dolayısıyla geri dönülmüş ise mevcut performans kriterlerinin güncelleneceği belirtilmiştir.

Yirmi ikinci maddede, Türkiye'den müktesebatın üstlenilmesine ilişkin pozisyonunu bildirmesi ve performans kriterlerini karşılamada ne kadar ilerleme sağladığına dair bilgi sunmasının talep edileceği ve Türkiye'nin müktesebatı doğru bir şekilde iç hukukuna aktarması ve uygun idari ve adli yapılar aracılığıyla etkin ve verimli biçimde uygulamasının müzakerelerin hızını belirleyeceği vurgulanmıştır.

Yirmi üçüncü maddede, Avrupa Birliği Komisyonunun, Komisyonca ya da Komisyon adına uzmanlar tarafından yerinde inceleme de dahil olmak üzere eldeki tüm araçları kullanmak suretiyle, Türkiye'nin her alandaki ilerlemesini yakından izleyeceği,

Avrupa Birliği Komisyonunun, Avrupa Birliği ortak tutum taslaklarını sunarken, Konsey'e Türkiye'nin ilgili başlıkta kaydettiği ilerleme hakkında bilgi vereceği,

Konsey'in, söz konusu başlığın müzakerelerine ilişkin ileri adımlar atılmasına karar vereceği zaman bu değerlendirmeyi de dikkate alacağı,

Avrupa Birliğinin her bir müktesebat başlığında ihtiyaç duyabileceği ve Türkiye tarafından Konferansa sunulacak bilgilere ilaveten, bir müzakere başlığı geçici olarak kapatıldıktan sonra bile, Türkiye'den müktesebatın uyumu ve

uygulanmasında kaydedilen ilerleme hakkında, düzenli olarak ayrıntılı ve yazılı bilgi vermeye devam etmesini isteyeceği,

Geçici olarak kapatılmış bulunan başlıklarda, Türkiye'nin önemli performans kriterlerini karşılamada ya da taahhütlerini uygulamada başarısız olması halinde, komisyonun ilgili başlıktaki müzakerelerin yeniden açılmasını tavsiye edebileceği vurgulanmıştır.

Müzakerelerin organizasyonu ve yöntemlerinin içerisinde ise Türkiye ile AB arasında yürütülecek olan müzakerelerin hangi müktesebat başlıklarında yürütüleceğine ilişkin 35 müktesebat başlığı mevcuttur.

Değerlendirme :

Müzakerelerin yürütülmesindeki ilkeler bölümünün ikinci maddesinde, müzakerelerin ortak hedefinin katılım olarak belirtilmesi AB üyelik perspektifimiz açısından olumlu olarak kıymetlendirilmektedir. Aynı bölümün dördüncü maddesinde, Türkiye'nin 1993 Kopenhag AB Zirvesinde kararlaştırılan ve büyük bir bölümü daha sonra Avrupa Birliği Antlaşmasında yer alan ve Temel Haklar Şartında ilan edilen siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığının vurgulanması hususunun, müzakere sürecinde argüman olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Bölüm 9.17

Bölüm 9.18 Ayrıca, aynı bölüm başlığı altındaki sekizinci maddede, Birliğin Türkiye ile yoğun bir siyasi ve sivil toplum diyaloguna gireceği ve bunun amacının özellikle Avrupa vatandaşlarının katılım sürecine desteğinin sağlanması düşüncesi ile halkları bir araya getirerek karşılıklı anlayışı geliştirmek olacağının belirtilmesi olumlu olarak kıymetlendirilmektedir.

Bölüm 9.19

Bölüm 9.20 Müzakerelerin yürütülmesindeki ilkeler bölümünün ikinci maddesinde, Türkiye'nin müktesebattan doğan hak ve yükümlülükleri kabul etmesinin, müktesebata belirli uyarlamalar yapılmasını gerektirebileceği ve istisnai de olsa katılım müzakereleri sırasında tanımlanması gereken geçici önlemlerin ortaya çıkmasına neden olabileceği ve müktesebata yapılacak belirli uyarlamalar hususunda

Türkiye'nin özelliklerinin de göz önünde bulundurularak bir mutabakata varılacağı belirtilmektedir. Türkiye, bu maddeyi referans göstererek AB müktesebatını üstlenmesi ile ilgili bazı çekincelerini ortaya koyabilecektir.

Bölüm 9.21

Bölüm 9.22 Ayrıca, aynı maddede katılım müzakereleri sırasında müktesebata ayrıntılı teknik uyarlama yapılmasının gerekmeyeceği belirtilmiştir. Söz konusu uyarlamaların Türkiye ile iş birliği halinde hazırlanacağı ve katılım günü yürürlüğe girmelerini teminen uygun bir zamanda birlik kurumları tarafından onaylanacağı vurgulanmaktadır. Türkiye, bu maddeyi referans göstererek, katılım müzakereleri sürecinde biraz daha tolerans gösterilmesini isteyebilecektir.

Yirminci maddede, müzakerelerin belli bir başlığı hakkında Türkiye ya da Avrupa Birliği tarafından ifade edilen herhangi bir görüşün, hiçbir surette diğer başlıklarda benimsenebilecek tutumu etkilemeyeceği belirtilmektedir. Bu çerçevede, GKRY'nin Gümrük Birliği kapsamındaki itirazlarının, diğer müktesebat başlıklarını etkilemeyeceği, dolayısı ile sorunlu müktesebat başlıklarının uzun bir sürece yayılarak, diğer müktesebat başlıklarının kapatılmasının sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Müzakerelerin yürütülmesindeki ilkeler başlığındaki ikinci maddede, sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu olan sürecin sonuçlandırılması için, Kopenhag Siyasi Kriterleri arasında yer alan birliğin hazmetme kapasitesinin özellikle vurgulanması olumsuz olarak nitelendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye kendi sorumluluklarını yerine getirse bile, anılan madde referans gösterilerek, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sonuçlandırılamayabilecektir.

Ayrıca, aynı maddede, "üyelik yükümlülüklerinin tümünü tam olarak yerine getirebilecek durumda değilse, Türkiye'nin olabilecek en güçlü bağlarla Avrupa yapılarına tam olarak bağlanmasının (demirlenmesinin) sağlanması gerektiği" ifadesi ile imtiyazlı ortaklık ima edilmektedir.

Aynı başlık altındaki üçüncü maddede, Avrupa Birliği Komisyonu'nun, müzakereler sırasında birliğin hazmetme kapasitesini izleyebilmesi için, Türkiye'nin üyelik perspektifinden kaynaklanan sorunlara ilişkin "6 Ekim 2004 tarihli Etki Değerlendirme Raporu"nda yer alan tüm hususların göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir. Söz konusu olumsuz hususlar, Ermenistan ile ilişkilerin normalleştirilmesinin istenmesi ve sözde Ermeni soykırımının tanınmasının ima edilmesi, Dicle ve Fırat'ın sularının ortak yönetimi, Kürt kökenli vatandaşlarımızın azınlık olarak nitelendirilmesi, Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye ekonomik olarak ağır bir yük getirebileceği gibi konulardır. bahse konu olumsuz hususların müzakere sürecinde karşımıza çıkarılacağı kıymetlendirilmektedir.

Dördüncü maddede, Avrupa Birliği Komisyonu'nun, anılan maddede belirtilen azınlık hakları gibi kritik alanlarda kaydedilen ilerlemenin geri dönülmezliğini temin etmek ve özellikle temel haklar ve insan haklarına tam saygı gösterilmesinin tam ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla, 2004 yılı İlerleme Raporu, Tavsiye Kararı ve yıllık raporlarında atıfta bulunulan tüm kaygıları ele alacak şekilde Avrupa Konseyine düzenli olarak rapor sunmaya devam etmesi istenmektedir.

AB Komisyonunun 6 Ekim 2004 tarihinde yayımlanan İlerleme ve Etki Değerlendirme raporlarında Kürt kökenli vatandaşlarımız azınlık olarak nitelendirilmektedir. İlerleme Raporunda Alevi vatandaşlarımız da dini azınlık olarak kabul edilmekte ve kendilerine azınlık statüsünde davranılması talep edilmektedir. Çerkez, Boşnak ve Arap kökenli vatandaşlarımız da zımnen azınlık olarak nitelendirilmeye çalışılmaktadır. İlerleme Raporunda ayrıca, yargı sisteminin işleyişi, yolsuzlukla mücadele, işkence ve kötü muamele ile mücadele, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması, Yunanistan ile ilişkiler, Kıbrıs sorununun çözümü gibi konularda eleştiriler yer almaktadır. Anılan belgeler incelendiğinde, özellikle Kürt kökenli vatandaşlarımıza ve Güneydoğu'ya yönelik hususların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. 2004 İlerleme Raporu, Tavsiye Belgesi ve yıllık raporlardaki olumsuz hususlar dikkate alındığında, bu maddenin Türkiye'nin aleyhine kullanılabileceği kıymetlendirilmektedir.

Altıncı maddede, düzenli olarak gözden geçirilen Katılım Ortaklığı Belgesinin uygulanması ve özellikle AB-Türkiye arasındaki Gümrük Birliği ile ilgili olanlar olmak üzere, Türkiye'nin Ortaklık Antlaşması ve Ortaklık Antlaşması'nı tüm yeni AB üyesi devletlere genişleten ek protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmesinin istenmesi hususunun, ileride GKRY'nin fiilen tanınmasına yol açabileceği, en azından Türkiye'nin bu konuda giderek artan oranda baskıya maruz kalacağı değerlendirilmektedir.

Yedinci maddede, katılıma kadar geçecek olan süre zarfında, Türkiye'nin üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası örgütlerdeki tutumlarını (tüm AB üyesi ülkelerin bu örgütlere üyeliklerini ve düzenlemelere katılımlarını da içerecek şekilde) Birlik ve üye devletler tarafından kabul edilen politikalar ve tutumlarla tedricen uyumlu hale getirmesi istenmektedir. Anılan madde incelendiğinde, ülkemizin, GKRY'nin, özellikle NATO ve BİO gibi uluslararası kuruluşlara üye olma ile uluslararası antlaşmalarda taraf olması hususundaki vetosunu kaldırmasının istendiği kıymetlendirilmektedir.

Ancak, Türkiye'nin girişimleri sonucunda, Konseyin onayıyla yapılan başkanlık açıklamasında "Müzakere Çerçeve Belgesinin, ilgili tüm uluslararası örgütleri kapsayan yedinci paragrafının, bu uluslararası örgütlerin ya da üyelerinin, ya da Avrupa Birliği üye ülkelerinin karar verme özerkliğine ve haklarına halel getirecek şekilde yorumlanamayacağı" belirtilmiştir.

Yedinci maddenin, GKRY'nin NATO VE BİO'ya üye olmak için yapabileceği muhtemel girişimlerinden çok daha önce, kısa vadede neden olabileceği en önemli sakınca, GKRY'nin AB şemsiyesi altında, NATO-AB stratejik iş birliğine ve Berlin Plus düzenlemelerinin uygulamalarına dâhil olması için Türkiye'ye bir baskı uygulanmasının ihtimal dâhilinde olmasıdır.

Yürürlükteki NATO-AB iş birliği antlaşma ve düzenlemelerine göre, NATO ve BİO üyesi olmayan GKRY ve Malta, bahse konu iş birliğinin dışında bırakılmışlardır. Bu çerçevede, GKRY, NATO imkan kabiliyetleri kullanılarak icra

edilen AB operasyonlarına katılamamakta (Berlin Plus), NATO Konseyi (NAC)- AB Siyasi Ve Güvenlik Komitesi (PSC) toplantıları ile iki örgütün askeri komitelerinin ortak toplantılarına iştirak edememektedir. GKRY'nin yedinci maddeyi istismar ederek ve AB'nin de desteğiyle, bu konuda ülkemize karşı zaten var olan baskıyı daha da artıracağı kıymetlendirilmektedir. buna karşılık, Türkiye'nin de mevcut antlaşma ve düzenlemeler ile, Başkanlık açıklamasını argüman olarak kullanmak suretiyle, bugüne kadar sürdürdüğü kararlı tutumunu bundan sonra da sürdürmesi uygun ve gereklidir.

Avrupa Birliği, 21 Eylül 2005 tarihinde kabul ettiği karşı deklarasyon ile, Adanın tek temsilcisi olarak Kıbrıs Cumhuriyetini tanıdığını yeniden beyan etmiş ve bu konudaki niyetini açıkça ortaya koymuştur.

Onuncu maddede, Katılımın, Birliğin müktesebatı olarak bilinen ve Birliğin sistemi ve kurumsal çerçevesine bağlı hak ve yükümlülüklerin kabulü anlamına geldiği, Türkiye'nin söz konusu müktesebatı katılım anında olduğu şekliyle uygulaması gerektiği vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği, GKRY dâhil on yeni ülke ile 16 Nisan 2003 tarihinde imzaladığı katılım antlaşmasının 10 No'lu protokolünün dibace kısmında; AB müktesebatının Kıbrıs hükümetinin etkin denetimi altında olmayan Kıbrıs cumhuriyeti toprakları üzerinde uygulanmasını askıya alınacağı" belirtilmiştir.

Bu kapsamda, Türkiye'nin, Kıbrıs sorunu çözülmeden Avrupa Birliği üyesi olsa bile, Birliğin müktesebatını kabul edeceği için, GKRY'yi Kıbrıs Cumhuriyeti olarak adanın tek temsilcisi olarak tanımak zorunda kalacağı,

Ayrıca, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölgesinde Avrupa Birliği müktesebatı uygulanamadığından, Türkiye'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkide bulunmasında sorunlarla karşılaşabileceği kıymetlendirilmektedir.

Avrupa Birliği müktesebatının nelerden oluştuğu anlatılırken, bağlayıcılığı olmasa bile, kararlar, açıklamalar ve tavsiyelerin de müktesebatın parçası olduğu belirtilmektedir. Böylece, sözde Ermeni soykırımı, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin resmen tanınması ve Kıbrıs'tan asker çekilmesi gibi hususları isteyen Avrupa Parlamentosu kararları ve deklarasyonların önümüze birer engel olarak çıkabileceği kıymetlendirilmektedir.

On birinci maddede, Türkiye'nin bir üye ülke olarak benimsemesi gereken tüm hak ve yükümlülüklerin; Topluluklar ve Türkiye arasında mevcut olan tüm ikili antlaşmaların ve Türkiye tarafından imzalanan ve üyeliğin yükümlülüklerine aykırı olan tüm uluslararası antlaşmaların geçersiz kılınması anlamına geleceği belirtilmektedir. Burada belirtilen husus ile ileride, azınlıklar konusunda düzenleme isteyen Avrupa Birliğinin, başta Lozan Antlaşması olmak üzere Türkiye'nin imzaladığı Londra ve Zürih Antlaşması'nın iptalini isteyebileceği değerlendirilmektedir.

Ayrıca, Ortaklık Antlaşması'nın müktesebattan ayrılan herhangi bir hükmünün, katılım müzakereleri sırasında emsal olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Türkiye için Avrupa Birliği ile ilgili asıl hukuki belge Ankara Ortaklık Antlaşmasıdır. Anılan belgenin müzakere sürecinde tartışma konusu yapılmasının, bu antlaşmalardan doğan haklarımızın kaybedileceği anlamına geleceği kıymetlendirilmektedir.

On üçüncü maddede, uygulanabilir mali çerçevede, Türkiye'nin katılımının mali veçhelerine yer verilmesi gerektiği, Türkiye'nin katılımı önemli mali sonuçlar getirebileceğinden, müzakerelerin ancak 2014 sonrası dönemin mali çerçevesinin oluşturulmasından sonra ve buna bağlı olarak gerçekleştirilebilecek mali reformlardan sonra sonuçlandırılabileceği belirtilmiştir. her düzenlemenin, mali yüklerin tüm üye devletler arasında adil bir şekilde paylaştırılmasını sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.

Müzakere sürecinde, Türkiye'den, Avrupa Birliği müktesebatına uyum kapsamında mali sonuçlar getirebilecek bir çok yapısal düzenleme istenmektedir. Buna ilişkin mali yardımın ancak 2014 sonrasında yapılabileceğinin belirtilmesi, ayrıca bu hususun katılım sürecinin çok uzun olacağını işaret etmesi, olumsuz olarak nitelendirilmektedir.

Yirmi birinci maddede, müzakere başlıklarının açılması veya kapatılması için belirlenecek olan performans kıstasları arasında, aynı zamanda ortaklık antlaşması ve bilhassa AB-Türkiye Gümrük Birliği'ne ilişkin taahhütlerin ve müktesebat çerçevesindeki benzer gereklerin uygulanmasının bulunduğu belirtilmiştir. Bu hususun, GKRY tarafından istismar edilebileceği kıymetlendirilmektedir.

3.3 AB İLE GERÇEKLEŞTİRİLECEK MÜZAKERE SÜRECİNDE UYGULANACAK STRATEJİ.

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile AB arasında müzakere süreci başlamıştır. AB ile sürdürülecek müzakereler "Müzakere Çerçeve Belgesi" esasları doğrultusunda sürdürülecektir. Müzakere süreci, AB mevzuatına uyumu amaçlayan, teknik düzenlemeler ağırlıklı bir süreçtir. Müzakere sürecinde, ayrıca siyasi kriterler de ele alınacaktır. Türkiye ile AB arasında sürdürülecek müzakerelerin diğer AB üyesi ülkelerden farklı olacağı, AB makamları tarafından dile getirilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin anılan sürece çok iyi hazırlanması önem arz etmektedir.

Yetersiz bir hazırlıkla başlatılan müzakerelerin süresi, tahmin edilenden çok daha uzun olacağı için Türkiye'nin bu yöndeki hedefini ve uygulayacağı stratejiyi çok net olarak ortaya koyması gereklidir.

Türkiye, AB ile müzakere sürecinde AB üyesi ülkeler ile mücadelenin yanı sıra, AB müktesebatını kabul ve yerleştirme konusunda kendi iç kamuoyu ile de mücadele edecektir.

Türkiye AB üyeliğine ancak kendi gayretleri ile ulaşabilir. Bunun için müzakere hazırlıklarının tüm ulusal kuruluşların katılımıyla olması önemlidir.

Öncelikle, AB Komisyonunun İlerleme raporlarında, Etki ve Tavsiye raporlarında, Komisyon kararlarında, Avrupa Parlamentosu kararlarında, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan AB yetkililerinin beyanlarında Türkiye'den talep edilen tüm taleplerin bir listesi çıkartılmalıdır.

Bundan sonraki aşamada, Türkiye'den istenen taleplerin kısa ve uzun vadede karşılanabilme durumu gözden geçirilmelidir. Karşılanamayacak taleplere ilişkin kuvvetli argümanlar geliştirilmeli, anılan argümanlar müzakere sürecinde savunulmalıdır.

Ayrıca, Türkiye'nin, AB uyum yasaları ile kültürel alanda yaptığı düzenlemelerin yeterli görülmediği son İlerleme Raporu ve Avrupa Parlamentosunun almış olduğu kararlar incelendiğinde anlaşılmaktadır. Türkiye'nin, üyeliğini gerçekleştirebilmek için Avrupa kamuoyundaki olumsuz tepkileri lehine çevirebilmesi;

(a) Etkin bir kamu diplomasisi ve yaygın bir tanıtım seferberliği yapması,
(b) AB ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerinin üst seviyeye çıkarılması,
(c) Müzakereler sürecinde yeterli dış yatırım çekmesi,
(ç) Acil bir eğitim altyapısı ve seferberliği oluşturmasına bağlıdır.

Müzakere sürecinin uzun bir süreci kapsayacak olması ve bu süreçte, siyasi partiler, kamuoyu ve diğer etkenlerin önemli bir rol oynayacağı ciheti ile, Türkiye'yi olumlu yönleri ile AB ülkelerine tanıtacak olan ikili ilişkilerin kurulması önem taşıyacaktır.

İlgili devlet kurumları tarafından, medyayı da etkin bir şekilde kullanmak suretiyle, uzun dönemli bir kamu diplomasisi planlanmasının ve AB üyesi ülkelerde süratle uygulamaya konulmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Müzakere süreci aday ülkenin AB müktesebatını ne şekilde ve hangi takvim çerçevesinde kabul edip, uygulayacağının ve uygulama için gereken idari yapıyı nasıl oluşturacağının saptandığı bir süreç olduğundan, bu sistemin siyasi ve toplumsal düzeyde doğru algılanması önemlidir. Bu kapsamda, stratejimizin bu doğrultuda belirlenmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Avrupa haritası yirminci yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ile önemli değişimlere uğramış ve özellikle ikinci dünya savaşından sonra oluşan bloklaşmalar Avrupa'yı gerek siyasi gerekse ekonomik anlamda ikiye bölmüştü. Bu bloklaşmanın bir tarafında kapalı ekonomileriyle Varşova Paktı üyesi ülkeler, diğer tarafında ise, liberal ekonomik politikaları tam anlamıyla uygulayan Batı Avrupa ülkeleri yer almaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1950'lilerin Batı Avrupa'sı, hızla sömürgeciliğin tasfiye edildiği, sosyal devlet prensibinin yerleştiği ve liberal ekonominin tüm kurumlarıyla uygulandığı bir blok haline gelmiştir. Nitekim, dünyada ve Avrupa'da meydana gelen değişikliklere bağlı olarak, Türkiye politik ve ekonomik sisteminde önemli değişiklikler yapma zorunluluğu duymuş ve çabalarını bu yönde yoğunlaştırarak, 1960'lara kadar Avrupa'nın bütünleşmesi amacına dönük olarak kurulan önemli kuruluşlardan, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya üye olmuştur.

Bu gelişim çizgisi içerisinde Türkiye'yi daha ilk kuruluş yıllarından itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişki kurmaya iten etkenlerin başında politik nedenler yer almıştır. Bu durum, Türkiye'nin Batı dünyası içerisindeki konumunu koruma ve geliştirme açısından önemli sayılacağı gibi, genç Cumhuriyetin yeniden şekillenen dünya haritasındaki güvenlik arayışının da bir ifadesidir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin iktisadi, siyasi, askeri ve sosyal sorunları aşma gayretleri içinde olduğu böyle bir dönemde Yunanistan, Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılabilmek için 15 Temmuz 1959'da resmen başvuruda bulunmuştur. Yunanistan'ın başvurusu, Türkiye'nin AET dışında kalması halinde Batıdaki konumunu yitireceğini açıkça belli etmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucu, Türkiye'nin ortaklık için AET'ye başvurusunun kaçınılmaz olduğu anlaşılmış ve Yunanistan'ın başvurusundan iki hafta sonra 31 Temmuz 1959'da, Türkiye, AET'ye ortaklık talebinde bulunmuştur. Bu talep doğrultusunda, taraflar arasında dört yıl

süren görüşmeler sonucunda imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık ilişkisini tesis etmiştir.

Ortaklığımızın genel çerçevesini belirleyen bu Antlaşmanın öngördüğü Hazırlık Dönemini müteakiben 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile taraflar arasında giderek bir Gümrük Birliği kurulmasını amaçlayan Geçiş Dönemi başlatılmıştır.

Ortaklık ilişkisinin seyri ortaklığımızın geleceği konusunda iç tartışmalar sürerken, 1978 ve 1980 yıllarında Avrupa Birliği ile olan ilişkiler iki kez kesintiye uğramıştır. Oysa bu süre zarfında, 1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında İspanya ve Portekiz Avrupa Topluluğu'na tam üyelik sıfatını kazanmışlar ve Topluluk şemsiyesi altında ekonomik ve siyasi açıdan önemli avantajlar elde ederek Avrupa'nın geleceği üzerinde söz sahibi olmuşlardır.

Türkiye, bu gelişmeler üzerine, Roma Antlaşması'nın iki yüz otuz yedinci maddesi çerçevesinde, Avrupa Birliğine 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ülkemiz, tam üyelik başvurusuyla gerek Yunanistan, gerekse Portekiz ve İspanya'nın tam üyeliğin ön koşulu olan Gümrük Birliğini Topluluk içinde tam üyelik avantajlarından yararlanarak gerçekleştirmek düşüncesi doğrultusunda hareket etmiştir.

Bu başvuruya, iki yıldan biraz daha uzun bir süre sonra cevap gelmiştir. AB Komisyonunun, 18 Aralık 1989 tarihindeki Komisyon görüşünde ise, Türkiye'nin Topluluğa katılmaya ehil olduğu vurgulanmakla birlikte, ülkemiz açısından ekonomik, Topluluk açısından ise, mevcut yapıdaki değişikliklere dayalı bazı gerekçelerle zamana ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Gerçekten de bu dönemde Topluluk, genişlemeyi bir tarafa bırakarak derinleşme sürecine girmiş, bir diğer ifade ile, Tek Pazar, Ekonomik ve Parasal Birlik ve Siyasi Birlik yönündeki çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.

Türkiye ise, aynı dönemde Avrupa Birliği ile ilişkileri çerçevesinde ertelemiş olduğu yükümlülüklerini hızlandırılmış bir takvim dahilinde yerine getirmeye başlamış ve bütünleşme sürecini yeni bir mecraya sokmuştur.

Ülkemizin Gümrük Birliği'ni tamamlamaya çalıştığı süreç, aynı zamanda Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarının başladığı, iki Almanya'nın birleştiği, SSCB'nin bölünmesiyle ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu, Kafkasların ve Karadeniz'in yeniden önem kazandığı, ayrıca AB tarafından bir yandan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine tam üyelik stratejilerinin hazırlandığı, diğer yandan 2010 yılına kadar bir Avrupa - Akdeniz alanı yaratma çalışmalarının başlatıldığı bir döneme rastlamıştır.

Avrupa'nın böylesine yoğun süreç yaşadığı bu dönemde, Türkiye-AB ilişkileri de Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi Toplantısı ile yeni bir ivme kazanmıştır.

9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nin başarısı, Topluluğun, 25-27 Haziran 1992 tarihli Lizbon ve 21-22 Haziran 1993 tarihli Kopenhag Zirvelerinde ifadesini bulan, Türkiye ile ilişkilerin Ortaklık Antlaşmasına uygun olarak geliştirilmesi ve işbirliğinin yoğunlaştırılması ile en üst siyasal diyalog mekanizmasının çalıştırılması şeklindeki yaklaşımından da kaynaklanmıştır.

Türkiye'nin AB ile kurduğu ortaklık ilişkisi; ortaklık kurma ve bunu tedricen geliştirerek AB'ne tam katılımı gerçekleştirme esasına uygun olarak, Gümrük Birliğinin tesisi ile öngörülen bir aşamaya ulaştırılmıştır.

Gümrük Birliği, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında imzalanan ve gerek TBMM, gerek Avrupa Topluluğu ülkeleri ulusal parlamentoları tarafından onaylanmış bulunan 1963 tarihli Ankara Antlaşması ile Ek'ini oluşturan 1973 tarihli Katma Protokolden kaynaklanan kesin bir ahdi yükümlülüktür.

Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliğinin tamamlanmasına ilişkin 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde 1.1.1996 tarihinde tesis olunan

Gümrük Birliği, Türkiye'nin, Avrupa ile bütünleşme politikası doğrultusunda önemli bir aşamayı oluşturmaktadır.

Gümrük Birliği kapsamında, ticari ve ekonomik ilişkilerimiz bu şekilde seyrederken Aralık 1997'de gerçekleştirilen ve AB üyesi ülkelerin Hükümet ve Devlet başkanlarının yanı sıra, Avrupa Birliğinin genişleme perspektifinde yer alan aday ülke temsilcilerinin de katıldığı Lüksemburg Zirvesi sonunda alınan kararlar, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir süreç başlatmıştır.

Zirvede Türkiye ile ilgili olarak alınan kararlar kapsamında, Türkiye'nin Topluluğa katılma konusunda sadece ehil olduğu teyit edilmekte ve diğer başvuran ülkelerle aynı kıstaslara bağlı olarak muamele göreceği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'ye; Ankara Antlaşması'nın çerçevesinin genişletilmesi, Gümrük Birliğinin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin yürürlüğe konulması, AB yasaları ve prensiplerine uyumun sağlanması ile Topluluk mali programlarından Türkiye'nin adım adım yararlandırılması gibi bazı öneriler getirilmektedir.

Ardından, AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nın İngiltere'den Avusturya'ya devredildiği 15-16 Haziran 1998'li Cardiff Zirvesi sonrası yayımlanan başkanlık bildirisinde Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirgesi ile belirlenen aday ülkelerle genişleme sürecinin sürdürüleceği, diğer bir ifade ile ülkemizin daha önce belirlenmiş aday ülkeler arasına eklenmeyeceği, Komisyon tarafından hazırlanacak aday ülkelere ilişkin raporların yanı sıra Türkiye için kaleme alınacak raporda Ortaklık Antlaşması'nın yirmi sekizinci maddesi ile Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin esas alınacağı ve "Türkiye'nin AB'ne Üyeliğe Hazırlanmasına İlişkin Strateji (European Strategy For Turkey) Belgesi'nin, Türkiye'nin görüşleri de dikkate alınarak, zaman içinde zenginleştirilebileceği ifade edilmektedir.

Bu doğrultuda Türkiye, AB ile ilişkilerinin seyrinde herhangi bir değişikliğe gitmemiş olmakla birlikte, AB Komisyonu tarafından hazırlanan Strateji Belgesine ilişkin olarak görüş ve önerilerini bir karşı taslak metninde derleyerek Ağustos 1998'de Avrupa Birliğine gönderilmiştir.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde düzenlenen Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye 13ncü Avrupa Birliği adayı olarak açıklanmıştır. Ancak üyelik müzakerelerine Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin yerine getirilmesini müteakip başlanacağı belirtilmiştir.

Bundan sonra icra edilen bütün Avrupa Birliği Zirvelerinde, Türkiye hakkında Helsinki Zirvesinde alınan karar teyit edilse de, Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin yerine getirdiği ifade edilmemiştir.

16-17 Aralık 2004 tarihlerinde Brüksel'de icra edilen AB Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiğine karar verilerek, katılım müzakerelerinin fiili başlangıcından önce, Türkiye'nin Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin protokolü imzalaması durumunda, Türkiye ile üyelik müzakerelerine, 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasına karar verilmiştir. Türkiye, 29 Temmuz 2005 tarihinde, mektup teatisi ile söz konusu protokolü imzalamış ve bir de protokolün bir parçası olması kapsamında GKRY'yi tanımadığını da belirten ALTI maddelik bir deklarasyonu AB Dönem Başkanı'na göndermiştir. Bundan sonra, anılan protokolün onay süreci başlamıştır. Avrupa Parlamentosu Gümrük Birliğini on yeni üyeyle genişleten uyum protokolünün onayını ertelemiştir.

Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'ye ilişkin Müzakere Çerçeve Belgesini hazırlamıştır. Anılan Belge, Avrupa Birliği Konseyi tarafından onaylanmıştır. Bundan sonraki süreç, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında zorlu geçecek olan müzakere sürecidir.

KAYNAKÇA

DOKÜMANLAR

1. AB Komisyonu " 1998 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu"
2. AB Komisyonu " 1999 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu"
3. AB Komisyonu " 2000 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu"
4. AB Komisyonu " 2001 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu"
5. AB Komisyonu " 2002 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu"
6. AB Komisyonu " 2003 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2003 Düzenli Raporu"
7. AB Komisyonu " 2004 Yılı, Türkiye'nin Katılımı Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2004 Düzenli Raporu"
8. AB Komisyonu'nun 06 Ekim 2004 Tarihli Tavsiye Kararı
9. AB Komisyonu'nun Türkiye'nin AB Üyeliği Etki Değerlendirme Raporu
10. Ankara Antlaşmasını Yeni Üyelere Genişleten 2005 Tarihli Uyum Protokolü (Ek Protokol)
11. Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma
12. Avrupa Parlamentosunun 15 Aralık 2005 Tarihli Kararı
13. Avrupa Parlamentosunun 28 Eylül 2005 Tarihli Kararı
14. Brusells European Council 12 and 13 December 2003 Presidency Conclusions
15. Brusells European Council 17 and 18 June 2004 Presidency Conclusions
16. Brusells European Council 17 and 18 June 2004 Presidency Conclusions
17. Brusells European Council 16 and 17 December 2004 Presidency Conclusions
18. Brusells European Council 16 and 17 December 2004 Presidency Conclusions

19. Brusells European Council 16 and 17 June 2005 Presidency Conclusions

20. Cannes European Council 26 and 27 Jule 1995 Presidency Conclusions

21. Cardiff European Council 15 and 16 June Presidency Conclusions

22. Copenhagen European Council 12 and 13 December 2002 Presidency Conclusions

23. Dublin European Council 13 and 14 December 1996 Presidency Conclusions

24. European Council in Copenhagen 21-22 June 1993 Conclusıons of the Presıdency

25. European Council in Brusells, 10 and December 1993 Conclusıons of the Presıdency

26. European Council at Corfu Presidency Conclusions

27. European Council Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen Presidency Conclusions

28. Florence European Council 21 and 22 June 1996 Presidency Conclusions

29. Katılım Ortaklığı Belgesi (14 Nisan 2003 Tarihli)

30. Lüksemburg Zirvesi/1997 Hükümet Açıklaması.

31. Madrid European Council 15 and 16 December 1995 Presidency Conclusions

32. Presidency Conclusions Santa Maria da Feira European Council 19 and 20 June 2000

33. Presidency Conclusions Götebourg European Council 15 and 16 June 2001

34. Presidency Conclusions European Council Meeting in Laeken 14 and 15 December 2001

35. Sevile European Council 21 and 22 June 2002 Presidency Conclusions

36. Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency Conclusions,

37. Türkiye-AET Ortaklık Antlaşması (1963 Tarihli Ankara Antlaşması)
38. Ulusal Program (23 Haziran 2003 Tarihli)
39. Vienna European Council 11 and 12 December 1998 Presidency Conclusions

40. 14 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi Hükümet Açıklaması

YARARLANILAN KAYNAKLAR (KİTAP,DERGİ, MAKALE)

1. Aydoğan Metin, **Avrupa Birliğinin Neresindeyiz,** İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2003
2. Aydoğan Metin, **Türkiye Üzerine Notlar 1923-2005,** İzmir, Umay Yayınevi, 2005
3. Arat TUĞRUL, **Avrupa Birliği İle Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliği ,** A.Ü.Hukuk Fakültesi Dergisi, CXLIV, No1-4
4. Bal İdris, **Türk Dış Politikası,**İstanbul, İletişim Yayınları,2002
5. Bağcı Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası,** Ankara, İmge Kitabeevi Yayınları,1990
6. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** Ankara, Doğuşum Matbaacılık, 2002
7. Bilici Nurettin, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004
8. Birand M.Ali, **Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası,** İstanbul, Milliyet Yayınları, 2005
9. Birand M.Ali, **Türkiye'nin Gümrük Birliği Macerası (1959-1996),** İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996
10. Bozkurt Veysel**, Avrupa Birliği ve Türkiye,** İstanbul, Vipaş Yayınları, 2001

11. Canpolat S.İbrahim**, Avrupa Birliği ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler,** İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2002
12. Çakmak Haydar, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri,** Ankara, Platin Yayınları, 2005
13. Çalış Şaban H., **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri,** Ankara, Nobel Yayınları, 2006
14. D.Dağı İhsan, **İnsan Hakları ve Demokratikleşme: Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinde Siyasal Boyut,** Ankara, İmge Yayınları, 1997
15. Dedeoğlu Beril, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği,** İstanbul, Boyut Kitapları, 1993
16. Desmond Dinan, Çeviren Hale AKAY, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi,** İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005
17. Gönlübol, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995),** Ankara, 1996, Siyasal Kitabevi, 1995
18. Karluk Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** İstanbul, IMKB Borsası Yayınları, 1996
19. Karluk Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye,** İstanbul, Beta Yayınları, 2005
20. Hale William, **Türk Dış Politikası 1774-2000,** İstanbul, Mozaik Yayınları, 2003
21. Manisalı Erol, **İç Yüzü ve Perde Arkası ile Avrupa Çıkmazı,** İstanbul, Otopsi Yayınevi, 2002
22. Mengi Güngör, Bağcıyı Dövmek Makalesi, Sabah Gazetesi, 18 Aralık 1997
23. Müftüler B. Meltem, **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler,** İstanbul, Alfa Yayınları, 2001
24. Özen Serap - Uzun Turgay, **Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye,** Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004
25. Sander Oral**, Siyasi Tarih 1918-1994,** Ankara, İmge Yayınevi,1998
26. Somuncuoğlu Sadi, **Avrupa Birliği Uyum Paketlerinden Federasyona, A**nkara, Ankara Ticaret Odası,2003

28. Süslü Tolga, **AB Sürecinde Uyum Yasaları,** İstanbul, Piramit Yayınları, 2005

YARARLANILAN KAYNAKLAR (İNTERNET ADRESLERİ)

1. http://abhaber.com
2. http://abgs.gov.tr
3. http://www.abm-istanbul.org
4. http://www.belgenet.com
5. http://www.canaktan.org.
6. http://www.curia.eu.int
7. http://www.deltur.cec.eu.int
8. http://www.die.gov.tr
9. http://www.dtm.gov.tr
10. http://www.euro-ombudsman.eu.ınt
11. http://www.foreigntrade.gov.tr
12. http://www.metu.du.tr
13. http://www.stradigma.com
14. http://www.tarihdersi.com
13. http://www.tisk.org.tr
15. http://www.turkishweekly.net
16. http://www.imlakilavuzu.8m.com/

TEZ ÖZETİ

Bu tez ile Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki siyasi ilişkilerin 1951 ile 03 Ekim 2005 tarihi arasındaki gelişimi ele alınmaktadır.

İlk bölümün ilk kısmında, Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak Atatürk ve İkinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa ile olan ilişkiler, Avrupa Ekonomik Topluluğuna başvuruya kadar geçen sürece kadar incelenmiştir.

İlk bölümün ikinci kısmında, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu dönemindeki ilişkilerinden tam üyelik başvurusu ve sonrası sürece kadar olan ilişkiler ele alınmıştır. Bu döneme ilişkin olarak Ankara Antlaşması, Katma Protokol tam üyelik başvurusu ile gümrük birliği ayrıntılı olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye-AB ilişkileri ele alınmıştır. Bu bölümde,

- Avrupa Topluluklarının gelişimi ve genişleme süreci,
- Türkiye hakkında Avrupa Zirve kararları, Zirve hakkında siyasetçilerin değerlendirmeleri,
- Türkiye hakkında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış olan Düzenli İlerleme Raporlarında yer alan siyasi hususlar,
- Avrupa Parlamentosunda Türkiye hakkında hazırlanan ve onaylanan son iki rapor,
- Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye sunulmuş Katılım Ortaklığı Belgesi ile buna karşılık Türkiye'nin anılan belge karşılığında taahhütlerini içeren Ulusal Programda yer alan siyasi hususlar,
- Avrupa Birliği müktesebatına uyum kapsamında kabul edilen Avrupa Birliği Uyum yasaları ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleşecek olan müzakere süreci anlatılmıştır. Bu başlık altında, müzakere sürecinin işleyişi ele alınmış ve Türkiye hakkında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Müzakere Çerçeve Belgesi analiz edilmiştir.

Son bölümde ise müzakere sürecinde izlenmesi gereken stratejiye ilişkin genel esaslar ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

THESIS SUMMARY

This thesis analyzes the development of political relations between Turkey and the European Union during the 1951-3 October 2005. period.

In the first part of the first chapter, Turkey-EU relations are analyzed beginning from the Ottoman period, continuing in the course of Atatürk era and the Second World War, until Turkey's application to European Economic Community.

In the second part of the first chapter, Turkey's relations, starting from the period of European Economic Community until Turkey's application for full membership were analyzed. Regarding to this period, Ankara Agreement, Alignment Protocols and the Additional Protocol are examined in detail.

In the second chapter, Turkey-EU Relations are analyzed. In this chapter;

- The development and enlargement periods of European Communities.
- The Summit conclusions regarding Turkey and the comments of the political figures on the Summit,
- The political issues in Regular Progress Reports of the Commission on Turkey,
- The last two European Parliament reports on Turkey,
- Accession Partnership Document of Turkey and the political issues including Turkey's commitments, which reflected on the National Programme.
- "European Union Alignment Laws" which were adopted in order to harmonize with the European Union legislation were also analyzed in detail.

In the third chapter, negotiation process between Turkey and the European Union is described. Under this heading, the functioning of the negotiation process is examined and Negotiation Framework Document on Turkey is analyzed.

In the final part, the general principles regarding to the strategy that should be followed during the negotiation process are tried to be assessed.